
sociologisk forskning

nr 2 2007

Redaktör & ansvarig utgivare

Redaktör: Katarina Sjöberg
Sociologiskforskning@soc.lu.se
Ansvarig utgivare: Mikael Carleheden
mikael.carleheden@sam.oru.se

Redaktionen

Katarina Sjöberg (red)
Bo Isenberg
Henrik Lundberg
Marcus Persson
David Wästerfors

Adress

Sociologisk forskning
c/o Sociologiska institutionen
Lunds universitet, Box 114
221 00 Lund
tel. 046-2228809
fax. 046-2224794

Tryck: print@soc. vid Sociologiska institutionen

Sättning: RPform, Hallstahammar

Omslag: Malin Wigren

ISSN 0038-0342

Sociologisk forskning publiceras med stöd från Vetenskapsrådet.

Anvisningar till författare finner du på vår hemsida

www.sociologforbundet.se

Artikelförfattarna ansvarar själva för innehållet i respektive artikel.

Utgivningsdatum 2007

nr 1: v 10 nr 2: v 23/24 nr 3: v 40 nr 4: v 51

Sveriges Sociologförbund

Är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat förbundets egen tidskrift Sociologisk forskning och den internationella tidskriften Acta Sociologica, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem?

Se Sociologförbundets hemsida www.sociologforbundet.se för information. Från hemsidan kan du också beställa lösnummer av Sociologisk forskning.

Sociologförbundets styrelse

Antoinette Hetzler, Lund, ordförande

Mikael Carleheden, Örebro, vice ordförande

Henrik Loodin, Lund, sekreterare

Erik Wesser, Kalmar, kassör

Ordinarie ledamöter: Ildikò Azstalos Morell, Uppsala, Lisa King, Södertörn, Per-Olof Olofsson, Halmstad, Mattias Strand, Umeå, Malin Wreder, Karlstad.

Suppleanter: Roine Johansson, Östersund, Ulla Björnberg, Göteborg

Innehåll

Etnicitet och Gender samt återblickar på sociologförbundets årsmöteskonferens 2007	5
Projekt Norrliden <i>Torun Elsrud, Philip Lalander</i>	7
Homosocialitetens kraft <i>Lena Berg</i>	27
Recensioner.	49
Work, Care, Gender Equality and the Problem of 'Instrumental' Social Policies <i>Jane Lewis</i>	65
Sociologförbundets årsmöteskonferens 2007.	73
Expertis – källa eller fälla för legitimitet? <i>Anett Schenk</i>	75
Sociologi som erotik <i>Sverre Wide</i>	80
Några iakttagelser om sociologins historia – och samtid <i>Sanja Magdaleni</i>	86
Sociologförbundet har ordet	95

Etnicitet och Gender samt återblickar på sociologförbundets årsmöteskonferens 2007

Redaktionen har i föreliggande nummer av sociologisk forskning valt en något anorlunda utformning, en del som handhar analysartiklar och recensioner och en del som ger tillbakablickar på sociologförbundets årsmöteskonferens som tilldrog sig i februari i år.

I sedvanlig ordning ligger analysartiklarna främst. Först ut är en artikel med titeln "Projektet Norrliden – Om småstadspressens etnifiering och genderisering av en förort". Artikel gör en kritisk granskning av hur den lokala dagspressen i en mindre svensk stad konstruerar stereotypa föreställningar om förorten, invandrare och genus.

Härnäst kommer en artikel med titeln "Homosocialitetens kraft – hur unga män "gör" maskulinitet i grupp och individuellt". En central aspekt som belyses i artikeln är hur unga mäns tal om sexistiska och homofobiska praktiker förstås. Författaren tar upp situationsbundna maskulinitetspresentationer och diskuterar betydelsen av kopplingarna mellan rumslighet, ålder och ansvar när det gäller unga mäns sätt att skapa mening kring maskulinitet.

Gäst i detta nummer är professor Jane Lewis vid London School of Economics. Då professor Lewis också var en av de inbjudna gästerna till årets konferens bildar hennes artikel en övergång till den del av detta nummer som fokuserar på återblickar på konferensen.

Först ut är en kolumn skriven av en av redaktionens medarbetare Bo Isenberg. Därefter följer det vi valt att benämna anföranden, bestående av tre sociologers sociologifunderingar.

Sista ordet ges i sedvanlig ordning till sociologförbundet och den här gången är det nytillrädde sekreteraren Henrik Loodin som för pennan.

Redaktionen önskar läsarna en skön sommar.

Katarina Sjöberg
redaktör

ABSTRACT

The Norrliden project.

Genderisation and ethnification of a low status residential area in the local press

Media often contributes to segregation by constructing low status residential areas as “different” from what is “normal” and “Swedish”. Research into media representations of these residential areas often focuses big city contexts. Furthermore, research tends to be preoccupied with the construction of ethnic differences, paying little attention to the relationship between construction processes of gender and ethnicity. This article is a critical analysis of how the local daily newspapers in a medium sized town, Kalmar, construct stereotypes of immigrants and gendered identities in the low status residential area Norrliden. Two newspapers were studied in search for articles related to the area, published during the year 2005. Despite the newspapers’ claim that they want to contribute to a more nuanced and less stereotyped image of the residential area the consequences of their work seem to be the opposite. The representations of the area are coded with stereotypes suggesting that the area is unsafe and dangerous and that the people who live there are motivated by affect and emotions rather than by successful socialisation. These representations are also characterised by notions of ethnicity and gender, as well as class. Norrliden is described as an area in need of change and improvement, as an unfinished project dependent upon aid from the outside. A reading of the 2005 media representations of Norrliden exposes an example of “symbolic violence” in that texts and photographs repeatedly degrade the area and its inhabitants.

Key words

ethnicity, gender, media representations, low status residential area, stereotypes

Torun Elsrud är FD i sociologi och lektor vid Högskolan i Kalmar. Hennes tidigare forskning, och avhandling, har rört konstruktionen av annorlundaskap i turistiska miljöer.

Philip Lalander är professor i socialpsykologi vid Växjö Universitet. Han har tidigare forskat om ungdomskultur och outsidersmiljöer.

Torun Elsrud, Philip Lalander

Projekt Norrliden

Om småstadspressens etnifiering och genderisering av en förort

Norrliden är en bra plats säger hon och beskriver ett besök i området som en jorden-runt-resa. – Jag är inte rädd. Jag kan självförsvar, säger hon och skrattar. – Jag tränar boxning här. Jag känner mig stark och kan försvara mig, Jag förstår inte de som är rädda att gå ut. (Barometern 9/5 2005:4)

Den intervjuade kvinnan i artikeln behöver inte vara rädd, trots att hon bor i Kalmarförorten Norrliden. Hon tränar boxning och kan självförsvar. Hon förstår inte att andra kan vara rädda. Citatet är fullt av motsägelser och samtidigt ett koncentrat av de olika problematiska representationer av en ”invandrarförort” som kommer att analyseras i den här artikeln.

Citatet är hämtat ur Barometern som, inklusive sin partnertidning Oskarshamns-tidningen, år 2005 nådde 43 900 hushåll och arbetsplatser, sex dagar i veckan, i en region som rymde 233 944 personer.¹ Barometerens konkurrent Östran, också den med säte i Kalmar och med en partnertidning som heter Nyheterna, nådde ut till 17 500². Det är dessa båda tidningars representationer, år 2005, av ”svenskhet” och ”invandrarhet” som har utgjort underlag för vår analys och de argument som förekommer i den här texten.

Norrliden, som omnämns i citatet, ingår i Kalmar stad som har ungefär 35 000 invånare, eller 61 000 om man lägger till kransorterna som tillsammans med Kalmar utgör Kalmar kommun. Av dessa bor 3370 personer i Norrliden, varav 39 procent har ”utländsk bakgrund” (Kalmar kommun statistik 2004:29). Med utländsk bakgrund menar kommunen att personen ska vara född i annat land än Sverige eller ha föräldrar som är födda i utlandet.³ Dessa 39 procent kan jämföras med den totala andelen människor med utländsk bakgrund i Kalmar kommun, som är nio procent. De

¹ Befolkningsstatistiken hämtad från SCB, http://www.scb.se/templates/tableOrChart_159261.asp (17/8 2006).

² I dessa upplagesiffror ingår också de båda tidningarnas systertidningar Oskarshamns-tidningen och Nyheterna vars innehåll skiljer sig delvis, men inte helt, från huvudtidningens. Uppgifterna är hämtade från http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf (17/8 2006).

³ Kriterierna erhållna i telefonsamtal med Kalmar kommuns mark- och planeringsenhet i december 2005. Vi har valt att förhålla oss distanserat till vissa kategoriseringar, och markerar detta med citationstecken i anslutning till begrepp som utländsk bakgrund, invandrare, svenskar, svenskhet och invandrarhet. Detta gör vi för att framhålla den konstruerade och konstruerande karaktären på dessa begrepp där stora inbördes komplexa grupper av människor klumpas ihop, likställs med vissa och särskiljs och rangordnas i förhållande till andra.

största grupperna består, enligt kommunens statistik, av människor från forna Jugoslavien och Vietnam, men i Norrliden finns även människor från Somalia och olika länder i Mellanöstern. Den etniska grupp som inte beskrivs konkret i statistiken är den "svenska", det vill säga svensk i den bemärkelsen att man är född i Sverige och av svenskfödda föräldrar.

Även om majoriteten boende i Norrliden enligt statistiska uppgifter är svenskfödda svenskar så pekar analysen på att det är minoriteten, alltså människor med utländsk bakgrund, som både direkt och indirekt sätts i fokus i medias rapportering från området. Man kan alltså säga att Norrliden etnifieras och konstrueras som annorlunda och osvenskt. I det inledande citatet görs ett sådant särskiljande, i positiv bemärkelse. Norrliden är som en "jorden-runt-resa". Vår analys visar dock att huvuddelen av det som media, i text och bild, berättar om Norrliden innebär ett negativt särskiljande. I det avseendet skiljer sig inte vårt resultat från andra studier av medias beskrivningar av den svenska förorten (se till exempel Andersson 2003; Brune 1998, 2004, 2005; Dahlstedt 2004; Ericsson et al 2002; Ristilammi 1994, 2003; Sernhede 2002). Skillnaden ligger i att den tidigare forskning vi refererar till uteslutande handlar om medias representationer av invandrare och levnadsförhållanden i storstädernas förorter, medan vi i vår artikel analyserar samma fenomen i en mindre stad. Rinkeby, Rosengård och Hammarkullen är exempel på förorter som hårdbevakats och blivit kända både genom nyhetsmedia och dokumentärer om hip-hopkultur och utanförskap (se Dahlstedt 2004). Genom denna hårdbevakning har själva fenomenet förort knutits till just större städer. Med den här artikeln vill vi komma bort från den retorik inom forskning, politik och media som ibland hävdar att segregation och särhållning är ett storstadsproblem. Även om andelen invandrare som bor i landsortens städer ofta är mindre, så betyder det inte att problemen de möter sjunker i motsvarande grad. Tvärt om, att mötas av mediernas stereotypa representationer av den egna grupp- och platstillhörigheten skulle till och med kunna drabba hårdare på en mindre plats, där det ofta finns få alternativa grupper eller berättelser att ansluta sig till.

Ytterligare en representation finns närvarande i det inledande citatet. Den citerade individen är en kvinna. Hon framställs som tuff och modig. Genom boxningen kan hon försvara sig själv. Mot vad? Det sägs inte rakt ut i citatet ovan. Det räcker att nämna Norrliden. Sedan vet läsaren av de båda dagstidningarna i Kalmar vad det handlar om. Områdets egenskaper är hotet hon måste försvara sig mot. Självklarheten i påståendet är bara självklar, om man har läst övriga representationer av Norrliden där enstaka starka kvinnor annars ofta delar spaltutrymmet med brutala män och traditionella och omhändertagande kvinnor. Den här artikeln kommer inte bara att handla om etnifieringen av Norrliden utan också om dess genderisering, eller om hur olika egenskaper, handlingar och händelser i Norrliden på både direkta och indirekta sätt tillskrivs ett kön. Vi kommer alltså inte bara att diskutera medias polarisering mellan svenskhet och invandrarhet som sker bland annat genom stereotypifieringen av Norrliden. Vi kommer också att lyfta fram hur central en förenklad och skev representation av invandrarnas respektive kön är för att upprätthålla denna tro på invandrarnas annorlundaskap och svenskarnas normalitet.

Syftet med den här artikeln är att kritiskt granska hur den lokala dagspressen i en mindre svensk stad konstruerar stereotypa föreställningar om förorten, invandrare och genus samt hur dessa föreställningar kan förstås som delar i en övergripande berättelse.⁴ Vad är centralt i denna berättelse och hur, samt varför, skapas den? Innan vi övergår till vår läsning och tolkning av de båda lokaltidningarna presenterar vi i närmast följande avsnitt de metodologiska och teoretiska perspektiv som ligger till grund för vår analys.

Medierna och sanningen

Bilder av förorter som Norrliden skapas inte enbart av pressens representanter. Myter, stereotypa beskrivningar, positiva och negativa fördomar förmedlas också via rykten i social interaktion, i fiktion, etermedier och via olika socialisationsagenter i skola/universitet, släkt, familj och vänskretsar (se till exempel Schmauch 2006). Dock kan man hävda att dagspressen har en förhållandevis stark position, när det handlar om att presentera nuet och verkligheten för läsare och tittare (Hall et al. 1978). Dess budskap når många frukostbord, personalmatsalar och väntrum varje dag. Händer något i Norrliden som av tidningens redaktörer anses ha tillräckligt nyhetsvärde är det sannolikt att det presenteras i tidningen redan dagen efter. Dahlstedt (2004) poängterar att massmediernas rapportering om förorter har en avgörande betydelse för de människor som aldrig eller ytterst sällan vistas i dem.

Dagspressen har, genom det formaliserade nyhetsspråket och en rutinartad nyhetsstruktur, en benägenhet att upprepa samma, liknande eller beslättrade budskap över tid, vilket skapar en inlärningsituation där läsare lär sig känna igen budskapet. Bild och text presenterade tillsammans stärker läsarens upplevda sanningshalt. Därutöver använder sig massmedia ofta av auktoriteter för att förmedla ett budskap. Omdömen och fakta, förmedlade genom forskare och professionella myndighetsutövare och sakkunniga, ofta presenterade tillsammans med legitimerande bilder, förstärker trovärdigheten i ett budskap även om det naturligtvis kan finnas människor som tvivlar på sanningshalten i media.

Vidare bär nyhetsmedierna själva professionalismens sigill. Uppdraget är att skildra sanningen på ett kompetent sätt, eller som en representant för Barometern (22/7 2005:2) uttrycker det: ”Vi skapar inte verkligheten, vi återger den.” I citatet svarar Barometern på kritik från en läsare som ansett att ett av tidningens reportage varit vinklat. I anslutning till citatet ges en generell beskrivning av hur tidningen arbetar och budskapet är tydligt. Massmedier vinklar inte verkligheten. De speglar den bara. Redaktören tycks inte vara medveten om att varje reportage är resultatet av såväl en selektionsprocess (vad ska skrivas om och fotograferas?) som en konstruktionsprocess (hur ska man skriva och vilka bilder ska presenteras?). Ytterligare ett citat i en krönika av en ung Barometernredaktör, under rubriken ”Journalistik som inte går att tvätta bort”, visar emellertid att det också finns en självkritisk medvetenhet om att media

⁴ Vår studie är finansierad med forskningsmedel från Högskolan i Kalmar.

faktiskt bidrar till att skapa verkligheten.

Journalistik sägs vara berättelsen om verkligheten och historien medan den pågår, men tyvärr är det inte tillräckligt intressant att skildra livet som det är. Det finns mängder av berättelser att lyfta fram, men journalister tar ofta den enkla vägen och väljer de färdigpaketerade historierna. Följden blir att man märker ett område med fördomar som kanske aldrig går att tvätta bort. (Barometerns ungdomsbilaga åXå, 25/9 2005:11)

Det finns en helt annan ton i detta citat och i jämförelse med det förra är skillnaden markant. Men, som vi senare kommer att visa, behöver inte denna självkritiska hållning påverka det journalistiska arbetet i väsentlig mening. Trots en medvetenhet är det tänkbart att man bidrar till att reproducera olika slags fördomar och maktrelationer. Ett citat av Dahlstedt (2004:5) tydliggör vad det handlar om: "Medierepresentationer är snarare, poängterar samtida medieforskning, en högst specifik tolkning, av ett bestämt utsnitt av världen, en tolkning eller representation som får konkret innebörd utifrån en förhärskande, långt driven medielogik."

Genom vår artikel kommer vi att ge en alternativ bild av medias arbete med att beskriva verkligheten, en där vi ifrågasätter mediernas oskuld i subjektivitetsfrågan, alldeles oavsett goda intentioner och självmedvetenhet inom mediernas verksamhetsområden. Perspektivet vi presenterar innebär inte att vi utgår från att enskilda journalister eller fotografer, såsom representanter för en specifik samhällsposition, avsiktligt ger en skev bild. Tvärtom kan medias aktörer handla i såväl en tro på objektivitet som i bästa välvilja för att förbättra för grupper som marginaliserats.

Massmedia är, precis som andra instanser i samhället, influerade av olika subjektiva och kulturellt präglade tankegångar. Vad som betraktas som sanning är kulturellt och socialt positionerat. I den här texten där vi redogör för lokalpressens representation av Norrlidenborna och av förorten Norrliden befinner vi oss i ett rum och en tid som, liksom andra rum och tider, är präglad av sina egna och speciella uppfattningar om vad som är rätt eller fel, sant eller falskt och möjligt eller omöjligt att säga.

Till detta perspektiv, i vilket vi ser sanning som positionerad och relativ, kan tilläggas att medierna i sig inte står bortom ett givet samhälles sociala hierarkier. Vissa forskare pekar till exempel på att en oproportionerligt stor del av mediernas källor och agendasättare är män och vita. Det är, aningen trubbigt uttryckt, en elit som har störst närvaro, både som källor och intervjupersoner, i nyhetsmedierna. Denna elit har ofta en förhållandevis nära relation till mediernas företrädare (se Andersson Odén 2003; Brune 2004; Nohrstedt och Ekström 1994; Mathiesen 1986/2002). Samtidigt är det viktigt att poängtera att närvaro i medierna inte per definition innebär att man har kontroll över innehållet. Brune (2004:27) konstaterar; '[a]tt som källa ha umgängesrätt med nyhetsmedierna är något helt annat än att vara föremål för mediernas bevakning'. Invandrare får oftast träda fram för att kommentera någon annans påstående eller en given situation som har anknytning till "invandrarfrågor", snarare än för att de själva är med och sätter agendan, formulerar pressmeddelanden och styr budskapet.

Det är inte bara sådant som skrivs/fotograferas som påverkar de perspektiv – och det sanningsanspråk – som framträder i pressen. Utelämnande av information har också stort inflytande över den påstådda sanningshalten i ett budskap. Journalisten Polite (1998:125) skriver:

När jag som enskild journalist skriver om en ung invandrarkille som är på väg in i tung kriminalitet för att han känner sig utestängd av samhället så berättar jag något som är sant, men om många av mina kollegor skriver liknande artiklar och om denna typ av artiklar är den enda vi skriver om unga invandrare, så producerar vi tillsammans en lögn.

Journalisten som skildrar vad han/hon upplever som existerande blir vid konfrontationen med vad andra journalister gör – och inte gör – delaktig i en stigmatiserande och segregering process. Sanning kan på så sätt förvandlas till osanning om den inte hanteras ansvarsfullt och medvetet.

Sanningsanspråken naggas ytterligare av de former och berättarstrukturer som rutiniserats i nyhetsmedierna. Här finns egentligen mycket att säga om redaktionernas inneboende begränsningar (se vidare Brune 2004, Hall et al 1978), men i den här artikeln nöjer vi oss med att konstatera att nyhetsmedier liksom andra medier har sin speciella medielogik att följa. En specifik nyhet skapar specifika förväntningar på presentationsform, textlängd, fotografier, ingressuppbyggnad, textavslut och typ av berättargenre. Naturligtvis har detta avsevärda konsekvenser för mediers påstådda spegling av verkligheten.

Medier är självfallet inte ensamma om att vara bärare av strukturer som är både kulturellt laddade och subjektiva till sin karaktär. Samma kritiska genomlysning kan, och bör, göras av vetenskapliga så kallade sanningar. Vetenskapen är också positionerad inom olika teoretiska och kulturella perspektiv och tankestrukturer (se till exempel Code 1987, 1988; Foucault 1972/2002, 1987; Haraway 1991; Skeggs 1997). Den här texten är, såsom andra vetenskapliga texter (inklusive sådana som gör anspråk på att framställa objektiva fakta), producerad inom ramar som både begränsar och formar vad som betraktas som viktig eller intressant kunskap. En sådan begränsning kommer ingen diskursiv praktik ifrån. Vad man däremot kan göra, utöver att tro på att det perspektiv man lyfter fram har något nytt att tillföra pågående dialoger om den givna kontexten, är att så tydligt som möjligt presentera det tillämplade perspektivet och de teoretiska och metodologiska förutsättningar som haft inflytande över den angivna studien.

Teoretiska perspektiv på sanningskonstruktion

En viktig metod som medierna använder för att föra fram sina budskap är (åter)användningen av stereotyper (Hall 1997). Stereotyper är förenklande, schabloniserande och repeterade kategorier, som används för att karaktärisera en individ/grupp och som väcker "igenkännandets logik" hos läsaren/lyssnaren. Konsekvensen

av att använda och tänka i stereotyper är att grupperns nyanserade och komplicerade egenskaper reduceras till ett fåtal. Vid användandet – och accepterandet – av stereotypa karaktärer/egenskaper vilar mycket av kunskapen i det för-givet-tagna och oartikulerade. Det räcker med att säga ”småbarnsförälder” så vet många läsare vad det handlar om. På basis av olika inlärd klassificeringar ger läsaren texten mening. Stereotyper fungerar som kulturella ”meningstransportörer”, ett slags minsta gemensamma nämnare som kan användas vid överföringen av ett budskap.

Användandet av stereotyper underlättar också rangordningen av grupper av människor och separerar det normala från det onormala, det inkluderade från det som är annorlunda och utanför. På så sätt är bruket av stereotyper en komponent i ett maktutövande där vissa grupper, genom att namnges, beskrivas och kategoriseras av dem som har kontrollen över budskapen – såsom massmedier – både kan nedvärderas och framstå som ett hot mot det normala och mot den värld som maktutövarna representerar. Genom stereotyper skapas och upprätthålls skillnader, och mest effektiva är dessa då de presenteras som odiskutabla fakta. Stereotypbegreppet är nära besläktat med representationsbegreppet. Representation handlar om överföring av kulturellt laddade budskap genom olika kommunikationskomponenter – såsom språk, bilder, ljud, objekt – och hur dessa bidrar till att konstruera en mental bild, eller flera mentala bilder, av en specifik människa/grupp.

... at the broader level of how 'difference' and 'otherness' is being represented in a particular culture at any one moment, we can see similar representational practices and figures being repeated, with variations, from one text or site of representation to another. (...) We may describe the whole repertoire of imagery and visual effects through which 'difference' is represented at any one historical moment as a *regime of representation* (Hall 1997:232)

Ibland talar man således om representationsregimer när flera olika representationer i samverkan bidrar till en specifik kulturell bild av verkligheten (Hall 1997). Här handlar det om en kombination av flera till synes olika teman som föder samma övergripande berättelse, såsom när notiser om kriminalitet samverkar med artiklar om kurser i självförsvar eller om skolans satsning på en trivsammare miljö. Som Hall framhåller (ibid) är medierna speciellt framgångsrika i användandet och upprätthållandet av såväl enkla stereotyper och representationer som större och mer komplexa representationsregimer. Vi använder begreppet representationsregimer som synonymt med övergripande berättelse. Båda begreppen handlar, som det uttrycks i citatet av Hall, om hur enstaka representationer/bilder kan förstås som delar i större och mer komplexa sammanhang. De handlar dessutom båda om hur makt utövas på det kulturella planet.

I analysen av texter och bilder har vi sökt efter kulturell mening, det vill säga att vi vid sidan av läsningen av innehållet i varje enskild text har identifierat återkommande teman, uppenbara såväl som underförstådda (se Barker and Galasi ski 2001; Hall 1997). Fokus har varit på hur området Norrliden och människorna som bor där har

gestaltats och på att försöka förstå dynamiken genom vilken bilderna och berättelserna blir begripliga och meningsfulla, det vill säga att söka efter olika typer av stereotyper, representationer och slutligen hela regimer av representationer. Identifiering av vissa återkommande stereotypa beskrivningar har således följts av frågan: vilka sociala och kulturella värderingar ger upphov till den här stereotypa beskrivningen, och vilka underliggande kulturella budskap kan förklara en viss återkommande representation? Hur samverkar olika stereotyper och representationer för att skapa övergripande berättelser? Ett sådant perspektiv utmärks inte bara av ett intresse för tydliga artikulerade värderingar och för sådant som är vanligt och utmärkande utan också av ett intresse för antydningar, nyanser, och tendenser (Barker and Galasi ski 2001).

I vår perspektivering och analys av medietexterna och –bilderna hämtar vi också en tankemodell från Lévi-Strauss (1969) analys av mytologiska system. Motsatsparet ”rått” respektive ”kokt” syftar på hur kulturer skapar ordning, struktur och mentala gränser. Vi kan tänka oss en skala/variabel, där det råa hamnar nära den sida av variabeln som utmärks av natur och kaos, medan det kokta hamnar på den andra sidan av variabeln, den som utmärks av kultur och ordning. Att hamna nära naturen är att i någon mån vara genuin, äkta och spontan men också att vara rå, brutal, obildad, ohämmad, impulsiv, primitiv och djurlik. Handlingar, saker och människor som kan placeras nära kulturpolen betraktas däremot som kontrollerade, socialiserade, belevade och bildade. Kokta människor och handlingar har genomgått en framgångsrik socialiserings- och kultiveringsprocess, vilket inte har skett med de människor som inom den givna kulturen har kategoriserats som råa.

Det centrala i Lévi-Strauss analysmodell är att varje kollektiv skapar sitt kosmos genom att skapa ett system av skillnader. Den typ av analys som Lévi-Strauss myntade har inspirerat många andra mer samtida kritiska samhällsforskare, som till skillnad från Lévi-Strauss även analyserar hur makt skapas och reproduceras. Bauman (1991) använder sig av element från den franska strukturalism som Lévi-Strauss representerar i sin kritik av det moderna samhället. Bourdieu (1992) studerade bland annat hur den franska överklassen skapar ett system av skillnader för att stärka sin position i samhällets toppskikt.

I det följande avsnittet inleds den empiriska analysen som lägger tyngdpunkten på hur stereotyper och representationer används för att klassificera världen, för att skapa skillnad. I vår artikel finns av kostnads- och produktionskäl inga bilder. Eventuellt hade bildexempel från de båda tidningarna gjort det lättare för läsaren att bedöma rimligheten i våra tolkningar. Vi har därför gjort vårt bästa för att med hjälp av ord och meningar representera de bilder vi utgått från.

Produktion av skillnad

Norrliden som något annat

Den 28 september 2005 gjorde Barometerns ungdomsbilaga åXå ett reportage om Norrliden. Rubriken lyder ”Besök i verkligheten”, och man gör där anspråk på att tränga bakom fördomar och rykten. Det är vanligt att journalister använder ordet

verklighet för att understryka att det de skriver är en spegling av verkligheten. Journalisten och fotografen är ute på vandring i en annan värld än den de vanligtvis rör sig i. Texten präglas på olika sätt av denna distans i förhållande till det de möter, och även om man utger sig för att skapa en mer nyanserad bild av förorten bekräftar reportaget i mångt och mycket den dominerande stereotypen av förorten. Reportaget är välmenande. Reportern och fotografen försöker nyansera bilden av Norrliden, vilket kommer fram i ingresstexten:

Folk som knappt vet var Norrliden ligger vet allt om området. Fördomar? Rykten? Visst är det sant att Norrliden är en "förort", att det begås brott där ibland och visst är det sant att det bor många invandrare där. Men vad är det som säger att Norrliden är så mycket värre att bo i än i övriga Kalmar? ÅXå ville ta reda på vad Norrliden egentligen är för ett ställe genom att prata med dem som borde veta det bäst, Norrlidenborna själva. (sida 5)

Men läser man texten om "vad Norrliden egentligen är" finns en rad formuleringar som tyder på att man ser Norrliden som något annorlunda, något som inte riktigt handlar om det "riktiga" Kalmar. "Det första man förvånas över är hur lugnt det är. Ingen bullrig trafik, inga avgaser och ändå befinner vi oss nästan inne i stan." Norrliden beskrivs som om det ligger lite utanför, bara "nästan inne i stan". Vi får följa med reportageteamet genom Norrliden. "På väggen av Konsums baksida står det saker som fuck the TBA och fuck the Police. Det är ganska hög förortsvarning på sådana saker." Den stereotypa bilden av förorten är högst närvarande, trots att reportern vill skriva på ett ifrågasättande sätt. Ordval gör det tydligt att reportageteamet är ute på expedition i en värld de inte tillhör: "Vi tar oss in på en bakgård och träffar en man och en kvinna som sitter på en trappa till ett av hyreshusen." Varför görs ett sådant ordval? Att "ta sig in" någonstans är inte som att skriva att "gå in". "Ta sig in" antyder att det finns en gräns som man passerar med visst motstånd. Att "ta sig in" har en mer dramatisk klang. Artikeln avslutas enligt följande:

Alla som bor i Norrliden verkar ha delade åsikter om hur det är att bo här. Men visst borde övriga Kalmar bli mer fördomsfria, alla borde ge Norrliden en ärlig chans. Det är fint här. Många lekplatser, grönområden, och så finns det en Konsum-butik och en pizzeria. Vad vore en stad utan förorter och vad vore Kalmar utan Norrliden? (sida 6)

I reportaget konstrueras Norrliden som en förort genom att man relaterar det man möter under den journalistiska expeditionen till mediala representationer av förorten som fenomen. Ambitionen att skriva en annan berättelse om förorten än den som vanligtvis ges gör att reportaget blir motsägelsefullt. Reportagets bilder korresponderar inte särskilt väl med textens innebörd om att det är "fint" i Norrliden. På en av bilderna sitter en "invandrarkille" i ett skogsbuskage. Avståndet till fotografen är långt, vilket sällan annars brukar vara rutin vid personbilder. I fotografiets förgrund, alldeles framför kamerans objektiv, finns en pizzakartong kastad på marken. Just denna bild

väljs ut för att förmedla något om Norrliden. Pizzakartongen ger bilden ett uttryck av skräpighet/oordning. Fotografens faktiska distans till invandrarkillen kan också antyda ett slags symboliskt utanförskap. Varför sitter han ensam, fotografiskt inramad av skog och en kastad pizzakartong?

En annan bild är en närbild på en trasig bänk av stål, liksom för att beteckna förfall och oordning, eller naturens seger över kulturen, det råa över det kokta. På reportagets största bild sitter en ”invandrarman” på en parkbänk. Bara ett annat objekt är framträdande i bilden: vid hans sida ser man en skylt med texten ”Projekt Norrliden”. I förståelsen av bilden relateras mannen till att vara del i ett projekt, men i övrigt får vi ingen information om honom mer än att han trivs i Norrliden ”ibland” och ”ibland inte”.

Anledningen till att vi tar upp ovan nämnda reportage är att det visar hur mötgelsefull bilden av förorten ofta kan vara och hur journalisters vilja att ifrågasätta stereotypa verklighetskonstruktioner/bilder i själva verket kan leda till att stereotypen förstärks. Reportaget pekar också tydligt på Norrlidens konstruerade annorlunda, på en plats utanför snarare än innanför den dominanta kulturens gränser, en plats man åker till för att undersöka och inte en plats man har som sin utgångspunkt. Reportaget tydliggör också den ofta förekommande etnifieringsprocessen, där Norrlidens status som invandrarförort nöts in genom olika artiklar som mer eller mindre explicit påminner läsaren om att det området är invandrantätt.

Andra exempel på etnifierande texter är sådana som redogör för konflikter mellan svenskar och invandrare i skolan (Barometern 20/12 2005:4-5, Barometern 6/4 2005:6), skolans mångfald av kulturer (Östran 15/10 2005:36) eller för att många invandrarbarn i Norrliden lever i två kulturer (Barometern 19/1 2005:14-15). Andra artiklar är mer fokuserade på positiva nyheter och beskriver hur utländsk mat serveras på Norrlidens högstadium (Barometern 16/3 2005:7, 17/11 2005:8, Östran 7/11 2005:6, 16/11 2005:13), eller svenskundervisning för föräldrar på öppna förskolan (Barometern 3/3 2005:1, 3), eller texter som beskriver den framtida familjecentralen med besökare av många olika nationaliteter (Östran 25/5 2005:8).

Sammantaget är det frågan om en produktion av skillnad. Ett område laddas med stereotypa föreställningar som innebär att det befästs såsom varande något annat. Men vilka representationer och stereotyper används för att rekonstruera Norrliden och dess invånare som något annat? Det handlar i allra högsta grad om produktion av såväl skillnad som gränser, mellan människor och mellan områden. Mycket tyder på att Norrliden befinner sig på andra sidan en imaginär gräns. Vad döljer sig enligt medierna på denna andra sida? Dessa frågor diskuteras i det följande.

På andra sidan gränsen

I många representationer framträder Norrliden genom mediernas dramatiska metaforik som en egen värld präglad av brutalitet och avsaknad av kontroll. En del texter går rakt på sak och beskriver området som en potentiell ”krigszon”, som till exempel en ledare som jämför Norrliden med Paris förorter och de kravaller som tidningarna beskrivit. Ledarskribenten skriver: ”Kan även Fittja, Gottsunda och Norrliden drab-

bas?" (Barometern 17/11 2005:2). Områdets symboliska laddning har i ett sådant perspektiv närmast sig bristningsgränsen. "Kravallerna" som ägde rum i Paris kan också bli verklighet i den lilla Kalmarförorten. I ett reportage (Östran 14/4 2005:3) görs en tillbakablick på 1990-talet, där artikeln avslutas med konstaterandet att Norrliden 1996 var "en krigszon". Både kravaller och krigszoner utgör metaforiska representationer som bidrar till föreställningen att Norrliden är en brutal och otrygg plats, en plats där en bräcklig kontroll plötsligt skulle kunna brytas ner av hämningslöst beteende.

Andra texter, som inte diskuterar i krigstermer, handlar om gränsen mellan det trygga och det farliga eller brutala, som en gräns mellan Norrliden och dess omvärld. I två av de reportage vi tagit del av finns fotografier av den gångtunnel som skiljer betonghusen i Norrliden från de villor som finns i samma område. Tidningarna skisserar denna gångtunnel som en symbolisk gräns, nästan som en rite de passage, mellan miljonprogrammets Norrliden och villaområdet Norrliden. Detta villaområde, som visserligen tillhör samma stadsdel men som ligger närmare havet på andra sidan huvudleden, bebos i huvudsak av medelinkomsttagare utan utländsk bakgrund (Kalmar kommun statistik 2004:29). På bilder i båda tidningarna kan vi se denna gångtunnel, som dekorerats med graffiti "Välkommen till Norrliden" som en gränsmarkör mellan in- och utsida beroende på från vilket perspektiv man ser saker. På ena sidan gångtunneln finns ett "svenskt" villaområde med medelklasstandard. På andra sidan börjar det område som de flesta artiklar och myter handlar om, "invandrarförorten" Norrliden. Gränsen mellan det konstruerade svenska och det annorlunda förstärks ytterligare genom ett annat foto taget bortom tunneln, inom den del som beskrivs ha många invandrare, föreställande just unga invandrarkillar (Barometern 14/4 2005:1).

I tunneln går ett 15-tal "trygghetsvandrare" iklädda reflexvästar, nästan som en militärpluton som rör sig inne i fiendeland. Gruppen består främst av representanter för olika kommunala enheter. Bildtexten lyder: "Välkommen till Norrliden' har någon ironiskt klottrat över den gångtunnel knappast ingen vågar använda efter mörkrets inbrott. Förutom då ett gäng trygghetsvandrare som igår inledde den långa kampen för att förbättra miljön i norra centralorten ..." (Östran 14/4 2005:3). Trygghetsvandrarerna ska finna lösningar för att skapa trygghet i det som ses som otryggt och farligt. Tönen i reportaget går inte att ta miste på. Redan ingressen är både dramatisk och metaforiskt laddad: "När mörkret börjar sänka sig över Norrliden och vuxna människor småspringande skyndar hemåt bryts den betonggrå tristessen plötsligt av ett väl sammanhållet färgglatt gäng ..." (ibid). Vad menas med att vuxna människor småspringer hemåt? Citatet måste förstås i relation till övriga representationer i reportagets text och bild. Reportaget är till exempel inte en redogörelse för ett sportevenemang eller för vardagslivets stress i allmänhet, vilket skulle ge småspringandet andra betydelser. Reportagets övriga innehåll visar tydligt att man småspringer, när mörkret börjar sänka sig, för att rädda sig från Norrlidens farligheter.

I reportaget beskrivs Norrliden som en zon befolkad av 1) människor utan själv- och affektkontroll och, 2) människor som är rädda. Människor bör skynda hem för att inte bli offer för våldet. En representant för Hyresgästföreningen uttalar sig i artikeln: "Tänk om kommunen åtminstone satsade några kronor på att städa bort all

kastvänlig sten runt skolorna, så skulle säkert många glasmästarräkningar sparas in” (ibid). Stenarna ligger och väntar på de affektstyrda Norrlidenbor, som inte kan låta bli att ta upp stenarna och kasta dem i närmaste fönster. De som bor i Norrliden är inte särskilt väl socialiserade enligt denna konstruktion. En representant för det lokala trygghetsrådet i området uttalar sig: ”Under tiden fortsätter skadegörelse, moped-racing och gängbildning medan många av den äldre befolkningen i området sitter instängda i sina lägenheter och inte vågar gå ut när det blivit mörkt” (ibid). Den här typen av inriktning i reportage är vanlig. Tryggheten kommer utifrån, från platser bortom Norrliden, från den mer ekonomiskt välbeställda delen av Kalmar.

I ovan nämnda reportage finns avsnittsrubriken ”Vågar inte handla” och under den uttalar sig ånyo hyresgästföreningens representant: ”– Folk som bor på Röda gatan (ligger i det intilliggande villaområdet, författarnas anmärkning) till exempel skulle inte drömma om att ta sig till Konsum i Norrliden till fots eller cyklande efter mörkrets inbrott. Då åker de hellre tre gånger så långt och handlar i Berga centrum.” I reportaget skisseras en rädsla för att passera gränsen mellan det civiliserade och det ociviliserade, det trygga och det otrygga. Men i en del sammanhang träder Norrlidenbor fram och berättar att det visst är tryggt att leva i Norrliden. ”De fyra bosniska barnen AA, BB och CC och DD [vår anonymisering av personerna i reportaget] tycker inte alls att det är otäckt på kvällen, inte ens när mörkret lagt sig.” (Barometern 14/4 2005:4). Men även om det de säger innebär en mottes till representationer av Norrliden som farligt och otryggt, överskuggas deras utsagor av en stor bild med trygghetsvandrare och en text som beskriver området som osäkert.

Intressant med tunnel/trygghetsvandarartiklarna är att bilderna är arrangerade i ganska stor utsträckning. Egentligen går inte trygghetsvandrarerna in i miljonprogramsområdet, som ingresstexterna skriver, utan ut ur det. Den graffiti som lyder ”Välkommen till Norrliden” och som syns på tunnelns ovasida är riktat mot dem som kommer utifrån, från andra sidan gränsen. Intressant att notera är också att de båda fotografierna, representerande var sin tidning, väljer att arrangera bilden på samma sätt. Genom att arrangera bilden på detta vis tydliggörs och förstärks dock gränsen, verkligheten retuscheras och görs dramatisk. Aktörerna, i detta fall trygghetsvandrarerna, har hjälpt till med dramatiseringen, genom att följa de instruktioner de fått av reportageteamet. Alternativt har trygghetsvandrarerna själva föreslagit iscensättningen som accepterats av fotografierna.

Sammanfattningsvis förstärker bilden på tunneln och andra liknande reportage intrycket av att det finns en gräns mellan en trygg och en otrygg zon, det ”trygga” villaområdet intill, och det ”otrygga” centrala Norrliden med hyreshus och en stor andel invånare med ”utländsk bakgrund”. Kombinerat med texter om trygghetsbehov och potentiella stenkastande Norrlidenbor i affekt, symboliserar tunneln gränsen mellan det okontrollerade och det ordnade, mellan det råa och det kokta.

Övervakning och kriminalitet

Trygghetsvandringen som vi diskuterade ovan sägs vara en väg till en bättre miljö. I en ingresstext står vad den syftar till: ”Tak tas bort, buskage slits upp. Hörnor och hå-

lor som blir tillhåll för pilsnerdrinkande unga lysas upp med starkt sken.” (Barometern 14/4 2005:4) Det handlar om att skapa möjligheter för en bättre övervakning av området. I flera av reportagen skrivs också om hur man infört övervakningskameror vid skolan för att minska skadegörelse. I ett kortare reportage (Barometern 26/11 2005:5) finns en bild på en av skolans fasader, där det monterats upp en övervakningskamera. Rubriken lyder ”Kameror ska stoppa vandalism”.

Konsekvensen av dessa texter om övervakning är tydlig: Norrliden är ett område som är så problematiskt att en stark övervakning krävs. Övervakning underlättas genom att tak tas bort, buskage slits upp och skumma områden lysas upp av starkt sken. Övervakning möjliggörs med hjälp av kameror och behövs när något otyglat ska kontrolleras, när ordningen i ett samhälle hotas.

Åtskilliga andra artiklar och notiser framställer Norrliden som ett centrum för kriminalitet. Återkommande ord som ”gäng”, ”gängbildning”, ”brottsvåg” och ”brutalitet” förstärker bilden av närvaron av otrygga och farliga inslag. Här förekommer dels texter som behandlar specifika kriminella aktiviteter såsom rån, stöld och misshandel, dels texter som tar sin utgångspunkt i det otrygga i diskussioner om hur Norrliden ska göras tryggare eller i hur människor i Norrliden hanterar sina liv i en otrygg tillvaro. I dessa sammanhang handlar det om att medierna lyfter fram människor som väljer att flytta, människor som har skaffat sig hund som skydd eller människor som tränar självförsvar och genom detta erhållit en viss känsla av trygghet och säkerhet. En del av de Norrlidenbor som får uttala sig i tidningar menar att ryktet om områdets farlighet är överdrivet, medan andra hävdar att det är sant. Frågan om trygghet är ställd och indikerar att tryggheten på intet sätt är självklar i området. Invånare i andra områden med bättre rykte än Norrliden behöver inte besvara denna typ av fråga. Bara att frågan ständigt ställs gör att konnotationen mellan våldsamhet/otrygghet och Norrliden kontinuerligt rekonstrueras.

Just ordet gäng är ett uttryck som ofta tas till för att dramatisera bilden av förorten och göra den mer lik representationer av segregerade områden i till exempel USA. Det är en skillnad om man säger ”gäng” jämfört med om man säger ”grupp”. Ordet grupp representerar något vi alla kan känna igen oss i och identifiera oss med, medan gäng har fått en association till kriminalitet och utanförskap. Ordet konnoterar också motsatsen till det individuella på ett helt annat sätt än vad ordet grupp gör. Gängmedlemmen antas vara mer styrd av de koder och regler som gäller i gänget än vad en gruppmedlem är. Lalander (2004) intervjuade unga ”invandrarmän” med en viss kriminell bakgrund i ett miljonprogramsområde i en medelstor stad. De menade att de inte hade några gäng och att de irriterade sig på att tidningarna hela tiden använde ordet. Medierna dramatiserar med språkets hjälp budskapet, de skapar gäng när det kanske är fråga om löst formerade grupper.

I andra reportage framträder områdets kriminella karaktär genom representationer från närområdet, det som inte är Norrliden men ligger tillräckligt nära för att drabbas. I samband med ett antal artiklar vår och tidig sommar 2005 om en ”brottsvåg” i området förekommer också reportage om rädslan i villaområdet i Berga, som ligger strax söder om Norrliden. Villaägarna är oroliga för den eskalerande kriminaliteten.

Ett av reportagen illustreras med en vacker bild av den gröna och blomstrande villa-idyllen kontrasterad mot en arkivbild av ett uppbrutet dörrlås, samt en inflikad mindre artikel om att Kalmars låssmeder fått mer att göra (Barometern 14/7 2005:6-7). Norrliden är i högsta grad närvarande, trots att texter och bilder handlar om ett angränsande område. Kriminaliteten spiller liksom över sin förortsgräns och hotar på så sätt "smitta" den välordnade, och i betydligt större utsträckning "svenska", villaidyllen. Paradoxalt nog vänder man på smittriskan i en annan text, som handlar om att kommunen planerar möjliggöra byggandet av ett nytt villaområde i närheten av Norrlidens miljonprogramsområde. "Karlssons äng" strax nordväst om miljonprogramsområdet, och på andra sidan den huvudgata som inringar centrala Norrliden, ska bebyggas med 700 bostäder, enligt Barometern (16/12 2005:6), och därmed enligt rubriken "bättra på Norrlidens dåliga rykte". Inte heller i det här sammanhanget kan Norrlidenborna hjälpa sig själva. Deras rykte kan bara höjas av krafter utifrån.

Stereotypa kön – legitimering av symboliska gränser

I ovanstående text har vi fokuserat gestaltningen av Norrliden som en rå och brutal plats och i behov av hjälp utifrån, med utgångspunkt i att detta är det proportionellt sett största representationstemat vid en analys av Norrlidenartiklar 2005.⁵ Vad vi där-
emot inte har berört, men som är allestädes närvarande i såväl texter som bilder, är den genuskonstruktionsprocess som pågår parallellt med att området etnifieras och brutaliseras. Det sägs oftast inte rakt ut, men vid en genomgång av ett års notiser och andra texter om kriminalitet framträder bilden av att det är männen i Norrliden som står för det mesta av utrymmet i media, liksom för våldet, vandaliseringen och brutaliteten. I åtskilliga notiser är det uppenbart att det är en man som står för brutaliteten, oavsett om den drabbar män eller kvinnor, genom att förövaren omnämns som "han" eller "gärningsmannen" eller "mannen". I andra notiser, där till exempel våld utövas av en man och riktas mot en kvinna, förekommer också direkta omnämningen av köns positioner som i rubrikerna "'Maffiakille' slog tjej" (Östran 22/6 2005:3),

⁵ Inom ett urval bestående av 210 texter (ej inräknat så kallade förstasidespuffar), bestående av i huvudsak reportage och notiser men också ett mindre antal insändare och ledartexter, hade 160 texter eller drygt 76 procent anknytning till kriminalitetstemat. Den absoluta merparten av dessa (72 stycken) handlade om inbrott, stöld och rån och inbegrep allt från stöld av rakhyvel i Norrlidens bastu och julkrubbsfigurer i kyrkan till inbrott med hot och våldsinslag. 30 texter handlade om våld, 26 om skadegörelse och 12 om andra former av mer eller mindre allvarligt kriminellt agerande såsom bärande av "soft air gun", stenkastning, blottning och drogförseelser. Sex texter behandlade myten om Norrliden och Norrlidens dåliga rykte och elva kunde kopplas till temat trygghet/otrygghet. Resterande tre texter med anknytning till kriminalitetstemat handlade om gängproblematik samt om gymnets etablering för ökad trygghet. Av resterande texter, det vill säga de 50 texter som inte anspelar på områdets osäkerhet, handlade 14 texter om behovet av att förändra Norrliden genom förbättrad miljö och verksamhetsutveckling. 17 texter som handlar om annorlunda mattraditioner och kulturmöten, etnicitet och rasism kan föras in under ett etnicitetstema. Återstår gör 19 texter utan anknytning till kriminalitet, förändringsbehov eller etnicitetstema. Dessa texter handlar till exempel om skolevenemang, familjefester, sjukvård eller kyrka.

”Kamphund bussades på flickor” (Barometern 15/5 2005:10) eller ”Tjuvar bröt sig in och bestal sovande kvinna” (Barometern 3/5 2005:3).

Men bilden av den brutala mannen växer också fram på ett mer subtilt plan, där män och kvinnor överlag tillskrivs avsevärt olika positioner i de olika texterna. Männen är huvudpersoner i många av de texter och bilder som behandlar kriminalitet och temat otrygghet/trygghet. När kvinnor framträder i samband med sådana texter är det inte som aktörer utan snarare som potentiella offer (se Brune 2005). I en artikel om att ”brottsvåg oroar Norrleden” (Barometern 9/5 2005:4) finns till exempel en bild av en kvinna med en hund, och i bildtexten får man veta att hon ”har hunden med sig och känner sig trygg”. Samma artikel har också en bild och en kort text om en annan kvinna, en 17-åring från iranska Kurdistan, som känner sig trygg trots brottsvågen, för att hon lärt sig självförsvar (se också citatet som inledde denna artikel). Det förhållandevis tydliga budskapet är att kvinnor i Norrleden har skäl att vara rädda. Ett mer subtilt men ändå uppenbart budskap är att kvinnorna i grunden är svaga. Deras egen styrka räcker inte till för att ge dem en känsla av säkerhet och trygghet. För det behöver de extern hjälp, som en hund eller en kurs i självförsvar. För att kunna leva i en ”krigszon” dominerad av ociviliserade män måste kvinnorna förändra sig.

Det finns andra artiklar som förstärker konstruktionen av en kvinnotyp som skiljer sig markant från den brutala manlighet som annars sägs utmärka mycket av aktiviteterna i Norrleden. Kvinnorna är som nämnts sällan huvudaktörer i texterna, annat än i två avseenden. Dels finns texterna med koppling till barn, dels till skola, där kvinnorna får en mer framträdande roll. I dessa texter visas kvinnornas vårdande sida. De sköter sina barn på öppna förskolan samtidigt som de föredömligt lär sig svenska genom svenska barnvisor och ”enkla samtal” (Barometern 3/3 2005:1, 4). På Nova-skolan, Norrledens högstadium, får flickorna vara med som aktörer och laga exotisk mat, vilken man sedan erbjuder såväl andra skolkamrater som pressens representanter (Barometern 16/3 2005:7, 17/11 2005:8, Östran 7/11 2005:6, 16/11 2005:13).

När kvinnor gör något annat, som inte hör hemma i den vårdande sektorn, tydliggörs normbrottet i texten. Styrketränande kvinnor försvagas i sin ansats genom att båda tidningarna poängterar behovet av en särskild gymsdag för bara kvinnor i Norrleden i samband med att satsningen på det nya gymmet presenteras (Barometern 26/10 2005:6, Östran 26/10 2005:1, 40). I Barometerns artikel finns förklaringen, där en av besökarna berättar att ”vissa kanske tycker att det är svårare att prestera med killar i rummet”. Kvinnor i Norrleden som tränar sin kropp och sin styrka tycks inte kunna befria sig själva från rollen som potentiella offer hotade av männen.

Men det finns ett anmärkningsvärt undantag till den vårdande kvinnan och hon som satsar på självförsvar genom träning eller hund. I en annan kedja av artiklar och notiser framträder en aktiv, våldsamt och affektstyrd etnifierad kvinna. Båda tidningarna redogör ingående för vad som beskrivs som en ”släktfej” i Norrleden, som urartade med att sex personer åkte till sjukhus för omplåstring (Barometern 27/12 2005:3, 29/12, 2005:2, Östran 27/12 2005:3, 29/12 2005:9). Bråkets tillskrivna olikhet i förhållande till ”svenska bråk” framgår med tydlighet bland annat genom ordval. Medan den ena tidningen talar om ”julaftonens släktfej” skriver den andra

tidningen; ”[s]ent på julaftons kväll drabbade två släkter ihop i ett blodigt gängslagsmål i centrala Norrliden”. I båda texterna förekommer begrepp som ofta används i nedlåtande termer, när så kallade invandrare är inblandade. Ordet ”fej” för tankarna till svunna, ”primitiva” tider och miljöer, och gängbegreppet förekommer ofta i beskrivningar av förortsproblematik.

Vidare finns hänvisningar till att kombattanterna använder sina egna lagar som de inte vill delge myndigheterna, att förklaringen till bråket ligger i ”gamla trätomål, djupa oförrätter som inträffat för länge sedan” (Barometern 27/12 2005:3), vilket får stöd i och befruktar myter om invandrares oförmåga att kliva ur traditionens och släktens bojor. Samtidigt som journalisterna och polisen som uttalar sig i tidningarna är noga med att poängtera att slagsmålet var våldsamt, rörigt och kaotiskt, framhåller de det faktum att män, kvinnor och barn/ungdomar deltog. I en sådan situation, där etniciteten framträder som central, tycks det som om behovet att separera maskulint från feminint minskar i motsvarande grad. I etnifierade miljöer kan också invandrarkvinnan bli ”vild”.

Sammanfattningsvis kan vi urskilja fyra tydliga könade stereotyper:

- 1) Den brutala eller potentiellt brutala mannen, ibland i ett kollektivistiskt gäng, som kräver kontroll och övervakning.
- 2) Offerkvinnan, det vill säga kvinnan som, vare sig hon väljer att träna eller inte träna, att ha hund eller inte har hund, måste förhålla sig till en närvarande hotbild.
- 3) Den vårdande kvinnan, som trots det kaos som hotar i Norrliden, fortsätter kampen för något bättre, för fostran av barnen, för bättre språkutveckling och för exotiska matupplevelser i skolan.
- 4) Den primitiva kvinnan som i uppenbara krislägen ställer upp sida vid sida med den brutala mannen.

Den brutala mannen, ofta i ”gäng”, saknar egentligen motbilder i medias texter från Norrliden. Den enda motbild som finns är de sporadiska inlägg, som finns men som är förhållandevis få, och som kritiserar och ifrågasätter myten om områdets brutalitet.

Offerkvinnan och den vårdande kvinnan är egentligen två egenskaper hos en och samma karaktär – den traditionella kvinnan i ett patriarkalt samhälle. I den enda representationen som säger något annat, det vill säga i släktfejsreportagen, där både kvinnor och barn framträder som förövare, tycks det snarare vara hennes etnicitet än hennes kön som använts som förklaringsmodell till händelsen. En brutal man och en kvinna tyngd av ett patriarkalt och traditionsstyrt tankegodis är den genderiserade bild som huvudsakligen framträder i läsningen, parallellt med att Norrliden och de händelser som inträffar där brutaliseras och etnifieras.

Symboliskt våld i småstaden

To classify, in other words, is to give the world a *structure*: to manipulate its probabilities; to make some events more likely than some others; to behave as if events were not random, or to limit or eliminate randomness of events. (Bauman 1991:1)

Bauman skriver om hur centrala och viktiga språkliga kategorier och klassificeringar är för makten i samhällen. Verkligheten skapas och struktureras. Den faktiska platsen Norrliden existerar, och visst finns kriminalitet och olika typer av sociala problem här. Men det finns på andra platser också, platser som inte laddats och kategoriserats på det viset som varit fallet i Norrliden och andra liknande platser i Sverige. I Norrliden finns mycket annat också; mänskliga öden, möten och intressen. Men detta andra, som inte passar in i den mediologik som stereotypifierar förorten, ges ingen framträdande plats i tidningarnas reportage.

Att förstå förorten, i det här fallet Norrliden, att till och med förvanska den, är ett sätt att göra den mer lättbegriplig och – trots allt tal om brutalitet – mindre hotfull. Norrliden får representera det som är annorlunda och osvenskt och utgör på det sättet en slags stadsbyggnationens främling. Och främlingen måste ges en identitet, klassificeras för att förstås och kunna sättas i relation till det omgivande samhället. Det dunkla och främmande kläs i ord och bild, representeras och konstrueras av de med makt att skapa allmänna definitioner. Konsekvensen blir att Norrliden särskiljs från övriga Kalmar. Platsen Norrliden blir i den socialt konstruerade verkligheten synlig och skiljd från andra platser. Norrliden har genom mediernas försorg fått en socialt konstruerad profil.

Ordningen, där Norrliden visserligen blivit stereotypt beskrivet och därmed begripligt, är inte en ordning på lika villkor. Norrliden representeras som sämre än resten av Kalmar. Här finns miljöerna som behöver rustas upp och torgen som behöver övervakas. Här finns de etniska andra, människor som utifrån mediernas stereotypa beskrivningar är brutala eller inte har det särskilt bra där de bor. Som en röd tråd genom hela kedjan av stigmatiserande representationer finns den övergripande berättelsen – representationsregimen – om männen som är brutala och kvinnorna som sitter fast i traditionens makt. Medan stereotypa beskrivningar av männen och kvinnorna bekräftar och legitimerar varandra – där kvinnliga offer behövs för att stödja bilden av den brutala mannen och vice versa – så tjänar den övergripande berättelsen också ett annat syfte. Den tydliggör och återskapar den för givet tagna och positivt laddade svenskheten.

Fokuseringen på – och produktionen av – annorlundaskap vilar på antagandet om att det finns något normalt. När män i Norrliden oftast skildras som brutala och kvinnor som offer eller fångar i traditionens bojar, sker skildringarna mot bakgrund av något som antas vara normalt – den svenska jämställdheten och emancipationen. Normala svenska kvinnor, säger dessa representationer om etniska andra på ett tyst men ändå närvarande plan, har kommit längre i sin kultiverings- och utvecklingsprocess. De är starka, modiga och självständiga. Normala svenska män, säger representationerna, har också kommit längre. De är inte brutala, de behandlar kvinnor väl och kastar inte sten i affekt. Norrliden är Kalmars antites, svenskhetens motsats, ett exempel som hjälper till vid upprätthållandet av en positiv svensk självbild.

Att gestalta Norrliden på det här sättet, som en problematisk plats i behov av hjälp utifrån, är ett exempel på vad Bourdieu (1999:11) skulle benämna ”symboliskt våld”: ”ett mildt, omärkligt våld som offren inte ser och som huvudsakligen utövas via kom-

munikation och känslor”. Symboliskt våld, menar Bourdieu (ibid), utövas främst diskursivt, genom att meningsbärande och kulturellt laddade tecken/ord/bilder, ofta genom upprepningens övertygande verkningar, framstår som normala och naturliga och inte som subjektivt och kulturellt präglade. Alla former av kategoriseringar utgör i någon mån en form av symboliskt våld på verkligheten. Ord och bilder kan bara representera, inte *utgöra* det som verkligen *är*. Men i fallet Norrliden är det symboliska våldet starkare än så. Genom stereotypa representationer och selektivt urval av texter och artiklar skapas en karikatyr av verkligheten, som i Norrlidens fall innebär en nära nog total fixering vid brutalitet, trygghets- och otrygghetsfaktorer, förortsproblematik, traditionalism och exotism. Man kan möjligen känna igen figuren Norrliden, men dragen blir överdrivna och felvisande på ett sätt som inte drabbar många andra stadsdelar och områden lika hårt. Dessa stereotyper är kategoriseringsverktyg med vars hjälp människor strukturerar världen.

Av skälen ovan blir det också befogat, och normalt, att det är Norrliden som ska förändras. Det är i Norrliden problemen finns som måste justeras och korrigeras genom övervakningskameror, mer ljus, och andra kommunala satsningar på miljö- och boende. Norrliden är inte färdigutvecklat. Dessa tankar om förorten som något ständigt ofärdigt kommer också fram i Dahlstedts (2004) analys av Aftonbladets, Dagens Nyheter, Expressens och Svenska Dagbladets konstruktion av storstadsförorter. I sin analys hävdar Dahlstedt att tidningarnas sätt att skildra förorten påminner om den debatt som fördes i England under 1800-talet och där begrepp såsom ”den farliga underklassen” och ”slumminnevånare” användes. Ordet ”djungel” användes också flitigt, inspirerat av kolonialt tankegods. Om man trodde på de stereotyper som skapades, att slumområdena stod lägre ner på skalan i den samhällliga hierarkin blev slutsatsen att områdena behövde ”... formas, skolas och disciplineras för att nå upp till samma fas...” (Dahlstedt 2004:20) som den ”normala” staden. Dahlstedt (ibid:20) skriver också:

Förorten framstår i medierapporteringen om tillvaron i storstädernas ytterområden, liksom ’djungeln’ i en kolonial föreställningsvärld, som en plats någonstans långt bortom den trygga, välordnade och civiliserade världen, men samtidigt något som denna värld kan kontrastera och identifiera sig mot.

Likheterna mellan våra och Dahlstedts slutsatser är påfallande. Men Dahlstedts analys, liksom annan forskning, baserar sig på hur rikspressen kategoriserar storstadsförorter. Vår analys tyder på att denna retorik också förekommer i småstadspressen, där tonen är lika postkolonial. Norrliden framträder i pressen som ett projekt. Norrliden måste förändras, då det inte anses uppfylla den socialt konstruerade mall som anger hur områden ska vara. Budskapet är i det avseendet tydligt. Norrlidenborna besitter inte kompetensen och kunskapen, bara problemen. De som kommer utifrån för att hjälpa har inte problemen, men väl kompetensen och kunskapen.

I den här texten har vi framförallt diskuterat de etnifierande och genderiserande processerna som sker parallellt med att förorten Norrliden särskiljs och därmed intar sin roll som dåligt exempel. Men representationen av Norrliden är också en del av en

stigmatisering av Norrliden som förort och som representant för miljonprojektet. Alla framträdande drag i berättelserna kan inte förklaras och förstås med hjälp av etnifierings- och genderiseringsbegrepp och tolkningar.

Representationer av förorten är i lika måtto en klassfråga, där förorten ofta, som Norrliden i Kalmar, utmärker sig statistiskt med låga medelinkomster, förhållandevis få bilar per hushåll, samt ett större antal hushåll med behov av socialbidrag (Kalmar kommun statistik 2004:29, 30). Stigmatiseringsprocesser i relation till kön, klass, etnicitet och plats samverkar således i representationer av Norrliden, där människor, ofta med liten eller ringa erfarenhet av en tillvaro inom någon av dessa sociala kategorier, genom att sätta agendan och välja de centrala frågeställningarna, utövar symboliskt våld utan att egentligen vara medvetna om sin roll som våldsutövare. I texter om förorten vävs kön, klass, etnicitet och plats samman i en process där de blir att likna vid sammanvävda element, där det ena elementet associerar till det andra och vice versa. Denna sammanvävning av olika sociala kategorier eller identiteter är ofta analytiskt svårt att greppa (se de los Reyes, Molina och Mulinari 2005; de los Reyes och Mulinari 2005; Essed 1996) men kräver likväl ett fortsatt forskningsarbete för att se hur stereotyper kring dessa olika sociala identiteter samverkar i en diskriminering av förorten, såväl i storstad som i mindre och medelstora städer.

Referenser:

- Andersson Odén, Tomas (2003) *2002 års publicistiska bokslut*. Arbetsrapport nr 9. Göteborg: Institutionen för Journalistik och Masskommunikation: Göteborgs Universitet.
- Andersson, Åsa (2003) *Inte samma lika: Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Barker, Chris och Galasiski, Dariusz (2001) *Cultural Studies and Discourse Analysis: A Dialogue on Language and Identity*. London: Sage Publications.
- Bauman, Zygmunt (1991) *Modernity and Ambivalence*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1992) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1999) *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Brune, Ylva (red.) (1998) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- Brune, Ylva (2004) *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. Institutionen för Journalistik och Masskommunikation. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Brune, Ylva (2005) "Invandrare" i mediarkivets typgalleri", i Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.) *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas.
- Code, Lorraine (1987) *Epistemic Responsibility*. Hanover, New Hampshire: University Press of New England.
- Code, Lorraine (1988) "Experience, Knowing, Responsibility", i Morwenna Griffiths and Margaret Whitford (red.) *Feminist Perspectives in Philosophy*. London: Mac-

- millan.
- Dahlstedt, Magnus (2004) ”Sverige har fått getton’. Mediarepresentationer av den hotfulla ’invandrarförorten” i *Nordisk Samhällsgeografisk tidskrift*, nr 38: 3-26.
- de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red.) (2005) *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet*. Stockholm: Liber.
- Ericsson, Urban, Molina, Irene och Ristilammi, Per-Markku (2002) *Miljonprogram och media. Föreställningar om människor och förorter*. Stockholm: Integrationsverket.
- Essed, Philomena (1996) *Diversity: Gender, Colour, and Culture*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Foucault, Michel (1972/2002) *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
- Foucault, Michel (1987) *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John och Robert, Brian (1978) *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Hall, Stuart (red.) (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London/Thousands Oaks/New Dehli: Sage Publications och The Open University Press.
- Haraway, Donna J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Lalander, Philip (2004) *Utanförskap och droger*. Rapport nr. 2. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.
- Lévi-Strauss, Claude (1969) *The Raw and the Cooked. Introduction to a Science of Mythology*. New York: Harper & Row.
- Mathiesen, Thomas (1986/2002) *Makt og medier: en innføring i mediesosiologi*. Oslo: Pax.
- Nohrstedt, Stig Arne och Ekström, Mats (1994) *Ideal och verklighet. Nyhetsjournalistikens etik i praktiken*. Örebro: Högskolan i Örebro.
- Polite, Oivvio (1998) ”För en ny journalistisk strategi”, i Ylva Brune (red.) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
- Ristilammi, Per-Markku (1994) *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern annorlundahet*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Ristilammi, Per-Markku (2003) *Mim och verklighet. En studie av stadens gränser*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Schmauch, Ulrika (2006) *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Umeå: Print & Media, Umeå Universitet.
- Sernhede, Ove (2002) *Alienation is My Nation: Hiphop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Skeggs, Beverly (1997) *Formations of Class & Gender*. London: Sage Publications.

ABSTRACT

The power of homosociality – How young men “do” masculinity in groups and individually

Using young men's narratives, about other men, friends, dates and girlfriends, this article discusses the following questions: Can the interpretation – the understanding of young men's collective presentations of masculinity as a surface that hides a more complex masculinity – undermine how we interpret young men's talk about and interaction with other men, as well as with women? Can this disassembling understanding have an impact on how young men interpret and relive the interactions with other men, as well as with women? Can this disassembling of the homosocially created masculinity from the more individually created masculinity shape secondary gains for the young men, such as e.g. a more flexible and stretchable arena of responsibility, as well as more flexible space of acting?

Thomas Johansson, Professor of Social Work social work, states that if we only focus the homosocially created masculinity, this will reshape a less nuanced picture of young men's way of doing masculinity (Johansson 2005). Thus, young men's vulnerability and difficulties remain hidden. However, this disassembling of the homosocially created masculinity from the more individually based doings of masculinity could possibly also give secondary gains, such as e.g. a more flexible and stretchable field of responsibility, as well as more flexible space of acting.

This article shows that using a fragmentised and situated masculinity, as a way of understanding the complexity and the ambivalence in young men's project of doing masculinity, makes evident – on the one hand – the vulnerability in young men's process of doing masculinity. On the other hand, however, this view also makes it possible for young men to avoid responsibility for their actions. Instead the situated context – e.g. if in a peer group or alone, and what kind of relations the young man has – will be significant for how the act will be interpreted.

The empirical material consists of six individual interviews and one group interview with four men. The age span of the participants is 16 to 24 years old. The overall theme for the discussions is heterosexual practice and relations.

Key words

Gender, masculinity, individual/group, heterosexuality, responsibility.

*Lena Berg, disputerade 2002 vid Uppsala Universitet, Sociologiska Institutionen på avhandlingen "Äkta Kärlek. Heterosexuell samvaro speglat mot kärlek, heterosexualitet och kropp". Idag verksam som kurator vid Kista Ungdomsmottagning.
lena.berg@kista.stockholm.se*

Lena Berg

Homosocialitetens kraft

– *hur unga män ”gör” maskulinitet i grupp och individuellt*¹

Hur tolka talet om heterosexuell praktik i en gruppintervju med unga män? Som intervjuande forskare är det informanternas berättelser som utgör analysunderlaget. Socialpsykologen Thomas Johansson skriver i boken ”Manlighetens omvandling” om svårigheterna att tolka unga mäns berättelser om sex. Det man har att tillgå är deras egna resonemang, vilka Johansson tolkar som en tveksam källa (2005:11). Han hävdar, för att förstå komplexiteten i hur kön görs måste vi komma ”bakom ytan” på unga mäns självpresentationer (ibid).

En av de unga männen jag intervjuade i grupp resonerar på följande sätt om värdet av det som kommer till uttryck i en intervju:

Abbe (19 år): I det här fallet (han syftar på att prata om sex) så tror jag att det kan vara lättare att prata i grupp än att sitta själv för då vill man nog att du ska få en annan bild av en. Man vill inte visa hur man egentligen är. Det blir pinsamt att berätta något pinsamt.

Enligt informanten Abbe (19 år) är det mest givande att intervjua män, som känner varandra, i grupp, om man vill att tillförlitliga berättelser ska skapas. Han är en av fyra män som jag intervjuar i grupp försommaren 2004. Förutom denna gruppintervju består materialet av sex individuella intervjuer – sammanlagt tio röster.²

¹ Ett speciellt tack till sociologen Carin Holmberg som har läst och bidragit med konstruktiv kritik. Tack!

² Undersökningen ingår i ett större forskningsprojekt som heter ”våldsamt jämställt”, där fokus är att begripliggöra unga kvinnors utsatthet för mäns våld. Projektet finansierades av Brottsofferfonden. Jag har intervjuat tio män i åldern 16-24 år utifrån frågeställningar om tvåsamhet, tillfälliga sexuella möten, heterosexuell praktik med flickvän respektive tillfälliga dater och pornografi. Materialet består av sex individuella intervjuer (Uffe 22 år, Leo 24 år, Albin 16 år, Niklas 23 år, Alex 19 år, Thomas 20 år) och en gruppintervju med fyra män (Teo 16 år, Nils 17 år, Abbe 19 år, Fredrik 20 år). Respektive intervju pågick mellan tre till fyra timmar. Intervjuerna är semistrukturerade, vilket här betyder att samma frågeställningar berörs i alla intervjuer, men ordningen och formuleringar av frågor anpassas efter hur samspelet

Under själva gruppintervjusituationen tolkade jag samtalet i linje med Johanssons resonemang – hur kan jag använda dessa berättelser som framför allt återskapar bilden av den unge heterosexuellt självsäkre mannen? De pratade ständigt om ”brudarna”, ville passera som ”casanovan” och jämförde och värderade varandras sexuella erfarenheter. Jag uppfattade gruppintervjun som mer motsägelsefull och föränderlig till sitt innehåll jämfört med de sex individuella intervjuerna.³ Johansson menar att i den manliga gemenskapen:

/.../ odlas en machoattityd och sexistiska skämt utgör vardagsmat. Men bakom denna homosociala ”yta” finner vi ofta en komplex manlighet präglad av osäkerhet och en rad sociala fobier (2005:13).

Det homosociala spelet gör att osäkerhet och ambivalenser utelämnas och endast macholiknande självpresentationer låter sig uttryckas (ibid:13ff). De unga männen anpassar sina berättelser till outtalade förväntningar för att passera som ”riktiga heteromän”. Följer jag Johanssons resonemang skapar inte gruppintervjun tillförlitliga berättelser om komplexiteten i unga mäns maskulinitetsprojekt utan i första hand återskapas en stereotyp bild av unga män. Unga mäns utsatthet och svårigheter förblir i det fördolda.

Men hur kan vi förstå de unga männens tal om sexistiska och homofobiska praktiker? Kan tolkningen – att förhålla sig till unga mäns *uppvisade* maskulinitetspresentationer som en yta som döljer en mer komplex maskulinitet – förringa hur män faktiskt

utvecklas (Kvale 1997; Berg 1999). Intervjusituationen förstår jag som en interaktionssituation där både forskare och respondent skapar mening (jfr Kvale 1997; Brantsæter 2000; Berg 2002). Jag förstår inte intervjuandet som ett redskap att komma åt den ”bakomliggande verkligheten” utan förstår istället samspelet som en delad meningsskapande process som blir en central första fas i analysarbetet (Brantsæter 2000; Lundgren 1993; Alvesson & Sköldberg 1994). Respondenternas namn, händelser, platser är ändrade för att underlätta att anonymiteten bevaras. Alla informanter har tagit del av intervjuutskriften och alla har godkänt att jag använder deras berättelser. De intervjuade männens vardagssammanhang ser olika ut: flyktingerfarenheter, arbetslöshet, funktionshinder, högskolestudier, förvärvsarbetare, olika etniska tillhörigheter. De erfarenheter som alla delar är: att alla definierar sig som heterosexuella, de har haft längre parrelationer där sexuell praktik ingått samt tillfälliga sexuella förbindelser. Rekryteringen av respondenter var svår. Tack vare både professionella och mer informella kontakter fick jag till slut tag på dessa tio unga män. De som valde att delta har under denna specifika period av olika anledningar haft tid över. Ingen ersättning har utgått. Alla röster kommer inte att citeras i artikeln, men de finns med i periferin av min analys ändå. De röster som jag tar med ska tolkas som exempel på resonemang som går igen i materialet i stort. I ljuset av studiens metodval – ett fåtal kvalitativa intervjuer – går det inte att ställa krav på generaliserbarhet, men däremot lever dessa män, och även jag, i ett bestämt socialt och kulturellt sammanhang som gör att vi förhåller oss till liknande, men också olika föreställningar om kön och heterosexuell praktik, vilket gör att berättelserna inte bara säger något om intervjusituationen utan även något om vardagen utanför (K. Eriksson 2003).

³ På grund av risken att anonymiteten bryts i relation till rekryteringsvägar har jag valt att inte följa upp gruppintervjun med enskilda intervjuer.

väljer att prata och agera i förhållande till andra män och kvinnor? Kan detta i särhållande få konsekvenser för hur unga mäns maskulinitetsprojekt tolkas? Men också – kan detta i särhållande få konsekvenser för hur unga män tolkar och upplever sin samvaro *mellan* män, men också för samvaron *med* jämnåriga kvinnor? Om i särhållandet tolkas ur ett perspektiv som har *mer* fokus på de könade villkoren än på unga mäns homosociala utsatthet – vad ser vi då? Kan *inte* isärhållandet av maskulinitetspresentationer då tolkas som en *möjlighet* som ger unga män ett flexibelt och töjbart tolknings- och handlingsutrymme att göra kön inom – där exempelvis ansvarstagande kan bli en förhandlingsfråga?

Syftet med artikeln är att via unga mäns berättelser om andra män, vänner, tillfälliga dejter och flickvänner analysera betydelsen av situationsbundna maskulinitetspresentationer. Det vill säga, jag vill diskutera betydelsen av kopplingarna mellan rumslighet (plats), ålder och ansvar när det gäller unga mäns sätt att skapa mening kring maskulinitet. Vidare – diskutera *om* och i sådana fall *hur* de situationsbundna maskulinitetspresentationerna skapar ett större handlingsutrymme och flexibilitet för unga män, men även vuxna män, i interaktion med andra, inte minst med kvinnor.

Låt mig börja med att positionera mig teoretiskt och metodologiskt.

Kulturellt präglade röster i en heteronormativ kontext

De intervjuade männens *tal* om heterosexuell samvaro, som är forskningsprojektets övergripande fokus, kan förstås som en ålders- köns- och heterosexualitetsskapande praktik. *När vi talar gör vi något*. De intervjuade männens tal kan förstås som kulturprodukter som å ena sidan är skapade i en specifik intervjukontext och därmed endast begripligt inom denna, å andra sidan är talet kopplat till en mängd relationer och processer utanför intervjusituationen (Frønes 2001:87ff). De unga männen kan förstås som kulturella agenter, vilket här betyder att hur de personligen resonerar är inte forskningens fokus utan intresset är att finna röster i samtalen som är kulturellt igenkänningsbara (jfr Brantsäter 2000). Jag förhåller mig till dem som representanter för något mer än sig själva. Vi lever i ett socialt och kulturellt sammanhang som har betydelse för vad som kommer till uttryck: I detta fall 2004, i Sverige, Stockholm, i en skapad intervjusituation, med en främmande medelålders kvinna, enskilt eller i grupp med vänner.

De intervjuade männens berättelser tolkas inte som utsnitt ur ”verkligheten” utan som just tolkningar. Dessa tolkningar blir materialet som analyseras vidare utifrån studiens frågeställningar (jfr Kvale 1997; Brantsäter 2000; Lundgren 2001). Det övergripande frågeområdet som strukturerar analysen är – hur samverkar konstruktioner kring kön, heterosexualitet, ålder och våld i unga mäns meningsskapandeprocesser kring heterosexuell praktik. I följande artikel är dock mer socialpsykologiska aspekter i fokus: Vad betyder det som händer *mellan* de unga männen i gruppsamtalet eller i samtalet med en forskare för hur maskulinitet görs och förstås (jfr Lundgren 2001; Anderson 2002)?

Kön förstås som en ständigt pågående process som *görs* i samspel med andra i *olik-*

könad och *samkönad* interaktion och sammanhang. Könsskapandet pågår genom hela livet (jfr Kessler & Mc Kenna 1978; West & Zimmerman 1987; Lundgren 1993). Med *vem* och *var* samspelet äger rum har betydelse för hur könsskapandet tolkas och görs. Maskulinitetsgörandet i denna artikel äger rum inom en *heteronormativ* sfär. Det vill säga, ett sammanhang där sexuell åtrå, begär och samvaro framför allt förväntas äga rum mellan de dikotomt konstruerade könen som har sex inom ett monogamt kärleksvi (jfr Butler 1990, Liljeström 1990, Rosenberg 2002). Judith Butler använder begreppet *den heterosexuella matrisen* för att begripliggöra denna inarbetade praktik. Denna heterosexualiserade och könade ordning kan sägas fungera som ett osynligt glastak som sätter sin prägel på hur mening kan skapas både i intervjusituationen och utanför.⁴

Låt mig börja med några röster ur intervjumaterialet om jargong, vänskap och homosocialitet.

”Killar är jävligt bra på att sitta och skryta” – om jargong

Analysen börjar med ett exempel ur *samtalet* mellan männen i *gruppintervjun*. Deras sätt att prata om sig själva i relation till varandra formar en vänskap där inga hemligheter finns. De gör nämligen ”allt” tillsammans: sover över hos varandra, bergsklättrar och tränar styrketräning tillsammans, festar ihop och ”dissar” (gör slut åt varandra) varandras tjejer. Här samtalar Nils och Abbe om en tjej som båda har varit tillsammans med sexuellt:

Nils (17 år): Jag har i för sig satt på henne innan han satt på henne...

Abbe (19 år): och jag var mycket bättre än dig för mig ville hon träffa igen. Så det så

Nils (17 år): Det är ok om du vill köra med begagnat... gärna för mig.

Tjejen i citatet definierar Abbe som en ”KK”-partner⁵ som valt Abbe före Nils. Nils

⁴ Att detta glastak spelar roll visar sociologen Cathrin Wasshede i sin undersökning av feministiskt orienterade mäns sätt att skapa mening kring kön och sexualitet (2005). I hennes intervjuer berättar unga män om hur de medvetet försöker bryta mot de heteronormativa förväntningarna genom att bland annat klä sig i kjol. Det intressanta blir dock att trots att de väljer säkra sammanhang att ha kjol i, där koden är att bryta så mycket det bara går mot gängse och för givet tagna förväntningar kring kön och sexualitet, är de måna om att kombinera kjolen med något som är tydligt kodat man – exempelvis en skjorta med slips till (ibid). Trots informanternas *tal* om hur de bryter och hur man kan bryta mot heteronormativa förväntningar framstår förverkligandet som en betydligt mer komplicerad resa. Även dessa män, som passerar som utmanande och väl medvetna om sin position som man, vill undvika att bli tillskriven ”böjiga” och feminina tecken. Det heteronormativa tolkningsrastret sitter djupt i informanternas.

⁵ ”Knullkompis” betyder här en relation där inga krav på utvaldhet och trohet kan ställas. Relationen byggs i första hand på sexuellt umgänge. Man har rätt att ha flera ”knullkompisar” samtidigt.

däremot pratar om henne som förbrukad. Ordväxlingen kan tolkas som att både Abbe och Nils vill komma ur samtalet med hedern i behåll. Varken Abbe eller Nils vill framstå som bortvalda.

Ordväxlingen är ett av många exempel på hur samtalet mellan de gruppintervjuade männen kunde utveckla sig. Rivalitet, tävlan om vem som har lyckas bäst med att få tjejer intresserade, har haft mest sex, haft flest tjejer, gör sig ständigt påmint på olika sätt i berättelserna om heterosexuell praktik. I början av gruppintervjun noterar jag att de unga männen är intresserade av vad jag som forskare och kvinna eventuellt tycker om deras självpresentation, men ju längre samtalet pågår glider fokus ifrån min eventuella tolkning över till hur de andra – vännerna – tolkar det som sägs. Den manliga gemenskapen hamnar i fokus.

Uffe (22 år) deltar i den första *individuella* intervjun. Han uttrycker sig på följande sätt om hur unga män kan ”snacka”:

Uffe (22 år): Men killar är ändå lite så här typ... Man snackar gärna lite mycket. Men sen när man lär känna någon så är han inte som den han utgett sig för att vara. Det är mest löst ytligt snack som inte är något att bry sig om faktiskt... Men det kan ju vara kul om man har en schysst historia att berätta... Men när man väl sitter och snackar om livet eller snackar om sex och sådana grejer... Då låter nog dom flesta killar som vem som helst. Som en vanlig människa som snackar liksom. Det beror på vad det är för omständigheter... Killar är jävligt bra på att sitta och skryta – faktiskt.

Uffe talar om unga mäns berättelser om ”sex” som ytligt prat: ett tal som man inte behöver bry sig om. Han utgår ifrån att de ”egentligen” är de annorlunda. Som Uffe beskriver jämnåriga män behöver man komma ”bakom masken” (det ytliga pratet) – för att få en bild av vilka de ”är” egentligen – ”vanliga människor” (Jfr Johansson 2005). Definitionen på ”vanlig” verkar vara att inte ”skryta” och överdriva utan att vara mer nyanserad och eftertänksam när det gäller livet och ”sex”. Uffe förhåller sig till överdrifterna som en story (fiktion) – ibland bra ibland dålig.⁶

Niklas (23 år) – också *individuellt* intervjuad – använder ordet ”tubsockebeklädd fjortis” för att beskriva hur killar kan bete sig:

Niklas (23 år): Eftersom jag är uppväxt i en familj med bara flickor så har jag inte varit den där tubsockebeklädda fjortisen...

⁶ Sociologen/Antropologen Karen Due Theilade lyfter fram i sitt paper, om ungas sätt att förhandla kring heterosexuell praktik, hur de intervjuade unga männen skryter inför varandra i fokusgrupperna, men också när de talar om hur män umgås framstår skryt och rivalitet som självklara ingredienser i talet om heterosexuell praktik (2005). Allt för att försöka passera som ”riktiga” heteromän i andra mäns ögon (ibid:12). Theilade har genomfört 28 fokusgruppsintervjuer med universitetsstudierande kvinnor och män boende i två länder – Danmark och Nya Zeeland. Hon vill analysera vilken betydelse diskursen om jämställdhet har på ungas sätt att förhandla om heterosexuell praktik. Intervjuupplägget bygger på att alla deltagare har sett filmen ”Chasing Amy”. Filmen har fungerat som en igångsättare av gruppdiskussionen om förhandlingar kring heterosexualitet och dess praktik.

Lena: Tubsocketbeklädd...?

Niklas (23 år): Tubsocketbeklädd fjortis – typ en fotbollspojke som springer omkring dricker folköl och brölar... Jag har alltid haft en nära relation med mina systrar/.../ vilket gör att jag alltid har haft det lätt att umgås med det motsatta könet. Det har jag gjort i hela mitt liv så det här med tjejer har alltid varit en självklarhet. Så det har aldrig varit så att jag har behövt tagga upp mig med polarna innan jag tar kontakt med tjejer...

”Tubsocketbeklädd fjortis” tolkar jag som Niklas exempel på ”grabbighet”. Han skapar berättelsen om sig själv genom att kontrastera sig mot den ”tubsocketbeklädd bröliga” pojken som har svårt med kontakten med tjejer. Han presenterar sig som säker; han behöver inte berätta om sina sexuella erövringar för andra. Med Uffes ord: en ”vanlig” kille. Som Niklas talar om ”bröligheten” framstår det som ett sätt att dölja sin osäkerhet inför jämnåriga kvinnor (Jfr Holland 1998). Hans egen förklaring till att han inte har ”brölat” är för att han växt upp med systrar: han behöver inte ”bröla” för han har tränat på att förhålla sig till det motsatta könet. Niklas tar i bruk en könskomplementär förståelse för att legitimera sin mer gentlemanmässiga maskulinitetsrepertoar.

Trots systrarnas närvaro framstår inte Niklas som utan ”grabbighet”. Längre fram i intervjun berättar han om hur han i tonåren graderade jämnåriga kvinnor efter en viss bestämd skala: (Vi pratar om tillfälliga sexuella förbindelser – hans erfarenheter och hur han tänker kring det)

Lena: Anledningen till att jag frågar är ju för att jag träffat en hel del killar som kan säga att det är några som man knullar med och några som man bli ihop med.

Niklas (23 år): Sådana gamla heliga skalor. Det höll man ju på med när man var yngre. Skalan från tjejen som man kunde bli ihop med och hålla handen till den man bara knullar med. Har man inte kommit förbi den så är man nog rätt bitter.

Lena: Du känner igen det?

Niklas (23 år): Ja, så gjorde man ju. Det är ju typiskt för gymnasieåldern. Det hade jag ingen aning om att man höll på med det i vuxen ålder.

Lena: Hur tänkte man då? Vem är det som hamnar i kategorin knull och vem hamnar i flickvänskategorin – om du nu tänker på när du var 16...?

Niklas (23 år): Vi kallade dem för föo – de som hamnade i knullfacket.

Lena: Fuo?

Niklas (23 år): Förnedringsobjekt. Fruktansvärt elak benämning... Men det finns ju sådana tjejer som uppvisar sådan lössläppthet, som man inte har något annat intresse av än att tillfredställa sig själv. De tillhörde den kategorin som du kallade knull...

Niklas sätt att hantera att han också skulle kunna omtalas som en ”grabbig” kille är

att använda ålder som en legitimerande förklaring. Han tar hjälp av föreställningen om ålder: (ung) under utveckling (Krekula, Närvänen & Näsman 2005:82ff). Att tala om jämnåriga kvinnor som antingen flickvänner eller FÖO (förnedringsobjekt) kopplar han till hans då ringa ålder – 16 år – vilket verkar betyda *omogen*. I kontrast till 16 år ställer han 23 år som han associerar till vuxenhet, vilket verkar betyda *mogen*. I dag talar han inte om tjejer som antingen flickvänner eller förnedringsobjekt. Hans utgångspunkt verkar vara att det sättet att tänka och tala växer man ifrån och man blir mer ansvarstagande med åren. Men också mer mottaglig för andras eventuella tolkningar och upplevelser.

Niklas resonemang om FÖO kan sättas i relation till Abbes (19 år) sätt att resonera i *gruppintervjun* om hur han och hans vänner bedömer tjejer:

Abbe (19 år): Vi (syftar på dem som deltar i intervjun) sitter på en pizzeria så kommer det en sådan tjej in. Så råkade jag nämna det här med sugmunnar. Det är ingen som tvekar utan alla instämmer... Då blir den tjejen porrig på det sättet att man inte skulle gifta sig med henne...

Utifrån hur både Niklas och Uffe resonerar kan citatet med Abbe, men också det första citatet med Abbe och Nils, tolkas som: Ja, ja – killar se hur de håller på, inget att bry sig om. De växer snart ifrån att ”snacka” så om jämnåriga kvinnor. De menar inte vad de säger. Lär man känna dem får man höra andra röster som är mer nyanserade. Att Abbe använder uppdelningen ”giftas”tjej eller förnedringsobjekt/porrig när jämnåriga kvinnor bedöms blir snarare pinsamt för honom. Det tolkas snarare som ett tecken på att Abbe är omogen trots att han snart fyller 20 år.

Men har användningen av uppdelningen flickvän/förnedringsobjekt enbart med ålder (ung under utveckling) att göra? Jag återkommer till den frågan längre fram i artikeln.

Uffe och Niklas förhåller sig till mäns ”snack” i grupp som möjligt att hålla isär från det mer individuella ”snacket”. Kommer man ”bakom” ”snacket” utkristalliseras en annan mer komplex och tillförlitlig självpresentation. De verkar inte räkna med att den mer ”sanna”/autentiska maskulinitetspresentationen även kan praktiseras i grupp, speciellt inte i en grupp av *unga* män (jfr Johansson 2005; Holland 1998; Jeffner 1997; Mac Ghail 1994). Niklas och Uffe utgår ifrån att det finns *en* självpresentation som är mer tillförlitlig och autentisk än en annan (jfr Sennet 1977).

Förutom att hålla isär grupp och individuell maskulinitet använder Niklas (men även Leo 24 år, individuellt intervjuad), *ålder* som en förklaring till de olika maskulinitetspresentationerna. Begreppet – ung – förstås som *utveckling mot vuxenhet* (Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Innan vuxenheten är uppnådd anses man vara under lärande. Det som blir intressant med hur *ung under utveckling* används i mitt material är att denna konstruktion fungerar ansvarsbefriande. När man befinner sig under utveckling förefaller man inte kunna ställas till svars på samma sätt som en vuxen: man vet inte bättre som Niklas uttrycker det. ”Omogen” förväntas fungera förmildrande. Exempelvis att tjata till sig sex som Leo (24 år) gjorde när han var 16

år skulle han aldrig göra idag.

Ung (ålder) som ansvarsbefriande blir i ljuset av kön könkodat. En ung kvinna kan inte lika lätt som en jämnårig man skylla sitt beteende på omognad (jfr Jeffner 1997; Berg 2005; Mac an Ghaill 1994). Unga kvinnor förväntas kunna ta ansvar för sig och andra redan i tidig ålder – ung under utveckling kan förstås som kodat pojke/ung man.⁷

Följer jag de intervjuade männens resonemang spelar ålder – ung under utveckling – men också jargongen mellan vänner, in i hur maskulinitet görs. Deras sätt att komma till rätta med unga mäns olika praktiker kan sättas i relation till sociologen Janet Hollands analyser av unga mäns berättelser om heterosexuell praktik. Holland m.fl. skriver:

The language of a male peer group and its performance stories can be understood as providing a verbal smoke-screen for male vulnerability and fear of sexual failure (1998:82)

Holland menar att ”spelet” mellan unga män i grupp är så pass påfrestande att unga mäns olika manspresentationer måste hållas isär om vi ska hitta analytiska ingångar som fångar det komplexa maskulinitetsskapandet som unga män deltar i (ibid; Johansson 2005). Sociologen Pierre Bordieu menar i boken *”Den manliga dominansen”* att mäns – ”rädsla att förlora gruppens uppskattning eller beundran, för att ’förlora ansiktet’ inför ’kompisarna’ och räknas till den typiskt kvinnliga kategorin ’veklingar’, ’stackare’, ’fikusar’ etc. /.../” – kan få män att säga saker de inte menar och till och med ta till våld om det behövs för att hålla sig ”rena” från kvinnliga tecken (1999:67; jfr Johansson 2005).

Om vi följer Hollands och Bordieus resonemang är det unga mäns rädsla att inte passera som värdiga att delta i en manlig gemenskap som begripliggör att grupp- och individuella manspresentationer kan framstå som varandras diametrala motsatser. Holland menar att krafterna att tillhöra en manlig gemenskap bidrar till att jämnåriga kvinnor utsätts: de blir använda som språngbrädor för att unga män ska passera

⁷ Men hur länge kan unga män ta i bruk ålder som ansvarsbefriande? När det gäller forskning om vuxna mäns våld mot vuxna kvinnor förefaller även *vuxna* män kunna bli ansvarsbefriade från exempelvis sexuellt våld som våldtäkt (jfr Sutorius 2003; Diesen 2005). Då tas inte föreställningar kring ålder – ung-omogen – i bruk utan man använder *avvikelseförklaringar* som exempelvis psyksikt instabil, alkoholproblem för att förklara mäns våldsanvändning (jfr Joelson 2005). Vilket implicit kan tolkas som att även vuxna män ansvarsbefrias. När det gäller att förstå unga mäns våldsanvändning används *ung under utveckling*. Denna tolkning ligger inom ramen för ett normalitetstänk; unga män betar sig ”normalt”, men omoget (Berg 2005). Men när det gäller vuxna män utmanas normalitetstänket av avvikelseförklaringar – att utsätta kvinnor för sexuellt våld som vuxen anses inte falla inom ramen för normalitet (jfr Joelson; Mellberg 2004). Så oavsett ålder kan män bli ansvarsbefriade, men beroende på ålder – ung eller vuxen – kommer samma handling att tolkas utifrån olika övergripande tolkningsramar – normalitet/avvikelse – vilket får betydelse för konsekvenserna för männen (jfr Joelson 2005; Mellberg 2004).

som ”lyckade” (hetero)män (Holland m.fl. 1998:145; jfr Lindgren 1996; Theilade 2005). Respekt från andra män går före respekt från jämnåriga kvinnor.

Pedagogen Mártín Mac an Ghaill lyfter också fram i sin studie, om unga män och sexualitet, att unga män i grupp kan iscensätta en överdriven maskulinitet, som inte alltid korresponderar med unga mäns mer personliga presentation tillsammans med exempelvis flickvän (1994:92ff). Mac an Ghaill påpekar till skillnad från Holland, som använder vanmakt som förklaringsmodell, att denna splittring mellan grupp och individuellt görande av maskulinitet kan kopplas till ansvar (ibid; jfr Berg 2005). Män i grupp avkrävs inte samma ansvar som när de agerar en och en, vilket är en aspekt som kan begripliggöra att män i grupp *väljer* att iscensätta en manspraktik som de inte skulle kunna iscensätta i tu man hand- interaktion. Det vill säga, gruppen ger män möjligheter att gestalta en mer ”patriarkal” i betydelsen icke- jämställd maskulinitet.

”Man är väl ingen toffel” – om vänskap

De intervjuade männens tal om ”jargongens” självklara del i umgänget män emellan ger en indikation om att *jargongen litar de inte på*. Berättelserna om exempelvis sexuella erövringar tas med ”en nypa salt”. Trots att jargongen kan skapa osäkerhet i umgänget framstår den manliga gemenskapen som viktig för de intervjuade männen. Endast om man är riktigt kär kan en flickvän få dem att kompromissa om hur mycket man ska vara med ”grabbarna”.

Leo (24 år) berättar om sin längtan efter att bli *riktigt* kär. Denna längtan genomsyrar hela hans berättelse om tillfälliga sexuella möten och flickväns-”sex”. Men än så länge har han inte träffat *den* tjejen som fått honom *riktigt* kär. Under intervjun har han ett förhållande som han inte definierar som ”riktig kärlek”. I talet om denna relation blir det tydligt hur självklart det är för Leo att hon hamnar på andra plats: vänerna är viktigare. Han resonerar på följande sätt om förhållanden:

Leo (24 år): Det är väl olika... Om jag har en tjej och jag är kär i henne på riktigt så. Då vill jag ju vara med henne – typ. Snackar man uppoffring då – så är det klart jag kompromissar och planerar. På onsdag ska jag vara med Isabell... sorry grabbar.

Lena: Men brukar tjejer klaga på hur du kompromissar?

Leo (24 år): Det vet jag inte. Har inte fått så mycket klagomål kanske... (fniss) Det är väl om man har varit med tjejer, som det inte har känts riktigt rätt med, då kan det ju vara så att man inte har prioriterat dem så mycket som man skulle ha gjort annars. Så att hon kanske känner på sig någonstans att... Men då har man väl på något sätt gjort klart också vilket förhållande som man har, men de kanske har känt sig lite osäkra på mig ändå, fast man har pratat om hur det är...

Lena: Det är ju klart att man känner av om man inte är nummer 1...

Leo (24 år): Sedan om man tänker på hur en relation kan börja. Det börjar med blixtrar och dunder som avtar rätt snabbt. Då märker ju tjejerna det... för då är det ju inte lika kul längre

/.../

Lena: Vad brukar du bli irriterad på hos tjejer – jag tänker på dom som du har berättat om för mig?

Leo (24 år): Kanske om... Jag har lite svårt för det här med blyga tjejer som inte kan ta plats och ta för sig. Jag kan förstå att om dom är med mig och mina kompisar att det kan vara svårt att ta en plats för vi har en rätt inarbetad jargong. Det är lättare att sitta tyst och svara på tilltal, men det kan jag tycka är lite – va fan – jag orkar inte försöka få in henne i en diskussion hela tiden – ”kommer du ihåg det som den gången då du”. Typ... få in henne...sånt kan jag bli lite irriterad på. Det är väl lite mer så att det inte är min cup of tee

”Riktig kärlek” – den som fortsätter att blixtra och dundra över tid – kan utmana gängets (vännernas) första plats. Då är kompromissen självklar för Leo. Om det däremot inte ”känns” som ”riktig” kärlek visar inte Leo samma omsorg och kompromissvilja för den aktuella tjejen. Han berättar för tjejen hur mycket han kommer att satsa på relationen. Som Leo resonerar skapas en skillnad mellan flickvän och andra tjejer. Skillnaden får betydelse för hans beteende gentemot den aktuella tjejen men också vännerna – vem hamnar på andra plats? Accepterar inte de (vännerna eller tjejer) hans prioriteringsordning blir det deras problem. Han verkar utgå ifrån att när han har deklarerat hur relationskontraktet ska se ut minskar ansvaret för eventuella missnöjen.

I andra delar av intervjuerna med Leo blir det tydligt att hans vänner är livsviktiga. Den samvaron omtalas som självklar och mindre komplicerad än samvaron med flickvänner. I relation till vännerna beskriver han sig som den som säger vad han tycker och reagerar omedelbart om han tycker att något är fel, vilket inte är fallet med de kvinnor han har en nära relation till. Hans förklaring är att trots att han ständigt umgås med vännerna står de honom inte känslomässigt nära. Det ”innersta” känslorna känner endast älskarinnorna eller flickvännerna till.

Med hjälp av sociologen Gerd Lindgrens resonemang om manlig gemenskap skulle Leos förhållningssätt till vännerna kunna tolkas som ett uttryck för att män i grupp inte förhåller sig till *personen* utan till *positionen* vilket skapar en viss distans (Lindgren 1996:9). Fokus är på en kollektiv ”förälskelse” i det man skapar och gör tillsammans, istället för på en personlig känslomässig gemenskap.

När Leo ska komma till rätta med frågan om varför det är enklare med vännerna blir det tydligt att även han tänker utifrån en skillnad mellan grupp-representationen av Leo och den som han väljer att iscensätta på tu man hand. Den maskuliniteten som presenteras tillsammans med en tjej/flickvän omtalar han som mer känslomässigt kodad. Att vara personligt engagerad beskriver Leo som kopplat till sårbarhet, vilket är hans förklaring till att flickvänsamvaron upplevs som mer komplicerad.

Leo är inte ensam om det dubbla förhållningssättet till flickvännen – å ena sidan

en känslomässig ventil, å andra sidan skapar relationen känslomässig utsatthet. Liknande resonemang går igen i alla intervjuerna. Genomgående omtalas flickvänner som en extra krydda i vardagen utöver vännerna, samtidigt som flickvänner kan hota vännernas självklara plats, men också göra en ledsen. Här följer Abbe, Nils och Fredriks reflektioner kring flickvän och singelliv:

Lena: Vad är det bästa med att ha en flickvän då?

Abbe (19 år): Närheten

Nils (17 år): Håller med – speciellt när man känner sig ensam...

Abbe (19 år): Någon att krama. Någon att vakna bredvid

Fredrik (20 år): Någon att prata med...

Lena: Det sämsta med att ha en flickvän då

(i korus) Man blir sårad...

Nils (17 år): Hela tiden

Lena: Ni tänker inte på kraven då?

Fredrik (20 år): Blir man en toffel så blir det ju jobbigt. Om man förlorar vänner o så...

Abbe (19 år): Ja precis...

Lena: Definiera vad som är en toffel?

Fredrik (20 år): Han är bara med henne. Skiter i sina kompisar

Nils (17 år): Så fort man ringer så – nej jag ska vara med tjejen

Abbe (19 år): Men den största nackdelen är – att man blir sårad i slutänden och

Fredrik (20 år): Man kan förlora vänner

Abbe (19 år): Man kan också bli sårad under tiden när man bråkar, men när man är singel så är det som att det är en bit som saknas. Fast å andra sidan så kan det bli värre om man har en flickvän. I den här åldern så spelar det inte så stor roll...

Lena: Vad är det som är positivt med att vara singel

Abbe (19 år): Att man kan fara runt. Man kan ha kul med grabbarna. Man behöver inte tänka – det här får jag inte göra

Nils (17 år): Man kan vara med vilken tjej man vill...

Lena: Vad sa du

Fredrik (20 år): Man har inget krav på sig...

Nils (17 år): Man behöver inte tänka – o nu kanske jag sårar henne

Abbe (19 år): Eller man slipper tänka – tänk om min flickvän tycker att jag är töntig om jag gör så här eller man gör bort sig. Man kan fula ner sig hur mycket som helst... vara fri helt enkelt...

En flickvän förknippas med både glädje och elände – å ena sidan någon att prata med, inte ensam, å andra sidan man blir sårad. Talet skapar *vännerna* som det stabila och pålitliga, medan flickvännen framstår som förgänglig och utbytbar. Implicit i citatet tydliggörs hur höga kraven är på vännerna. De kräver att få behålla plats nummer ett – i alla fall i unga år. Om den positionen utmanas kallas man ”toffel”, vilket inte framstår som något positivt för dessa fyra. Då har man låtit flickvännen styra. Men inte någonstans under intervjun omtalas vänskapen som krävande utan som självklara. Längre fram i intervjun vidareutvecklar Abbe kopplingen mellan ålder och singel. Han menar att vara ung och singel uppfattas inte som ett misslyckade. Då framstår det som självklart att välja vännerna, men däremot om man fortfarande är singel och sätter vännerna i första rummet när man är ”vuxen” (läs 30 år) riskerar man att uppfattas som misslyckad.

Implicit skapar Leo, men också gruppen, ett resonemang om jämnåriga kvinnor där endast flickvänner, som man är ”riktigt” kär i, kan förvänta sig omsorg och respekt. De ”Andra” – väninnor och tillfälliga dejter – kan inte förvänta sig samma bemötande. Uppdelningen kan tolkas som värderad. Niklas utgår ifrån att uppdelningen flickvän/förbrukningsobjekt – att splittra kvinnor i bra/dåliga kvinnor – växer bort ju äldre man blir. Han verkar mena att som vuxen värderar inte män längre jämnåriga kvinnor utifrån tolkningsrastret *splittrad kvinnlighet*.⁸ Niklas resonemang

⁸ Teologen Anna-Lydia Svalastog använder begreppet *splittrad kvinnlighet* som ett sätt att diskutera distinktionen hora/madonna (1998:67ff). Att passera som både hora (för sexuell) och madonna (asexuell) samtidigt framstår som en omöjlighet för kvinnor. Dessa uteslutande kategorier är tydligt värderade: madonnan (asexuell) hamnar på plussidan, medan horan (för sexuell) uppfattas som något negativt. Svalastog förstår den splittrade kvinnligheten som ett tolkningsraster som alla kvinnor förhåller sig till när femininitet ska göras. Alltså, splittrad kvinnlighet aktualiseras inte enbart i relation till sexualitet utan framstår som ett bedömningsraster som präglar kvinnors vardag. Splittrad kvinnlighet kan sättas i relation till sociologen Beverly Skeggs begrepp ”respektabilitet” (1997). Skeggs användning av begreppet i boken ”Att bli respektabel” är knutet till klass. De kvinnor som tillskriver respektabilitet betydelse är de som definieras som den ”Andra” - (kvinnor, svart, arbetarklass) (ibid:11ff). Skeggs knyter även respektabilitet till heterosexualitet. Precis som teologen Annalydia Svalastog lyfter Skeggs fram omöjligheten att sammanföra diskurser om moderlig omsorg och sexuell aktivitet, vilket underbygger konstruktionen av moderskap och sexualitet som varandras uteslutande kategorier (ibid:190; jfr Svalastog 1998:67f). Men en av Skeggs poänger är att respektabilitet blir mer begripligt om det kopplas samma med klass, etnicitet (ras) och heterosexualitet. Alltså - ”svarta” och ”arbetarklass” kvinnor kan i princip aldrig passera som respektabla (Skeggs 1999:11ff). Implicit säger Skeggs att enbart vita, heterosexuella och tvåsamma medelklass kvinnor kan passera som respektabla. Som vit, medelklass kvinna behöver man inte bekymra sig om respektabilitet. I ljuset av mitt material har respektabilitet bety-

kanske gäller för honom, men i relation till de andra informanterna framstår den splittrade kvinnligheten som ett brukbart tolkningsraster – oavsett ålder. Skillnaden blir att rastret inte framstår som lika tydligt *uttalat* ju äldre de blir: I tonåren omtalas tillfälliga sexuella partners som förbrukningsobjekt/ portrtjej/knull-kompis. Ju äldre männen blir *omtalas* inte längre kvinnorna utifrån bestämda kategorier, men bedöms och *bemöts* fortfarande utifrån samma raster men får inga ”namn” (jfr Andreasson 2003).

”Jag tror inte att jag skulle gilla en kille” – om heteronormativitetens kraft

Manlig gemenskap framstår som viktig för de intervjuade männen. Endast speciella tjejer (potentiella flickvänner och flickvänner) göra sig besvär. Samtidigt skapar den manliga jargongen en viss förvirring: *överdriver dom? Menar dom verkligen det dom säger?* Hur kan vi förstå jargongens självklara plats i den manliga gemenskapen? Enligt Johansson handlar ”spelet” mellan unga män om en längtan efter närhet och intimitet, men att de dimensionerna inte anses vara kodade (hetero)maskulinitet (2004; jfr Johansson 2005). Handlar ”spelet” om ”bögskräck”?

När jag frågar de intervjuade männen om de har funderat kring att ha sex med någon av samma kön svarar de *ja*: någon gång har de alla snuddat vid tanken. Men alla, utom Albin (16 år), är oerhört snabba på att påpeka hur äckligt och motbjudande en homosexuell upplevelse förmodligen skulle vara. Okunskapen om homosexuell praktik och rädslan för att bli uppfattad som en ”bög” är tydlig i mitt intervjumaterial. Homosexualitet framstår som en icke-praktik.

Resonemangen i materialet kan sättas i relation till sociologen Niklas Hammarén analys av unga mäns förståelse av sexualitet: *Å ena sidan* säger Hammaréns respondenter att man får ha sex med vem man vill, *å andra sidan* omtalas homosexuell praktik som i det närmaste onormalt och obehagligt (2003:112). På Hammaréns fråga hur informanterna skulle hantera om en vän visar sig vara bög blir svaret att man skulle försöka få vännen ”normal” igen – alltså heterosexuell (ibid:112f).

Är det möjligt att tolka de intervjuade männens ständiga tal om att få tjejer, ha sex med tjejer som ett sätt att hålla sig ”rena” från homosexuella tecken? Ja, skulle Albin (16 år) svara. Han är den enda som talar om att det skulle kunna vara möjligt att han en dag har sex med en man. Han vill utmana det ”heteronormativa och homfobiska sättet” att göra maskulinitet på. Han menar att jämnåriga kvinnor kan fara illa av det. Här följer hans resonemang om varför homosexualitet framstår som så obehagligt och fel för unga män:

delse även för vita, etniska svenska och heterosexuella unga kvinnor med medelklass bakgrund. Även de sliter med att passera som respektabla eller med andra ord hitta sätt att leve med den splittrade kvinnligheten. Oavsett klasstillhörighet förväntas de hantera omöjligheten att passera som både och – sexuell och seriös (hora och madonna) – samtidigt. Mot bakgrund av detta använder jag begreppet ”splittrad kvinnlighet” i stället för respektabilitet.

Albin (16 år): /.../ Jag har så här mer på ett teoretiskt plan tänkt på det. Jag är övertygad om att alla människor behöver fysisk kontakt för att må bra. Jag tror inte att det spelar någon roll om det kommer från en kille eller en tjej, men däremot så har... Tror jag killar har mer extrema spärrar än tjejer p.g.a. uppfostran och samhället. Samtidigt är det inte att jag är homofobisk – att bögar är äckliga – för jag har många vänner som är homosexuella och jag tycker absolut inte att dom är äckliga. Dom är helt underbara, men samtidigt så... eftersom jag har blivit uppfostrad till att bli en heterosexuell man så tror jag inte att jag skulle gilla en kille. Men jag tror absolut att det kommer att hända, men jag tror inte att mina spärrar har släppt än. Samtidigt så känner jag med det som jag känner för andra förhållanden. Händer det så händer det. Blir man kär i någon så är det ju hel soft om det är en kille eller en tjej – spelar ingen roll. Det kanske blir lite jobbigare samhällsmässigt om det är en kille men jag tycker inte att det spelar någon roll liksom.

Albin förklarar sitt motstånd mot homosexualitet med en internalisering av hur man "ska vara" – heterosexuell. Hans manliga gemenskap på fritiden präglas av ett ständigt ifrågasättande av normer och värderingar som är kopplade till kön, heterosexualitet och tvåsamhet. Detta pågående samtal beskriver Albin som hans sätt att utmana och förändra för givet tagna maskulinitetspraktiker. I hans grupp-gemenskap är det tabu att vara en "tubsockebeklädd brölände fjortis" för att använda Niklas uttryck för "grabbighet".

Alla, utom Albin, talar om homosexuell praktik som ointressant och otänkbar. Två av informanterna, Leo (24 år) och Thomas (22 år) har haft "gruppsex" – två killar och en tjej. De tolkar händelserna, oberoende av varandra, i termer av att de "delat" på en tjej med en kompis. Varken Leo eller Thomas, talar om samvaron som en sexuell erfarenhet med både en tjej och en kille.

Ett sätt att tolka de intervjuade männens berättelser om hur de jämt umgås med "grabbarna", ständigt skämtande, "snackande" om sex och tjejer, är att talet framstår som en förutsättning för att kunna utveckla närhet och lojalitet i den manliga gemenskapen. Det fungerar som en garanti för att alla *är* heterosexuella: att de begär kvinnor (Jfr Lalander & Johansson 2002:132ff; Andreasson 2003:35ff; Fundberg 2004:170f).

Detta kan sättas i relation till etnologen Jesper Fundbergs studie av pojkars maskulinitetsprocess på fotbollens arena, där omklädningsrummet framstår som en plats där både pojkar och vuxna män iscensätter en grabbighet (2004:150).⁹ Den närhet, nakenhet och intimitet som iscensätts i det slutna rummet kan passera som "(hetero)trygg" genom att aktivt ta avstånd från femininitet och homosexualitet (ibid:72ff; jfr Andreasson 2003:33f). Sociologen Jesper Andreasson lyfter, också fram i sin studie av mäns maskulinitetsprojekt i ett handbollslag, omklädningsrummets

⁹ Fundbergs studie handlar om fotbollen som manlig fostringsmiljö (2004). Genom fältstudier under fyra säsonger har han analyserat betydelsen av omklädningsrummet, träningar, matcher och turneringsresor för hur maskulinitet skapas. Fundberg analyserar hur olika situationer spelar in hur ungdomsliv, faderskap och maskulinitet görs.

slutna magi (2003:31ff).¹⁰ I omklädningsrummet kan två vuxna män jucka mot varandra utan att deras heterosexuella orientering ifrågasätts (ibid:31, 37f). Åskådarna kan säga ”böjvälar”, men ingen tar det på allvar.

Med begreppet *homosocialt begär*, som utvecklades av Eve Kosofsky Sedgwick för att förstå hur band skapas och vidmakthålls mellan män, kan denna homosocialitetsprocess blir mer begriplig (1985:1). Heterosexuella män skapar nära relationer till varandra genom att kollektivt ta avstånd från homosexualitet som möjlig praktik. Närheten kan skapas genom att just det *heterosexuella* begäret är tydligt uttalat. Den minsta misstanke om homosexuellt begär omöjliggör utvecklandet av homosocialitet. Skillnaden mellan homosocialt begär och homosexuellt begär är just den *samkönade* sexuella praktiken. Annars finns allting med; närheten, intimiteten och den sexuella laddningen. Den manliga gemenskapens homosociala begär kan sägas röra sig på en och samma skala som män som sexuellt attraheras av och har sex med män (ibid). Det är den tysta heteronormativa överenskommelsen som möjliggör närheten och den homosociala gemenskapens magi (ibid; jfr Fundberg 2004; Andreasson 2003).

Homosocial gemenskap möjliggörs genom en fragmenterad iscensättning av maskulinitet

Albins självreflektion kan tolkas som en indikation på att det krävs mod för att stå för en samkönad attraktion och (homo)sexuella erfarenheter (jfr Hammarén 2003). De intervjuade männen möjlighet att testa och bredda sin sexuella repertoar framstår som begränsad. Det heteronormativa glastaket gör sig ständigt påmint inom deras homosociala sammanhang – olika påtagligt, men det finns där (jfr Wasshede 2005).

Intervjumaterialet i sin helhet innehåller *olika* maskulinitetsberättelser, men alla är formade i relation till en och samma konstruktion: *en ung man som ofta har sex med enbart unga kvinnor och som får de kvinnor han vill ha*. Denna *självssäkra* maskulinitetsrepertoar kan sättas i relation till Connells konstruktion av hegemonisk maskulinitet (R. Connell 1996:100ff).¹¹ Som informanterna skapar mening framstår den unge heterosexuellt självsäkra mannen som deras hegemoniska maskulinitetsmall.

¹⁰ Andreassons studie handlar om hur män i ett handbollslag – Kula HF – skapar maskulinitet beroende på olika förväntningar och situationer (2003). Studien bygger på tjugo intervjuer samt observationer av matcher, i omklädningsrum, på fester m.m.

¹¹ Connells poäng med hegemonisk maskulinitet är att en viss form av maskulinitet framstår som överordnad andra (1996). Längst ner i maskulinitetshierarkin finner man den fjollige bögen. Dock menar Connell att maskulinitetskonstruktionerna endast blir begripliga kontextuellt. Jeff Hearn; och många fler, har kritiserat Connells begrepp – hegemonisk maskulinitet – för att vara för statiskt och inte möjliggöra förändringar (Hearn 2004; Ekenstam et al 2004). Hearn menar att begreppet hegemoni inte är problemet, utan problemet kopplar han till begreppet maskulinitet. Det blir för abstrakt, men också för snävt och har en tendens att dölja mäns förtryckande praktiker (Hearn 2004:59). Han förordar begrepp som ”the hegemony of men” (ibid). Med det begreppet försöker Hearn fånga komplexiteten att män både är en: ”social category formed by the gender system and the dominant collective and individual agents of social practices” (ibid:59).

Fundberg diskuterar också om de fotbollsspelande pojkarnas begränsade, men dock, möjligheter att utmana en hegemonisk maskulinitet (2004). Han förstår omklädningsrummet som *å ena sidan* ett rum där pojkar blir delaktiga och medskyldiga till återskapandet av en heteronormativ maskulinitet genom sina behov att markera sin heterosexuella tillhörighet. *Å andra sidan* förstår han omklädningsrummet som ett tillåtande sammanhang; där pojkarna får prata om det förbjudna, testa var gränserna för kön och sexualitet går. Rummet blir en sluten men tillåtande maskulin frizon (2004:157-158). Även Andreasson tolkar omklädningsrummet som en arena att slipa ifrån den yttre mer offentliga pressen: ”de befinner sig i de bakre regionerna där de inte behöver känna sig hotade eller ifrågasatta. Vid dessa tillfällen kan männen ’laborera’ med olika manlighetspresentationer” (2003:31). Andreasson förstår handbollsspelarnas *olika* maskulinitetspresentationer som ett sätt att lösa olika förväntningar i skilda situationer (2003:43f). Han använder begreppet *fragmenterad maskulinitet* – män gör kön fragmenterat för att kunna forma den praktik som passar varje relation och situation. De situationsbundna könspresentationerna kan framstå som motsägelsefulla, men informanterna upplever det inte som ett problem eftersom iscensättningarna hålls isär av de olika situationerna (ibid:44ff).¹² Det motsägelsefulla ligger i att utanför omklädningsrummet förväntas en mer jämställd maskulinitet iscensättas och den sexistiska och homofobiska stanna kvar i omklädningsrummet.

Andreassons analys om det fragmenterade maskulinitetsgörandet bringar ljus över de unga män som jag intervjuat – deras sätt att skapa mening kring heterosexuell praktik. Deras tal om jargong mellan vänner, om andra män, flickvänner och andra kvinnor ligger i linje med talet som kan äga rum i de slutna omklädningsrummen. Samva-ron mellan vännerna framstår som ett spel som endast är ämnat för de initierade. Ett homosocialt och exkluderande bygge pågår i den manliga gemenskapen. I möten med exempelvis potentiella flickvänner och flickvänner iscensätts en annan mer nyanserad och respektfull maskulinitet, där jämställdhet och gentlemanmässiga koder är mer i förgrunden (Fundberg 2004:158; jfr Johansson 2003; Andreasson 2003). Den ena maskulinitetskonstruktionen går visserligen stick i stäv med den andra, något som inte heller informanterna i mitt material uppfattar som problematiskt.¹³

¹² Kan jämföras med Thomas Johansson begrepp situationell manlighet (2003:241)

¹³ Även unga kvinnor tar i bruk ett fragmenterat förhållningssätt när de skapar mening kring jämnåriga mäns könsprojekt. Enligt Sociologen Stina Jeffners analys av ungdomars förståelse av parrelationer håller flickvänner isär pojkvänners beteende bland vänner och när de är på tu man hand (1997). Flickvännen kommer till rätta med pojkvännens olika beteende genom att tillskriva hans individuella varande som mer autentiskt än det han visar upp när han är med ”grabbarna”. Hans grupp-beteende omtalas som en ”tuff fasad” eller jargong. Om pojkvännen anses vara känslomässigt omtänksam - innerst inne – när de är på tu man hand kan pojkvännen bete sig nonchalant och taskigt mot flickvännen i grupp utan att ställas till svars för det beteendet (Jeffner 1997:91ff; jfr Sennet 1977; Berg 1999). Pojkvännens mer intima – innerst inne – iscensättning av maskulinitet tillskrivs av flickvännen större autenticitet än hans grupp-beteende. De unga kvinnornas sätt att hantera jämnåriga pojkvänner ligger i linje med Johanssons resonemang om att vill vi förstå komplexiteten i unga mäns könsprojekt måste vi komma bakom ”ytan”, som om det första vi ”ser/hör” inte går att lita på (2005:15).

Unga mäns bräckliga maskulinitet skapar ett flexibelt handlingsutrymme

Manlig gemenskap framstår, enligt analysen, som en arena där (hetero)-maskulinitetstest ständigt pågår i en hjärtlig, men hård anda. De intervjuade männens sätt att skapa mening kring vänskap, parrelationer och sexuell praktik bygger bland annat på föreställningar om vännerna som ett sammanhang där det är förväntat och tillåtet att gå över (norm)gränser: speciellt de sexistiska och homofobiska normgränserna. Att detta inte framstår som problematiskt kan kopplas samman med hur de intervjuade männen förhåller sig till könsgörandet – som *fragmenterat* och *situationsbundet*. Situation och relation styr vilken manspraktik som iscensätts, dock innanför ett heteronormativt ”stängsel”, där den hegemoniska – heterosexuellt självsäkra – maskuliniteten utgör ”mallen”. Maskulinitetspresentationerna rör sig på en skala från en mer jämställd iscensättning till en ”machocasanova”-iscensättning.

Att tolka de intervjuade männens berättelser med hjälp av tolkningsrastret – fragmenterad maskulinitet – gör deras splittrade och motsägelsefulla sätt att skapa mening kring vänner, sexuell samvaro och relationer mer begripligt. De fragmenterade maskulinitetsberättelserna kan tolkas som ett sätt att hantera de motstridiga förväntningarna på att passera som en ”riktig (hetero)man” i homosociala och enskilda sammanhang: ”hård” bland vänner och ”mjuk” med familj och flickvänner (jfr Johansson 2005; Jeffner 1997).¹⁴ Den självklara och betydelsefulla manliga gemenskapen framstår, utifrån informanternas resonemang, som ett spel där det personliga och känslomässiga får stå tillbaka för den kollektiva ”förälskelsen” att skapa och göra tillsammans för att parafasera Gerd Lindgren (1996). Flickvänner förväntas vara den kompletterande och känslomässiga ventilen. Ingenstans i intervjuerna omtalas det homosociala spelet som komplicerat och krävande. Denna tystnad kan, i ljuset av Johanssons resonemang, tolkas som en konsekvens av gruppens homosociala press på

¹⁴ Med hjälp av sociologen Richard Sennets diskussion om hur vi tänker kring identitet inom den västerländska kulturkretsen kan fragmenterad maskulinitet bli än mer begriplig (1977). Enligt Sennet bygger den moderna identitetsförståelsen på en uppdelning mellan uppvisat beteende och inre intentioner (ibid). Detta är en uppdelning som även går att skönja i Thomas Johansson resonemang om vikten av att ta sig ”bakom” unga mäns självpresentationer, som om de uppvisade talet och praktikerna inte är att lita på (2005:11). Målet med identitetsprojektet är, enligt Sennet, att fasaden (det yttre) ska harmoniera med de inre intentionerna (de innersta känslorna) (1977). Då uppnås en autentisk och harmonisk jagberättelse. Sennet kallar denna upptagenhet av balans mellan ”fasad” och ”inre känslor” för västvärldens intimitetstyranni. Det som Sennet inte diskuterar är hur denna förväntan om harmoni mellan yta och innerst inne kan förstås som könat. Om en ung man inte lyckas ge uttryck för sitt innersta i sällskap med andra jämnåriga män, blir få idag förvånade. Föreställningen om unga mäns svårigheter med att visa känslor och sårbarhet framstår som tungt förankrad inom den västerländska kulturkretsen (Johansson 2005; jfr Jeffner 1997). Däremot när det gäller flickor och kvinnor förväntas det yttre säga något om de inre kvalitéerna (Berg 2002b). En flickas beteende bortförklaras sällan med svårigheter att visa känslor. Flickor förefaller inte ha samma ”tabbekvot” som pojkar när det gäller glapp mellan vad man gör och innerst inne känner eller tänker. (jfr Svalastog 1998).

deltagarna att passera i linje med gruppens definition av en ”riktig” man, och inte enbart som ett uttryck för en kollektiv förälskelse (2005:15).

Men skapar inte tolkningsrastret – en fragmenterad och situationsbunden maskulinitet – indirekt, också ett flexibelt och töjbart handlings- och tolkningsutrymme för de unga männen att göra kön inom, men också kring att ta ansvar? Som Uffe resonerar: killar bara snackar, säger inget om hur de unga männen egentligen tänker. Eller som Niklas resonerar: när han var ung och omogen bedömde han sexuellt tillgängliga tjejer som förbrukningsobjekt. Ett sätt som växer bort med åren. Att tolka unga mäns maskulinitetsgörande som fragmenterat och situationsbundet ger dem *sekundärvinster*; speciellt om fokus sätts på att ta ansvar för sitt handlande. En ung man komma undan ansvar för en sexistisk handling som sker i den homosociala gemenskapen om hans individuella självpresentation skiljer sig från det homosociala beteendet.¹⁵

För att kunna fördjupa min poäng vill jag återkoppla till Fundbergs och Andreassons analys av *omklädningsrummet*. De tillskriver omklädningsrummets *slutna* karaktär stor betydelse för hur den situationsbundna maskuliniteten kan sägas ”fungera” (Fundberg 2004:150; Andreasson 2003:43). Både Fundberg och Andreasson förhåller sig till det slutna rummet som en frizon där pojkar och män kan slappna av från yttre press. En hemlig ”bakre region” som ingen utomstående har tillträde till. Båda påpekar dock att för en ”icke-utkommen” homosexuell blir rummet knappast en frizon. Som de talar om denna plats för *manlig fostran av vuxna män*, för att använda Fundbergs begrepp, framstår den maskulinitet som formas innanför dessa väggar som i det närmaste ”fiktiv” – ingen praktik som kan eller bör göras utanför det slutna rummet. Enligt min läsning verkar de förhålla sig till omklädningsrumspraktiken som en mindre betydelsefull praktik för livet utanför – på scenen – för att använda Goffmans tankefigur (jfr Goffman 1974). På den offentliga scenen – ”verkligheten”

¹⁵ Forskarna Philip Lalander & Thomas Johansson ifrågasätter förståelsen av gruppens inverkan på individens egna regler och val (2002:54f). De problematiserar föreställningen om unga som osjälvständiga och framför allt medgörliga i grupp (ibid; jfr Krekula, Närvänen & Näsman 2005). De förhåller sig till unga som kompetenta individer som kan göra egna val även i grupp. Lalander & Johansson menar att det är viktigt att förhålla sig till deltagandet i grupp som ett aktivt val som ger något till individens identitetsprojekt. Gruppens praktik är en samverkan mellan individers olika viljor och behov. De menar att samverkan mellan individers respektive normuppsättningar kan förstås som det kitt som gör deltagandet i gruppen intressant. Det ska mycket till innan en individs självbestämmande underordnas gruppens gemensamt skapade regler (ibid:70ff). Huruvida en de-individuationsprocess sätts igång är nära kopplat till hur tydliga de inre och yttre regelverken i gruppen är: Vem tar gruppen avstånd ifrån? Vilka förväntningar finns kring lojalitet i gruppen (ibid:57)? Det som sker i en de-individuationsprocess är att individen inte gör de rollövertaganden som tillhör den vardagliga interaktionens grundstenar (ibid:71). De uteblivna rollövertagandena är en förutsättning för att kunna utföra exempelvis kränkande handlingar mot andra, menar Lalander och Johansson (ibid). Lalander & Johansson nämner exempelvis initiationsriter i sportsammanhang som situationer där en de-individuationsprocess lättare kan sättas igång (ibid:72f; jfr Andreasson 2003; Fundberg 2004). Då kan gruppens kollektiva vi-känsla utmana och försvåra individuella motval.

– reglerar andra maskulinitetspresentationer. Andreasson talar om hur de olika fragmenten av maskuliniteter döljs beroende på relation och situation.

Om min tolkning av Fundbergs och Andreassons analys är rimlig kan ett fragmenterat och situationsbundet förhållningssätt till unga mäns maskulinitetsgörande få konsekvensen att en enskild ung man kan anses vara schysst och jämställd även om han i grupp betar sig sexistiskt. I exempelvis dagstidningen Stockholms City citeras en polisinspektör på följande sätt, i samband med en gruppvåldtäkt på en 12 årig flicka:

Jag tror inte att den killen som gjorde våldtäkten skulle ha gjort det på egen hand. I gruppen däremot ska man hävda sig och för vissa individer släpper då de normala gränsdragningarna (Stockholms City 06 04 04).

Kamratgruppen är inget slutet rum, men polisen i citatet resonerar som om den unge mannens beteende i första hand är ett resultat av gruppsamvaron. Den unge mannen *kan* undslippa ansvar om han kan styrka att ensam skulle han inte ha gjort det.¹⁶

Om de sexistiska fragmenten *inte* iscensätts eller verbaliseras *utanför* den homosociala gemenskapen (grabbgänget, omklädningsrummet) framstår det inte som självklart att tillskriva dessa fragment betydelse i tolkningen av hur *enskilda* män gör kön – betar sig.

Men vad händer med unga mäns flexibla tolknings- och handlingsutrymme om de olika fragmenten av maskulinitet hålls samman och exempelvis ”omklädningsrummet” omtalas som en ”skola” i homosocialt maskulint beteende, istället för en ”frizon”? Att fostras i homosocialitetens skola, ofta av vuxna män, får rimligtvis betydelse för hur pojkar/unga män tar sig an diskussioner och interaktion (fotbollstränare) i vardagens praktik – speciellt i relation till kvinnor och bögar. Men för att en sammanhållen maskulinitetsförståelse ska utvecklas behöver tolkningen – att homofobi och sexism framför allt iscensätts i slutna rum/sällskap – utmanas.

Thomas Johansson poängterar att unga män har svårt att *få ihop* de *olika* maskulinitetspresentationerna, vilket gör de unga männens maskulinitetsprojekt bräckliga (2005). De skilda förväntningarna från manliga vänner och flickvänner tillskrivs förklaringsvärde när det gäller att förstå unga mäns bräckliga könsidentiteter:

I denna bräckliga identitet finner vi kanske rötter till det våld som utövas av män, till mäns problem med att bli närvarande fäder och till att samhället fortfarande har lång väg kvar till jämställdhet (2005:15)

¹⁶ I rättegångsprotokoll kan vi läsa uttalanden som att – *hade det inte varit för jargongen i gänget eller gruppens hierarkiska organisering* – hade övergrepp inte ägt rum. Gärningsmän försöker frånsäga sig ansvaret för sitt beteende i grupp genom att skylla normöverträdelserna på sammanhanget (jfr Wennstam 2004, Sutorius & Kaldal 2003). Om en man som deltagit i en gruppvåldtäkt individuellt tar avstånd från det som hänt ökar hans chanser att passera som trovärdig och påföljderna kan lindras. Om detta är enstaka eller generella mönster kan inte jag uttala mig om utan det är en fråga för framtida studier.

Som Johansson resonerar kan den unge våldtäktsmannens agerande (citatet ur Stockholms City) begripliggöras i ljuset av den komplexa och motsägelsefulla processen att bli man. De skilda förväntningarna (gänget eller nära & kära) skapar en bräcklig maskulinitet som beroende på situation kan ta sig våldsamma uttryck – i det här fallet gentemot en yngre flicka (jfr Holland m. fl. 1998).

Men hur hänger det individuella ansvarstagandet samman med den situationsbundna och fragmenterade maskuliniteten? Ett sammanhållet analytiskt grepp kan öppna upp för andra tolkningar av varför den unge våldtäktsmannen handlande som han gjorde gentemot den 12-åriga flickan (jfr Lundgren & Westerstrand 2005). Om ansvarstagande, oavsett situation, hålls samman med maskulinitetspresentationen blir det svårare att tolka den unge mannens agerande enbart i ljuset av gruppens inflytande och motsägelsefulla förväntningar. Även i grupp kan unga män göra och gör val (Lalander & Johansson 2002:54ff). Ur ett genusperspektiv kan pojkers agerande även hänga samman med förväntningar på flickor/kvinnor att vara sexuellt tillgängliga; om pojken inte hör ett tydligt ”nej” tolkas tystnaden som ett medgivande till sex (Berg 1999).

Johansson har påbörjat ett viktigt analytiskt arbete med att problematisera unga mäns bräckliga maskulinitetsprojekt, men för att förstå det projektet behöver vi även ha fokus på hur *ansvar* är könat. Enligt min tolkning ger fragmenterade maskulinitetspresentationer unga män utrymme att bete sig motsägelsefullt utan att de behöver stå till svars för det, något som torde gälla även för vuxna män (jfr Andreasson 2003). En man har utrymme att bete sig exempelvis sexistisk och/eller homofobiskt om han uppfattas som fin eller annorlunda – ”innerst inne”. Vem vill ge upp det flexibla handlingsutrymmet som ger ett situationellt ansvarstagande?

Referenser

- Alvesson, Mats & Kaj Sköldberg. (1994) *Tolkning och reflektion*. Studentlitteratur. Lund.
- Anderson, Harlene. (2002) *Samtal, språk och möjligheter*. Bokförlaget Mareld. Stockholm.
- Andreasson, Jesper. (2003) ”Brudar, bärs & bögar – maskulinitet och sexualitet i en enkönad miljö”. *Sexualitetens omvandlingar...* Red. Thomas Johansson & Philip Lalander. Stockholm. Daidalos.
- Berg, Lena. (1999) *Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*. Bilda Förlag. Stockholm.
- Berg, Lena. (2002a) *Äkta kärlek. Heterosexuell samvaro speglad i diskurser om kärlek, heterosexualitet och kropp*. Sociologiska Institutionen. Uppsala Universitet. Diss.
- Berg, Lena. (2002b) Förhoppningen om att kärleken löser allt – potential till förändring eller/och en falsk garanti. *Kvinneforskning. Temanummer: Subjektivitet, kropp & kärlighet. Nr 3*. Sid. 5-26.
- Berg, Lena. (2005) ”Om hon somnade skulle inte jag vilja ha sex” – unga män sam-

- talar om gränsen mellan fredligt "sex" och våldtäkt. *Social Medicinsk Tidskrift*. Nr 6.
- Bordieu, Pierre. (1999) *Den manliga dominansen*. Daidalos. Stockholm
- Brantsæter, Marianne. (2000) *Møter – med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn*. Rapport nr 3. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo. Diss.
- Connell, R. (1996) *Maskuliniteter*. Stockholm. Daidalos.
- Diesen, Christian m.fl. (2005) *Likhet inför lagen*. Natur & Kultur. Stockholm.
- Ekenstam, Claes & Marie Nordberg (Red). (2004) *Män & Maskuliniteter*. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift nr 1-2*.
- Eriksson, Kristina. (2003) *Manligt läkarskap, kvinnliga läkare och normala kvinnor...* Förlags AB Gondolin. Stenhag.
- Eriksson, Maria. (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Förlags AB Gondolin. Stenhag.
- Frønes, Ivar. (2001) *Handling, kultur og mening*. Fagbokforlaget. Oslo.
- Fundberg, Jesper. (2003) *Kom igen, gubbar. Om pojkfotboll & maskuliniteter*. Carlsons Förlag.
- Goffman, Erving. (1974) *Jaget och maskerna*. Prisma. Stockholm.
- Grände, Josefin. (2005) *Jag kallade det aldrig för våldtäkt. Att möta våldtagna kvinnor*. ROKS. Stockholm.
- Hammarén, Niklas. (2003) "Horor, players och de Andra. Killar och sexualitet i det nya Sverige". I *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Red. Thomas Johansson & Philip Lalander. Diadalos. Stockholm.
- Hearn, Jeff. (2004) "From hegemonic masculinity to the hegemony of men." I *Feminist Theory*. Sage Publications. London. Sid 49-72.
- Holland, Janet, Ramazanoglu, Caroline, Sharpe, Sue & Rachel Thomson. (1998) *The male in the head – young people, heterosexuality and power*. London: Tufnell Press.
- Jeffner, Stina. (1997) "Män kan inte våldta?" Sid. 85-94 i *Könsorter(ing). Forskning om kön och makt. Festskrift till professor Eva Lundgren. Working paper Series 1*. Sociologiska institutionen. Uppsala Universitet.
- Johansson, Thomas. (2003) "Feminismens andre – om unga män, sexualitet och reflexivitet". I *Manlighetens många ansikten*. Liber Förlag. Malmö.
- Johansson, Thomas. (2005) *Manlighetens Omvandlingar...* Red. Thomas Johansson. Diadalos. Stockholm. Sid 9-18.
- Joelsson, Tanja. (2005) "Mansvåldet, (köns)makten och männen – den kommunala arenan". *Socialmedicinsk tidskrift nr 6*.
- Kessler, Suzanne & Wendy McKenna. (1978) *Gender: An ethnomethodological approach*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Krekula, Clary, Närvänen, Anna-Liisa & Elisabeth Näsman. (2005) Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift. Temanummer: Intersektionalitet nr 2-3*. Sid. 81-94.
- Lalander, Philip & Johansson, Thomas. (2002) *Ungdomsgrupper i teori & praktik*. Studentlitteratur. Lund.

- Liljeström, Marianne. (1990) Institutionaliserad heterosexualitet och undersökning av könssystem. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift (KvT)*, nr 4.
- Lindgren, Gerd. (1996) "Broderskapets logik". *Kvinnovetenskaplig tidskrift. Nr 1. Årg 17*. Temanummer: Organisationer och ledarskap.
- Lundgren, Eva. (1993) *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig emperi og feministisk teori*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Lundgren, Eva. (2001) *Ekte kvinne...* Pax Forlag. Oslo.
- Lundgren, Eva & Jenny Westerstrand. (2005) "Behövs en sammanhållen våldsförståelse"? *Socialmedicinsk tidskrift nr 6*.
- Mac an Ghail, Máirtín. (1994) *The Making of Men. Masculinities, Sexualities & Schooling*. Open University Press. Buckingham.
- Mellberg, Nea. (2004) *Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar & osynliga barn*. Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning. Uppsala Universitet. Uppsala.
- Roseberg, Tiina. (2002) *Queerfeministisk Agenda*. Atlas. Stockholm.
- Sedgwick Kosofsky, Eve. (1985) *Between Men. English Literature and Male Homosexual Desire*. Columbia University Press.
- Sennet, Richard. (1977) *The Fall of the Public Men*. W. W. Norton &co. New York.
- Skeggs, Beverley. (1997) *Att bli respektabel*. Daidalos. Stockholm
- Sutorius, Helen & Anna Kaldal. (2003) *Bevisprövning vid sexualbrott*. Nordstedts Juridik AB. Stockholm
- Svalastog, Anna-Lydia. (1998) *Det var ikke meningen...* Avhandling framlagd vid Teologiska fakulteten Uppsala Universitet.
- Theilade Due, Karen. (2005) *Negotiating Male Control in Sexual Encounters in Denmark and New Zealand*. Paper presenterat vid konferensen Kjønn og vold. Göteborg 10-12 juni 2005
- Wasshede, Cathrin. (2005) Skägg eller kjol? Unga män om maskulinitet och femininitet. I *Manlighetens Omvandling...* Red. Thomas Johansson. Daidalos. Stockholm. Sid 81-114.
- Wennstam, Katarina. (2004) *En riktig våldtäktsman. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- West, Candace & Zimmerman, Don. (1987) Doing Gender. *Gender & Society, vol 1, nr 2*.

Recensioner

David Stockelberg (2005) *Simmels former*. Göteborg: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori.

Den svenskspråkiga litteraturen om Georg Simmel har hittills varit mager. Det finns sedan decennier en nätt introduktion av Erik af Edholm till texturvalet *Hur är samhället möjligt?* som fortfarande gör god tjänst. Härom året kom därtill en utmärkt avhandling i idéhistoria som väsentligen ökade antalet sidor om Simmel på svenska: *Simmels former* av David Stockelberg. Även om studien behandlar centrala delar av Simmels tänkande är den ingen introduktion. Men för den som inte fruktar intellektuellt arbete och önskar sätta sig in i den simmelska begreppsapparatusens finmekanik ger den lön för mödan.

Simmel är ju känd för sin formella sociologi men vilka betydelser är närmare bestämt förknippade med begreppet form i hans texter? Det är författarens ämne, snävt och vitt på samma gång. Avhandlingen tillfredsställer därmed ett i den internationella forskningen sedan länge påpekat behov av en noggrannare utredning av Simmels formbegrepp.

I tre djuplodande kapitel undersöks formbegreppet i Simmels kunskaps- och historieteori, hans sociologi samt livs- och kulturfilosofi. Materiellt är undersökningen huvudsakligen avgränsad till tre av Simmels böcker: *Die Probleme der Geschichtsphilosophie. Eine erkenntnistheoretische Studie* (1905 och 1907), *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung* (1908) samt *Lebensanschauung. Vier metaphysische Kapitel* (1918).

I varje kapitel läggs det specifika formbegrepp som förekommer i respektive verk under luppen: som kunskapsform under kantiansk inspiration, som interaktionsform i olika skepnader (konflikten, under- och överordningen etc.) samt som livets dialektiska motsats, då formen börjar strama, vilket enligt Simmel är den moderna kulturrens signatur.

Som jag ser det är Simmels sociologiska formbegrepp hans mest intressanta bidrag. I sin sociologi utvecklar han sin grundidé om formens flexibilitet och nödvändighet (vilket påminner om föreställningar inom äldre tysk filosofi) till en vetenskapsteoretisk konception av större originalitet. Samhället är enligt Simmel ingenting utöver interaktionen eller växelverkan (*Wechselwirkung*). Det bör uppfattas som en process snarare än som ett faktum, ett blivande snarare än ett vara. Vi kan dock analytiskt fasthålla och studera *formerna* för samhällets tillblivelse, eller för att använda Simmels eget uttryck, *formerna* för *Vergesellschaftung* (socialisering).

Den inte utan skarpsinne genomförda begreppsanalysen gör Stockelbergs arbete metodologiskt intressant. Den närmast strukturalistiska metoden går ut på att ordet

form studeras i relation till andra ord och relationer av ord. De relationer av likhet och olikhet som tas upp är klassificerade under rubrikerna "motsats" (till exempel "form" – "innehåll") och "betydelsenärhet" (till exempel "form" och "*Gebilde*", det senare är ett ord som varken Stockelberg eller jag förmår översätta på ett rättvisande sätt).

Riktigt så enkelt visar det sig dock inte vara när det kommer till kritan, menar Stockelberg. Ett ord som är motsats är nästa gång snarast en synonym, och tvärtom. Begreppsanalytikern är i sådana fall böjd att söka förklaringen i sitt föremåls luddighet och inkonsekvens. Man kunde kanske också ha synpunkter på det strukturalistiska schemat.

De relationer mellan ord som fokuseras i texterna är de som anses vara konstitutiva för ett visst begrepp. Dessa ordkomplex kallar författaren "terminologier". Han understryker att varje terminologi innebär ett perspektiv och att avgränsningen av en terminologi inbegriper ett val från begreppsanalytikerns sida.

Som portal till avhandlingen står något överraskande en tjugofemsidig analys av Kants *Kritik av det rena förnuftet*. Intresset riktas förstas särskilt mot Kants distinktion mellan kunskapens form och innehåll. Simmel sägs i nästföljande avsnitt vara "[m]ed Kant mot realismen", men vad det innebär för Simmels förhållande till idealismen förblir oklart. Stockelberg talar hellre med ett modernt uttryck om "antirealismen" hos Simmel. Han nämner inledningsvis hegelrenässansen i början av 1900-talet men hur den hänger samman med Simmels livsfilosofiska formbegrepp och hans begrepp *objektiver Geist* går han tyvärr inte in på. Hade han i sin tolkning utgått från Hegels *Fenomenologi* i stället skulle resultatet kanske ha blivit ett annat. För det talar också att formerna hos Simmel är relativa och underkastade förändring (liksom hos Hegel men inte hos Kant), vilket författaren lägger fram som ett resultat av sin analys.

Stockelberg motiverar kantavsnittet med att Kant var en viktig tänkare på Simmels tid men ställer inte frågan hur Kant tolkades runt 1900. Trots att avhandlingen är rik på diverse idéhistoriska bakgrunder och träffsäkra presentationer av samtida filosofers och sociologers tankegångar går han inte in på de samtida nykantianerna. Till de senare kan man kanske också räkna Max Weber, som var Simmels vän och supporter i en ofta antijudisk akademisk värld. Weber diskuteras överhuvudtaget inte i avhandlingen. Hur intressant hade det inte varit att till exempel jämföra Webers idealtypsbegrepp med Simmels sociologiska formbegrepp! Eller deras uppfattningar om den historiska metoden, om värderingar i vetenskapen, om kulturens tragedi etc.

Vid sidan av förhållandet till Kant diskuterar Stockelberg framförallt Simmels konfrontation med Marx. Här blir tolkningen ibland väl harmoniserande (Simmel som praxisfilosof), stundtals till och med för marxiserande. På sidan 146 försöker till exempel Stockelberg få det till att Simmel uppfattar den ekonomiska utjämningen som en "nödvändig betingelse" för all social utjämning, när tendensen hos Simmel snarare går ut på att nedtona ekonomins betydelse.

Märkligt nog diskuteras inte den mer intressanta förbindelsen mellan å ena sidan Marx analys av varuformen och reifikationen, å andra sidan formbegreppet i Simmels kulturfilosofi (egenlogiken hos objektiva *Gebilde*). En sådan diskussion skulle med

nödvändighet ha kommit in på Simmels relation till Hegel och idealismen, och därigenom också förklarar den marxistiskt färgade kritiken, från Lukács till Habermas, av Simmels "metafysiska" uppfattning av formerna och hans "vantolkning" (utifrån det historiematerialistiska synsättet) av alienationen.

Stockelberg presenterar inte en helt ny bild av Simmel. Men ett drag som särskilt framhävs är Simmels betoning av "det överindividuella". Att Simmels sociologiska analyser präglas av ett samspel mellan det överindividuella och det mellanmännsliga blir enligt Stockelberg desto tydligare genom hans analys av termen form, eftersom denna term rymmer båda dessa betydelser. Därigenom skulle analysen av formbegreppet också säga något om det fundament på vilket Simmels tänkande vilar, vilket författaren inledningsvis gör gällande.

*Jonas Hansson,
fakultetsopponent*

Ulrika Schmauch (2006) *Den osynliga vardagsrasismens realitet*.
Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet 43

Detta är en avhandling om ett påtagligt fenomen som genomsyrar den verklighet som många människor i Sverige lever i. Detta fenomen heter vardagsrasism och om det handlar Ulrika Schmauchs avhandling.

Schmauchs avhandling är den första i Sverige som redogör, utforskar och presenterar studiefältet vardagsrasism i Sverige. (Det har gjorts många studier om rasismens uttryck exempelvis i stadsrummets, politikens, medias, kulturens och migrationens rasifiering, mm.) Dessutom är avhandlingen den första som också studerar hur vardagsrasism drabbar afrikaner samt är baserad på fältarbete och intervjustudier. Avhandlingen placerar forskningsfältet vardagsrasism i det svenska forskningslandskapet och i den bemärkelsen är den historisk.

Avhandlingens syfte är att undersöka hur unga människor i Sverige med bakgrund i Afrika hanterar rasism i en kontext där förekomsten av vardagsrasism förtigs. Materialet består av djupa (öppna) intervjuer med 20 ungdomar med bakgrund i Afrika men begränsas i huvudsak till omsorgsfulla analyser av åtta respondenter.

Ulrika Schmauch delar Philomena Esseds syn på vardagsrasism och menar att "vardagsrasismen finns på en annan nivå än rasistiska ideologier, än olika kulturella uttryck, än övergripande strukturella nivåer eller samhället i sin helhet". Därmed skiljer hon sig från strukturalistiska ansatser, som till exempel Michael Omis och Howard Winants teoretisering av rasism i termer av en *Racial Formation*. Vidare öppnar detta perspektiv för mångskiftande, sammansatta och kreativa handlingar samt engagemang för anti-rasistisk aktivism.

Avhandlingen är disponerad i åtta kapitel. De första fyra kapitlen introducerar problematiken, diskuterar teoretiska, analytiska och metodologiska utgångspunkter samt ger en historisk bakgrund till den afrikanska diasporan i Sverige. Därefter redogör

Schmauch för de olika sätt hennes informanter bemötte, förhandlade och reagerade på rasismens våndor, såsom frustration, ilska och känsla av utanförskap.

Kapitel 7 tar upp olika former av motstånd och motståndsstrategier som utvecklats och används av informanterna. Att *spela husblatte* handlar om att finna sig i den rådande normen, bortförklara och omdefiniera vardagsrasismen och lägga ansvaret för det man utsatts för på en själv. *Pragmatism* handlar om att undvika (i den mån det går) de platser, kontexter och situationer där man kan råka ut för vardagsrasism, till exempel genom att hålla sig borta från vissa ställen, umgås i vissa kretsar eller trösta sig med att detta är temporärt och att man snart skall flytta. *Motstånd* går ut på att inte finna sig i underordning, diskriminering och rasism. I det åttonde och avslutande kapitlet kopplas resultaten dels till förståelsen av hur vardagsrasismen gestaltar sig, dels till motståndsstrategier och frågor om makt, vardagsrasismens reproduktion och gestaltning.

Kontexten för Ulrika Schmauchs studie är en omfattande och utbredd ojämlikhet mellan de människor som anses svenskar ("vit") och icke-svenskar ("icke-vita"). Bland annat är arbetslösheten bland invandrare dubbelt så hög som för infödda svenskar och medelinkomsten är överlag lägre för invandrare än etniska svenskar (detta gäller även för svenska adopterade personer). Alltså handlar det inte om – som den neoliberala synen på integration med Folkpartiet i spetsen gör gällande – brist på språkkunskaper eller social kompetens. Ungefär hälften av dem som har utländsk bakgrund har känt sig diskriminerande, varav hälften anger att detta har skett vid fler än tio tillfällen – alltifrån nedsättande kommentarer eller retning till mobbning och förlöjligande.

Även om det finns olika sätt att beskriva denna verklighet menar flera forskare att den är nära knuten till strukturell diskriminering (eller det som i engelsktalande länder benämns "institutionell rasism"), det vill säga hierarkiska över- och underordningsmönster som följer kön-, klass-, och etnisk tillhörighet. Att diskrimineringen är strukturell betyder att den utgör en bärande princip för hur resurser, makt och privilegier fördelas i samhället samt hur sociala relationer gestaltas.

Med stöd i Foucaults teorier om makt noterar Ulrika Schmauch att alla invandrare inte diskrimineras i lika hög eller lika stor utsträckning, på samma sätt och överallt. Vardagsrasismen är varierande, mångfacetterad och heterogen – följsam om man så vill – även om det finns gemensamma drag. Vissa invandrargrupper får rentav fördelar, som "vita" invandrare från USA, fransmän, danskar, norrmän eller engelsmän. Att vara invandrare leder inte per automatik till diskriminering, lika lite som det faktum att man pratar flytande svenska, är född och uppväxt i Sverige skulle vara en garant för att man inte utsätts.

Vidare är vardagsrasism och diskriminering inte begränsade till det som sker eller skedde inom Sveriges gränser utan har nära kopplingar till det som sker och skedde på den globala arena, såsom post-koloniala bilder av afrikaner. Man måste också sätta detta i relation till den fördelaktiga *image* vi har av oss själva. Exempelvis finns det en solid bild av Sverige som den "moraliska supermakten" och en bild av svenskar som "de bästa" – detta kan gälla välfärd, jämställdhet, att ta emot asylsökande och flyktingar och så vidare.

Avslutningsvis skulle jag vilja ta upp några brister i avhandlingen. För det första saknar jag en definition av vardagsrasism, hur den skiljer sig från *och* hänger samman med rasism i allmänhet. För att återopa Essed, "vardagsrasism är rasism, men all rasism är inte vardagsrasism".

För det andra, eftersom Ulrika Schmauch endast förlitar sig på Esseds artikel från 2005 och inte på klassiska och banbrytande arbeten som *Everyday Racism* (1990) och *Understanding Everyday Racism* (1991), innebär det att översikten över tidigare forskning inte är heltäckande. Man går miste om jämförande analyser rörande motståndstrategier, vardagsrasismens könade ansikte samt likheter och skillnader där emellan.

För det tredje fick inte de rumsliga aspekterna den plats de förtjänar, till exempel hur vardagsrasismen utspelar sig på olika arenor. För det fjärde kunde, i linje med Foucaults maktanalyser, rumsliga aspekter av vardagsrasism ha använts för att analysera inte bara maktens mikrofysisk utan även vardagsrasism som ett inslag i styrnings-, disciplinerings- och övervakningsteknologier, alltså det som Foucault benämner "anatomo-politik".

Trots dessa brister är Schmauchs avhandling ett viktigt och välbehövligt inslag i sociologisk forskning, inte minst i en tid där den neoliberala rasifierade ideologi öppet förfäktar rätten att "ställa krav". Jag vill kalla den ett nödvändigt inslag som kritisk granskar vardagsrasismen som en aspekt av detta det ensidiga privilegjets välde i Sverige.

Mekonnen Tesfahuney,
fakultetsopponent

Gun-Britt Johansson (2006) *Synderskan och lagen: Barnamord i tre Norrlandslän 1830–1870*, Umeå: Sociologiska institutionen.

De tragiska omständigheter som leder till att en liten grupp nyblivna mödrar tar livet av sina barn har intresserat forskare från flera områden. Historiker har skildrat hur de mycket hårda straff som drabbade barnamörderskorna under 1600- och 1700-talen ersattes av en strävan att förhindra dessa brott genom att göra det möjligt att anonymt lämna de barn man inte kunde ta hand om till ett barnhem. Orsakerna till dessa mord har sökts i de ogifta mödrarnas utsatta situation; hur de övergivits av barnfäderna, riskerat att förlora sina anställningar och utsatts för spott och spe i lokalsamhället. Man har också belyst den allt större vikt som lades vid medicinska bedömningar av barnaföderskorna under 1800-talets lopp och idag dominerar helt och hållet de psykiatriska förklaringarna till dessa handlingar.

Gun-Britt Johansson har med sin avhandling *Synderskan och lagen* givit sig in i detta allt annat än enkla forskningsområde och redovisar en detaljerad undersökning av de kvinnor som rannsakades för barnamord av häradsrätterna i de tre nordligaste länen mellan 1830 och 1870. Undersökningen är en socialhistorisk studie av mödrarnas livssituation och hur livet gestaltade sig för de kvinnor som återvände till hembygden

efter avtjänat fängelsestraff. Men undersökningen är också rättshistorisk genom att den behandlar hur familjemedlemmar, grannar, barnmorskor, provinsialläkare och andra genomförde förhör och utförde kroppsbesiktningar när man misstänkte att en ung kvinna hade fött barn i lönnodom. Avhandlingens huvudfråga är dock mentalitetshistorisk, nämligen att undersöka vilka motiv som drev dessa kvinnor att ta livet av sina nyfödda barn.

Avhandlingens styrka ligger i de mycket detaljerade berättelserna om några enskilda fall, som ger en god bild av kvinnornas livssituation och av lokalsamhällets och rättsväsendets reaktioner på och hantering av det inträffade. Kroppsbesiktningar, insamlande av bevismaterial, vittnesförhör och sökande efter barnens lik var något som i stor utsträckning ägde rum innan landsfiskalen kopplades in och uppmärksamheten på de kvinnor som kunde misstänkas för barnamord var av allt att döma mycket stor. I flertalet fall handlade det om unga ogifta pigor som kunde förmodas känna sig osäkra på såväl husbondens som föräldrarnas reaktion inför det väntade barnet. Barnafadern var i vissa fall en tillfällig bekant som kanske inte ens kände till graviditeten eller en man som av något annat skäl inte kunde komma ifråga för giftermål.

Kvinnornas förmodade känsla av skam över att ha hamnat i denna situation anges i avhandlingen som ett betydelsefullt motiv bakom de brottsliga handlingarna, men också rädsla inför hur livet med ett oäkta barn skulle komma att gestalta sig. "Det handlar ... om att de kvinnor som begår barnamord i förstone var hotade till sin egen existens. Deras sociala kontrakt riskerade sägas upp. De riskerade förlora eller hade redan börjat förlorat sina närmaste sociala, ekonomiska, emotionella och kulturella band." (s 296). De belägg som presenteras för dessa påståenden i form av uttalanden i samband med rannsakingarna är intressanta, men tillåter kanske inte fullt så generella slutsatser. Några fall som återges i avhandlingen bryter också mot mönstret, eftersom en del av de anklagade kvinnorna levde tillsammans med barnafadern och i ett fall fanns en fästman som ville gifta sig med kvinnan trots att han visste att han inte själv var far till barnet.

Analysen av dessa enskilda fall sker med hjälp av en dramaturgisk modell som framhåller betydelsen av hur olika aktörer agerar när man misstänker att ett brott har begåtts. Såväl grannar som husbönder förefaller att ha hållit de unga kvinnorna under uppsikt och man noterade misstänkta beteenden som att låsa dörren om sig eller vistas omotiverat länge i ladugården. I mer svårbedömda fall verkar sockenmän eller andra betrodda ha kallats in, men intressant nog var prästernas roll av mindre betydelse. Provinsialläkarna fick under perioden en ökad betydelse, inte minst som vittnen inför rätten om sätten för barnens avdagatagande, vilket som regel var strypning, men de uttalade sig också om de berörda kvinnornas hälsosituation.

Avhandlingens empiriskt svagaste avsnitt utgörs av den demografiska och statistiska analysen av hela undersökningsmaterialet, något förvånande med tanke på den forskningstradition som i övrigt präglar den sociologiska och den historiedemografiska verksamheten i Umeå. Förutom att den statistiska analysen är ofullständig finns här flera källkritiska problem som behöver en utförligare diskussion. Slutsatsen att barnamorden ökar i de socialt turbulenta och normlösa miljöerna kring den växande

industrin kombineras också på ett lite oklart sätt med en motsatt slutsats om att barnamord även förekom i områden som kännetecknades av en stark social och moralisk kontroll med åtföljande risk för utanförskap för de ogifta mödrarna. Den för en socialhistorisk analys nödvändiga frågan om det finns några bakgrundsfaktorer som särskiljer de ogifta mödrar som dödade sina barn från hela gruppen av ogifta mödrar ställs dessvärre inte i avhandlingen.

Ett centralt resonemang i avhandlingen är att 1800-talets liberalisering och sekularisering medförde att förståelsen för barnamorden ökade och att de späda barnens skyddsvärde minskade. Men det förhållandet att man i lokalsamhället lät sina misstankar om att ett brott blivit begånget leda till ett informellt utredningsarbete och senare en formell anmälan talar mot en sådan tolkning. Att straffen mildrades och att de återvändande kvinnorna accepterades kan rimligen förklaras av de mer generella förändringarna i kriminalpolitiken vid denna tid. Men för att belysa denna process hade det förmodligen varit nödvändigt att förlänga undersökningsperioden till att även omfatta de första decennierna av 1900-talet, vilket hade påverkat hela studiens uppläggning.

Synderskan och lagen är ett intressant bidrag till forskningen om ett mycket svårt problem. Det mångfacetterade materialet är långt ifrån lättolkat och studiens slutsatser när det gäller motivbilder kan diskuteras. Mer entydiga är resultaten när det gäller den breda skildringen av hur den rättsliga hanteringen involverade det lokala samhället. De socialhistoriska skildringarna av vilka kvinnor som rannsakades för barnamord kompletterar tidigare forskning på ett värdefullt sätt, liksom presentationerna av vad som hände de kvinnor som det varit möjligt att följa efter frigivningen. Även om många frågor återstår att besvara har Gun-Britt Johansson med sin studie givit oss ny kunskap om barnamorden och deras bakgrunder samt deras samband med de sociala och strukturella förändringarna i 1800-talets svenska samhälle.

*Roger Quarsell,
fakultetsopponent*

Mimmi Barmark (2007) *Hem, sjuka hem. En verklig konstruktion och dess sociala bestämningar* Sekel.

Hälsoidealet är på stark frammarsch i samhället. Samtidigt verkar den diffusa ohälsan bli allt vanligare. Amalgam, elöverkänslighet, fibromyalgi, kronisk trötthet är alla exempel på ohälsor som är betydligt bredare och diffusare fenomen är det traditionella sjukdomspanoramat.

Sjuka hus-syndromet (sick building syndrome, SBS) är ett exempel på en diffus ohälsa, där orsakerna är oklara och effekterna diffusa. Trots att det har beforskats under lång tid – framför allt av medicinare och byggnadstekniker – har man inte kunnat klarlägga orsaksrelationerna och skapa en enhetlig förståelse av fenomenet. Trots att SBS är knuten till bostaden så är dess effekter ojämnt fördelade på olika grupper.

Fenomenet verkar således inte enbart omfatta byggnadstekniska och medicinska aspekter utan även sociala.

I sin avhandling, framlagd vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet, tar sig Mimmi Barmark an uppgiften att undersöka SBS som socialt fenomen. Det hon framför allt vill studera är hur boendesituation och boendeupplevelse påverkar förekomsten av SBS. I avhandlingen gör hon tre olika typer av teoretiska anknytningar: till den kritiska realismens metateori, till senmodernitetsteori samt till mikrosociologisk teori

Den kritiska realismen används för att skapa en plattform för hur olika förklaringsmodeller och disciplinära ansatser kan samexistera. Enligt den kritiska realismen är verkligheten stratifierad och på varje nivå finns olika mekanismer som olika discipliner skapar kunskap om. Samtidigt finns det anknytningspunkter mellan nivåerna, vilket gör det fruktbart att söka interdisciplinärt samarbete.

Den samhällsteori hon anknuter till är senmodernitetsteori, framför allt i Ulrich Becks och Giddens tappning. Vad hon framför allt tar fasta på är deras individualiseringsteorem, där samhällsutvecklingen har framtvingat individen att ta ansvar för sitt eget välbefinnande, identitet, livsstil. Det innebär även att individen själv ska ta ansvar för sin kroppsliga och mentala hälsa. Barmark diskuterar senmodernitetsteoriens betydelse och relevans för boendet, där hon bland annat pekar på att boendet har en potential att skapa trygghet, vara en del i individens identitetsskapande samt bekräfta den reflexiva biografi som individen skapar. Samtidigt är boendet präglad av osäkerhet, beroende och risker. Boendet är således något mer än en fysisk konstruktion, ett tak över huvudet. Den är även en del av vårt identitetsskapande och har en känslomässig funktion. Av det skälet är individens upplevelse av sin boendemiljö en viktig aspekt att undersöka i relation till förekomsten av SBS.

Teorin om senmodernitet är abstrakt och övergripande, vilket innebär att den måste kompletteras och konkretiseras för att bli användbar som ansats för empiriska undersökningar. Av det skälet anknuter Barmark även till andra sociologiska teorier, och då framför allt teorier om social ojämlikhet, emotioner och psykosociala förklaringsmodeller. Syftet är att utveckla en modell över vilka sociala faktorer som påverkar SBS.

Efter denna breda orientering över vilka samhällsprocesser och sociologiska teorier som är relevanta för studiet av SBS, presenterar Barmark sin empiriska studie. Den består av en enkät till 2000 personer mellan 20 och 70 år gamla och folkbokförda i Malmö kommun. Svarsfrekvensen är 57 procent. Enkäten innehåller fyra typer av variabler: bakgrund, boende, boendeupplevelse och ohälsosymptom. Syftet är att undersöka samband mellan sociostrukturell position, subjektiv boendeupplevelse och SBS, men även dessa sociala faktorer samband med psykosociala symptom som inte förknippas med boendet.

I två separata kapitel analyserar hon relationen mellan social position respektive boendeupplevelser och förekomsten av SBS. Genom multipel regressionsanalys identifierar hon vilka variabler inom varje variabelgrupp som utövar självständigt inflytande på SBS. Hon finner att det rör sig om stora skillnader mellan olika befolk-

ningsgrupper och SBS, där ålder, födelseland och allergi uppvisar signifikans (men däremot inte kön, inkomst och rökning). Även för boendeupplevelse (såsom kontroll, trivsel och identitet) finns stora skillnader mellan olika grupper.

I ett sammanfattande kapitel gör hon en regressionsanalys av samtliga variabler. Utifrån den empiriska undersökningen finner hon stora skillnader mellan olika befolkningsgrupper och bland annat finner hon att psykosociala aspekter har ett självständigt inflytande över förekomsten av SBS.

I det avslutande och elfte kapitlet diskuterar hon sina resultat utifrån sin teoretiska ansats. Hon pekar på att SBS inte enbart kan förklaras med hänvisning till den sociala nivån; det är till exempel tre gånger större risk att utveckla SBS i hus byggda mellan 1976-85, och detta samband kan inte förklaras med hänvisning till vilka som bor i dessa hus eller att dessa hus ses som mindre attraktiva. Samtidigt – vilket är avhandlingens grundläggande tes – kan inte SBS reduceras till att vara ett byggnadstekniskt fenomen, utan även sociostrukturella och psykosociala faktorer påverkar förekomsten av SBS. Barmark visar således att SBS är ett multifaktoriellt fenomen; den är orsakat av faktorer som finns på olika nivåer.

Den främsta styrkan med avhandlingen är att Barmark på ett övertygande sätt – teoretiskt och empiriskt – visar att SBS måste förstås i ett socialt sammanhang och att sociologin är viktig för att förklara förekomsten av SBS. På ett bra sätt använder hon sig av olika teorianknytningar för att såväl designa sin studie som analysera dess resultat. Den empiriska undersökningen är väl utförd och hon är tydlig gentemot läsaren hur hon gått tillväga i sin analys. Sammantaget rör det sig om en ambitiös, intressant och väl utförd studie, som dessutom håller mycket god språklig kvalitet.

Givetvis är ingen avhandling fri från invändningar. Teori- och metodval borde ha diskuterats mer utförligt. Beskrivningen av senmodernitetsteorin kunde fördjupas och göras än mer relevant för studien genom att anknyta till fler än de två böcker av Beck ("Risksamhället") och Giddens ("Modernitet och självidentitet") som den nu baseras på. Den anknytning som görs till kritisk realism är relativt tunn; det handlar främst om att finna en metateoretisk position som är öppen för olika disciplinära perspektiv och förklaringsmodeller på olika nivåer. Däremot anknyts inte till dess orsaksbegrepp (mekanismer och kausala krafter) och dess diskussion om olika typer av generaliseringar (inte minst dess strävan att genom kontrafaktisk argumentering och teoretisk abstraktion finna grundläggande mekanismer och inte empiriska generaliseringar).

Dessa invändningar ska dock inte överskugga avhandlingens förtjänster. I sin studie av SBS utvecklar Barmark en sociologisk nisch mellan förklaringar på biologisk och kulturell nivå. Det finns en mängd sociala faktorer som är viktiga för att förstå varför SBS får så ojämnt genomslag i befolkningen. På ett förtjänstfullt sätt visar hon att SBS – vars forskningsområde främst är befolkat av medicinare och byggnadstekniker – är i stort behov av sociologisk kunskap.

Rolf Lidskog
fakultetsopponent

Knoll och Witt (red) (2005) *Ensam tillsammans: Senmodernitet, gemenskap, individualisering* Lund: Studentlitteratur

Sociologin är vetenskapen om hur människor hänger samman, eller inte hänger samman. Denna karaktärisering ges i antologin *Ensam tillsammans: Senmodernitet, gemenskap, individualisering*, redigerad av Thomas Knoll och Ann-Katrin Witt. Fyra forskare och en student vid Högskolan i Halmstad bidrar till diskussionen om gemenskap och individualisering.

Ferdinand Tönnies klassiska begreppspår Gemeinschaft och Gesellschaft står som bakgrund för diskussionen. Knoll och Witt vänder sig inledningsvis mot dem som hävdar att Tönnies stod för ett evolutionistiskt synsätt och att han romantiserar det förflutna. Tönnies avser varken att beskriva specifika historiska perioder eller klichéer som individualism kontra kollektivism, menar de. Visserligen är Gemeinschaft och Gesellschaft en dikotomi, det vill säga två varandra uteslutande kategorier, men begreppen avsåg att beskriva samlevnads- eller associationsformer som förekommer samtidigt sida vid sida (s 11).

Den samtida existensen av Gemeinschaft och Gesellschaft belyses på olika sätt av författarna. Ann-Katrin Witt analyserar konstantverksyrket och konstaterar att kreativa yrken, vars drivkrafter karaktäriseras av Gemeinschafts väsensvilja, endast kan existera i skydd av Gesellschaftsstrukturer. Åke Nilsén konstruerar en teoretisk modell utifrån Tönnies och Alfred Schultz, en modell avsedd för studiet av olika typer av motstånd mot modernitet.

Magnus Karlsson återgår i sitt bidrag, *Om rädslan att misslyckas*, till en förståelse av Gemeinschaft och Gesellschaft som kopplade till olika tidsepoker. Med utgångspunkt i ungdomars vuxenblivande visar Karlsson hur samhället rört sig in i ett alltmer radikalt Gesellschaft, där solidaritet inte längre motiveras av beroende utan av rädsla. Detta Gesellschaft rymmer en mängd paradoxer, tydliga i ungdomars identitetsarbete. Å ena sidan finns en förväntan om konformitet, att bli omtyckt och passa in, vilket omöjliggör stora förändringar som att flytta och skaffa sig utbildning. Å andra sidan finns också individualiseringens allt mer radikala krav på originalitet och att du ska skapa ditt eget liv. Jakten på gemenskap och något som är värt att satsa på blir en tung börda för identitetsarbetet, menar Karlsson. Var finns då hoppet? Inte i en reaktionär längtan tillbaka till Gemeinschaft, anser Karlsson, utan snarare i ett uppror i stil med romantikens utmaning av upplysningens förnuftstro, ett slags fantasins revolt mot förnuftet (s 96).

Kanske är det en sådan revolt som beskrivs i Jill Gutenfelts och Thomas Knolls texter. Här lämnar antologin Tönnies begreppsapparat och ger sig in i en analys av det som brukar kallas nya familjer, "[l]åtsasmammor och extrapappor, plastsyrror och halvbrorsor, mammas nya och pappas ex" (s 99). I antologins mest spännande text, *Nya familjer*, presenterar Thomas Knoll senmodernitetens pionjärer: de ensamstående mödrarna. Genom att låta deras levnadsberättelser vara utgångspunkt för analysen inte som dysfunktionella kopior av ett tänkt kärnfamiljesideal, utan som ett fungerande och verkligt levnadsalternativ tar Knoll ett djärvt grepp om familjesociologi,

samhällsdebatt och feminism.

Modernitetens inbyggda motmodernitet, där vi finner det familjeideal vi så gärna ser som ursprungligt och evigt, nämligen kärnfamiljen, blir en börda i senmoderniteten, menar Knoll. Det globala samhällets ideala arbetare är oberoende, ensamstående och flexibel, utan krav på vare sig familjelön eller föräldraledighet. Därmed försätts tidigare kritiker av den patriarkala familjen i ett brydsamt läge, skriver Knoll, "[d]et kan sätta sig i halsen att tala för friheten att välja alternativa familjeformer, när det är just sådana som marknaden efterfrågar och bidrar att skapa" (s 136). Familjeprogresivismen verkar ha mist sin subversiva potential, en roll som istället övertagits av dem som försvarar alla former av familjemässiga solidariteter, som värn mot nyliberalismens anstormingar (s 136). Man tröstar sig med den motmoderna familjens *idé* och osynliggör eller glömmar dess hierarkiska struktur, liksom dess roll i reproduktionen av över- och underordning mellan könen.

Det är i ljuset av detta vi ska förstå varför så många från vänster till höger ser nya familjer som ett problem. Problemet med den ensamstående modern är dock mer komplicerat än så. Knoll visar hur sociologiska teorier och samhällsdebattörer reproducerar föreställningen om kärnfamiljens nödvändighet och därmed också nödvändigheten av att kvinnor är beroende av män. Ensamstående kvinnor konstrueras antingen som egoistiska förövare som gör som dom vill eller som försvarslösa offer för dåliga män. Gemensamt är antagandet att kärnfamiljen (trots allt) är den bästa av samlevnadsformer. Förespråkarna för förövarperspektivet har dock på sätt och vis en fördel, menar Knoll, eftersom de inte hymlar med vad de försvarar (mäns och kvinnors naturliga olikhet) och öppnar upp för tanken att kvinnor faktiskt kan *välja* att leva utan män. Vänder man på argumentet uppenbarar sig en revolutionerande tanke. Kvinnor kanske väljer att leva själva, utan minsta tanke på att vänta på den rätte.

Knoll hymlar inte med att ensamstående mammor har det svårt, både på grund av den socialpolitiska situation de ställs inför (framförallt i England och USA, under Thatcher och Reagan), men också på grund av ideal om romantisk kärlek och familjen. Faktum kvarstår dock: den ensamstående mamman kan mycket väl vara den senmodernitetens pionjär som Knoll talar om. Genom sin blotta existens kränker hon vår tro på allt som är gott med äktenskapet, familjen och den sociala ordningen. Hon väcker också vår upproriska sida: Rädslan för kvinnors alternativa val kan tyda på en hemlig önskan att följa deras exempel (s 192).

Knolls analys är ett utmärkt exempel på hur en oväntad analytisk utgångspunkt kan vända upp och ner på det vi tar för givet. Samtidigt finns ett förgivettagande också hos Knoll. Hans senmoderna pionjär är fortfarande den aktör som utför omsorgsarbetet att ta hand om barn, om än under mer jämlika former. Liksom i andra könsseparatistiska teorier reproduceras bilden av kvinnan som i första hand moder. Att kvinnor klarar sig utan män är en revolutionerande tanke i sig men nästa steg måste bli att också problematisera moderskapet som sådant.

Bidragen i Knoll och Witts antologi är spännande och väl skrivna, vissa mer så än andra. Tillsammans blir de en spretig helhet som ändå hänger samman. Möjligen kan man sätta frågetecken kring valet att utse Tönnies som vägledande. Den röda tråden

i antologin är en bredare dynamik mellan gemenskap och individualisering, där Tönnies teorier inte nödvändigtvis är den enda bakgrundsbilden.

Att samla texter med olika form och innehåll öppnar också för en kritisk dialog dem emellan, något som kunde ha utnyttjats mer i denna bok. Hur förhåller sig exempelvis Tönnies användande av familjen som tankebild för Gemeinschaft till den långt mer komplexa bild Knoll presenterar? Att idealtypen för Gemeinschaft skulle återfinnas i familjen kan ställas mot den historieskrivning som Knoll och andra tecknar, där den ekonomiska kalkylen och det rationella tänkandet aldrig trängts in i familjen – de har funnits där från början.

Sara Eldén

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Peter Høilund & Søren Juul (2005) *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag.

Sedan en tid har begreppet ”erkännande” vunnit insteg inom socialfilosofin och flera samhällsvetenskapliga discipliner, inklusive sociologin. Grundtanken är förhållandevis enkel: att bli erkänd eller bekräftad av andra människor är viktigt för den egna självbilden, medan motsatsen, olika former av kränkningar, har negativa följder för den egna självbilden. En central gestalt i detta teoretiska sammanhang har varit och är den tyske socialfilosofen Axel Honneth, verksam i Frankfurt am Main. Det är också Honneths teori om erkännande som utgör den främsta inspirationskällan för de danska forskarna Peter Høilund och Søren Juul, båda verksamma vid Roskilde Universitetscenter, när de försöker göra begreppet erkännande fruktbart inom området socialt arbete, närmare bestämt för att förstå vad som sker i mötet mellan socialarbetaren och ”borgeren” när dessa bokstavligen sitter ansikte mot ansikte på varsin sida av bordet.

Det paradoxala förhållande som Høilund och Juul tar avstamp ifrån uttrycks på följande sätt: ”Drivkraften bag denne bog er en undren over, at gode viljer og etisk bevidst social lovgivning tilsyneladende ikke slår igennem i praktisk socialt arbejde.” (11) Redan längre ned på samma sida konstaterar de: ”Praktiskt socialt arbejde er afhængigt af den rådende socialpolitik og de sociale institutioners magtstrukturer, som kan hindre eller fordreje de gode viljer hos socialarbejderene.” (Ibid.) Därmed är också boven i dramat angiven: många av de svagast ställda medborgarna upplever att de i mötet med socialarbetaren utsätts för olika former av kränkningar, t.ex. att inte bli sedd för den man är, att inte bli tagen på allvar, att ens rättigheter åsidosätts – och detta *trots* socialarbetarens goda vilja. Den goda viljan förvrängs nämligen av en institutionell inramning och en socialpolitik som i hög grad, i alldeles för hög grad enligt Høilund och Juul, är styrd av ekonomiska hänsynstaganden, som bl.a. tar sig uttryck i en aktiveringspolitik med ”arbetsmarkedsdeltagelse” som allt överskuggande mål, och en politisk retorik som säger sig vilja ha ”noget for noget”. Den enskilde socialarbetaren koloniserar av vad Høilund och Juul kallar för en ”institutionel dømmekraft”, vilken utgör ”et slags faglig-moralisk kode for, hvorledes socialarbejderen bør handle

over for borgeren” (69), som förvränger dennes ”sociale dømmekraft” i mötet med medborgaren, och som förhindrar att ”fortrolighedskundskaben” kommer till sin rätt, dvs. den förståelse av en annan människa som kommer till stånd just i det konkreta personliga mötet med denne.

Målet för det praktiska sociala arbetet bör enligt Høilund och Juul vara vad man, med en lyckad formulering, kallar ”menneskelig opblomstring”. Med detta avser man ”en proces, hvor borgeren ud fra sin egen selvforståelse udvikler en identitet, der bygger på selvtillid, selvgættelse og selvværd” (31). Kopplingen till teorin om erkännande består i att för att uppnå nämnda självförtroende, självrespekt och självuppskattning antas människan vara hänvisad till ett tredimensionellt erkännande från andra människor. Såttillvida som en människa t.ex. röner uppskattning för den hon är och vad hon gör, dvs. erkänns som en värdefull samhällsmedlem, så utvecklar hon en sund självuppskattning hos sig själv. Detta mål förfelas emellertid idag i hög grad i det praktiska sociala arbetet på grund av en socialpolitik som prioriterar ekonomiska målsättningar och av en professionskultur som på olika sätt kränker de svagast ställda medborgarna.

Det empiriska underlag som Høilund och Juul bygger sin framställning på utgörs av 25 djupintervjuer med personer med långvariga och komplicerade kontakter med det sociala, vidare av de omfattande journaler och handlingar som berör dessa personer, samt intervjuer med ett antal socialarbetare, administrativa chefer, och lokala socialpolitiker.

Framför allt i bokens sista kapitel – ”Godt socialt arbejde” – presenterar Høilund och Juul ett flertal mer eller mindre konkreta förslag på hur det praktiska sociala arbetet kan och bör förändras för att medborgarna skall uppleva att de blir erkända som fullvärdiga och värdefulla samhällsmedlemmar i mötet med socialarbetaren. Det rimliga i dessa förslag bör inte bedömas av mig, utan av personer som själva har en förstahandskännedom om socialt arbete i praktiken. Inte heller kan jag säga något om hur pass träffande den bild är av danska socialarbetare som Høilund och Juul tecknar. Man kan dock förmoda att en formulering som att ”den gode socialarbejder”, dvs. den som inte bara vill gott utan också handlar gott, ”i dag mere er undtagelsen end regelen” (57), inte tagits särskilt väl emot bland danska socialarbetare. Det är onekligen också ett starkt påstående att den stora majoriteten av socialarbetare ”hvarken forstår eller intresserer sig for borgerne og det liv, de lever” (ibid.). Här verkar plötsligt till och med den goda viljan att saknas.

Teoretiskt utgår Høilund och Juul framför allt ifrån Honneths bok *Kampf um Anerkennung* från 1992. Men de tar även fasta på Honneths betydligt senare text om ”social osynlighet”, som återfinns på danska i textsamlingen *Behovet for anerkendelse* (red. Rasmus Willig, 2003). För utan tvekan tycks de kränkningar som medborgarna upplever vid mötet med socialarbetaren ofta handla just om känslan av att inte bli sedd. Det finns för övrigt mycket som talar för att behovet av att vara *socialt synlig* utgör ett djupt liggande mänskligt behov.

I detta sammanhang finns skäl att göra en distinktion, som åtminstone inte explicit återfinns hos Høilund och Juul, nämligen den mellan två olika former av kränk-

ningar: *icke-erkännande* och *missaktning* (se här Stephan Voswinkel: *Anerkennung und Reputation*, 2001, 42ff.). I det förra fallet handlar det om att det förväntade erkännandet uteblir, i det senare fallet om att motsatsen till det förväntade sker: man bemöts med missaktning i stället för erkännande. Vad medborgaren upplever som missaktning från socialarbetarens sida är förmodligen i de flesta fall ett icke-erkännande. Sätillvida de flesta socialarbetare (trots allt) kan antas vara besjälade av en god vilja, en vilja att bistå och hjälpa medborgaren till ett bättre liv, måste man rimligen förutsätta att de upplevda kränkningarna är oavsiktliga, dvs. det finns ingen avsikt från socialarbetarens sida att kränka medborgaren. Kränkningen är i detta fall en oavsiktlig bieffekt av ett visst bemötande och agerande. Det handlar således om mera indirekta former av kränkningar än de handfasta sådana som Honneth i sin teori om erkännande från början utgick ifrån.

Som en röd tråd löper genom Høilund och Juul:s arbete betydelsen av att tillfredsställa immateriella behov, av att återupprätta förtroighetskunskapen, av att skapa identitets- och deltagarmöjligheter som ligger utanför arbetsmarknaden, och av att motverka "tabet af etiske og retslige værdier" såsom ett led i kampen för en annan institutionell omdömeskraft. När Høilund och Juul efterlyser och pläderar för "en bredere vifte af samfundsmæssigt anerkendte førsorgerkulturer" (138) så tar de så vitt jag kan förstå också ställning i den hett omdiskuterade frågan om medborgarlön. Därmed befinner man sig också på väg mot en annan *erkännandeordning* än den som hittills institutionaliserats inom västerländska kapitalistiska samhällen, där bl.a. en stark koppling mellan förvärsarbete och social uppskattning varit förhanden. Honneth har under senare år alltmer betonat idén om förekomsten av en samhällelig erkännandeordning som anger vad som är legitima förväntningar i fråga om erkännande. För kapitalistiska samhällen har prestationsprincipen och dess uttolkning alltid varit en central parameter när det gäller den uppskattning som en människa rönt. Den nyliberala vändningen sedan början av 1980-talet torde närmast ha inneburit en ännu starkare koppling av denna princip till ofta lyckfulla framgångar på en likaså lyckfull arbetsmarknad. I detta sammanhang hade några av Honneths senare texter med fördel kunnat konsulteras (se dock 133ff.), och detsamma gäller Richard Sennetts bok *Respect in a World of Inequality* (2003). Men framför allt menar jag att Høilund och Juul hade kunnat finna mycket av intresse i Avishai Margalits bok *The Decent Society* från 1996 (sv. övers. 1998), vars grundtanke är att ett anständigt samhälle är ett vars institutioner inte förödmjukar medborgarna.

Høilund och Juul beskriver sitt arbete som "grundforskning" (9), och understryker att de lagt stor vikt vid att "integrere teori og empiri" (17). Det handlar med andra ord om ett ambitiöst arbete och som sådant är det högst lovvärt. Att det också trampar en del på tårna var nog kanske inte bara oundvikligt, utan förmodligen avsiktligt. Socialt arbete är utan tvekan ett område där reflexioner och teorier kring erkännande och kränkningar är av stor relevans.

Carl-Göran Heidegren

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Jane Lewis is Professor of Social Policy at the LSE, and a Fellow of the British Academy. Her research interests are in gender, family change and social policy in comparative perspective; the third sector; and the history of social policy. She is the author of many books and academic articles in these fields, including most recently: (with K. Kiernan and H. Land) Lone Motherhood in Twentieth Century Britain (1998); The End of Marriage? Individualism and Intimate Relations (2001); and Should We Worry About Family Change? (2003).

Jane Lewis

Work, Care, Gender Equality and the Problem of ‘Instrumental’ Social Policies

By 2000, the traditional male breadwinner model family was substantially eroded throughout the European Union, although to different extents. In north-western Europe, the increase in women’s employment – not matched by an increase in men’s carework and housework – has resulted in the emergence of a ‘one-and-a-half’ or ‘one-and-three-quarters’ breadwinner model. Men work full-time and women work varying numbers of part-time hours, with a large amount of carework remaining informal. In southern Europe, part-time work is rare and women tend to polarise between working full-time or not working at all. The Nordic countries are now close to a full-time, dual-earner family model, supported by the state via paid parental leaves and extensive formal care services, though with women still working shorter hours than their male partners. These changes in male and female contributions to families have arguably resulted in ‘new social needs and demands, labelled “new social risks”’ (Bonoli, 2005: 431) – notably, reconciling or combining work and care – which now constitute a challenge common to all European welfare states.

This challenge has long been recognised and addressed by governments in the Nordic countries and in some Western European countries, especially France and to some extent Belgium. In the last decade even countries like the UK, which has historically had little by way of explicit family policies, have begun to implement policies such as provision for childcare, leave for parents and more flexible working hours, while work/family reconciliation policies have also become part of the political agenda at the EU level. However, the policy aims, both at member state level and at EU level, have often had relatively little to do with the welfare of family members, particularly in terms of gender equality, although there has been more concern expressed in many member states about children’s welfare and development. Rather, the main focus has been the promotion of economic growth and competitiveness, with the result that policies to address what amounts to a ‘care squeeze’ (Ellingsaeter and Leira, 2006), have been ‘instrumental’ and insufficiently care-centred.¹ I use the development of work/family balance policies at the EU level to illustrate this argument.

¹ I draw here on a number of pieces of work that elaborate my arguments more fully: in particular, Lewis (2001, 2002, 2006).

The trend in all western welfare states has been towards a re-working of the relationship between social provision and employment. Indeed, in many respects it can be argued that EU institutions have been pushing at an open door in respect of reform to achieve 'active' rather than 'passive' welfare reform (Wincott, 2003, see also Gilbert, 2002). The development of the European Employment Strategy in particular has been crucial in this regard. Employment policy has become the major preoccupation of social policy, in order to secure the viability of the work/welfare relationship, and of economic policy in order to promote competition and growth. As the High Level Group reviewing the Lisbon Strategy put it, the aim has been to 'embed' Europe's commitment to social cohesion 'in the core of the growth and jobs generation process' (High Level Group, 2004, p.16). Social policy has become 'employment-led' (O'Connor, 2005).

But what is particularly striking about the re-working of the work/welfare relationship is the way in which it has been couched in gender neutral language. It is now assumed that women as well as men will be 'citizen workers' (Lewis, 2002; Lewis and Giullari, 2005) in an 'adult worker model family'. Indeed, over the last decade the Commission has increasingly stressed the importance of the effective use of women's skills in a competitive, knowledge-based economy (Commission, 2000), and has received academic backing for its position; women being seen as an untapped labour reserve (Esping Andersen et al., 2001). The 2000 Lisbon Council set a target of 60 per cent for female labour market participation in Member States by 2010, and the following year the Stockholm Council set an interim target of 57 per cent by 2005. The hours of women's work remain unspecified, and in many Western European countries a modified male breadwinner model – that is, a one-and-a-half-earner model – has become the norm. In relation to social policy, gender equality was defined more in terms of levels of labour market participation than anything else. Indeed, the gender pay gap – the original focus of EU level equal opportunities legislation – has persisted.

Work/Family Reconciliation Policy at the EU Level

The commitment to equal opportunities in the form of equal pay for men and women in the 1957 Treaty of Rome effectively became one of the European community's main commitments to social policy. This was a measure that lay outside the established contours of social policy development in twentieth century western European welfare states, which built their systems of social protection around the relationship between the male worker and the labour market – the work/welfare relationship (Supiot, 1999). However, in fact, the commitment to equal pay at the European level was closely linked to the central preoccupation with the work/welfare relationship, in that the main concern (on the part of the French Government) was to create an 'equal playing field' to ensure fair competition (Szyszczak, 2000). Thus gender equality, which has been an important goal at the EU level, has been historically linked as much to the pursuit of market-making as to social justice.

The notion of 'reconciliation', has usually been couched in gender neutral language

and has often been taken to mean the ‘harmonization’ of paid and unpaid work for women, rather than ‘harmonization’ in the sense of equal sharing between men and women at the household level. Nevertheless, most of the key documents on work/family reconciliation issued during the early and mid-1990s made explicit reference somewhere, if only in passing, to the desirability of men and women “sharing employment and family responsibilities”. In 1992, a Council Recommendation was issued on childcare (Council, 1992), urging member states to develop and/or encourage initiatives to ‘enable women and men to reconcile their occupational, family and upbringing responsibilities arising from the care of children’. The Recommendation also defined childcare broadly and proposed that measures were needed in four areas: childcare services, leave for employed parents, family-friendly policies at the workplace, and measures to promote increased participation by men in the care and upbringing of children. Even the 1994 White Paper on Social Policy, which endorsed the need for higher ‘adult’ labour market participation, referred also to the need for ‘greater solidarity between men and women’ at the same time as it prioritised the role of social policies in promoting women’s employment (Commission, 1994, p.43).

In 1996 a Directive on Parental Leave (Council, 1996) was adopted, which laid down minimum individual rights to three months parental leave for men and women; member states were left to determine the conditions of access, whether the leave should be compensated and whether it should be full- or part-time. The leave was to be non-transferable – fathers could not transfer it to mothers – in order to promote gender equality. However, the fact that no minimum remuneration requirements were specified (a victory for the employer’s side) made it much less likely that men would take it (as proved to be the case, Bruning and Plantenga, 1999), and that it would in practice be reconciliation for women.

Since the late 1990s, there has been a significant change in the way in which work/family reconciliation policies have been framed. As the then Social Affairs Commissioner, Pdraig Flynn, commented in his foreword to the Employment and Social Affairs Directorate’s 1998 report on reconciliation, the issue ‘is an integral part of the European Employment Strategy process’ (Commission, 1998). From 1998, work/family reconciliation has been more firmly integrated into the Guidelines accompanying the European Employment Strategy (EES), with the result that first, the goal of promoting gender equality by changing the behaviour of men has increasingly slipped out of the picture, and second, the policy focus has focused more on the provision of childcare services, which are more likely to promote female labour market participation than measures – such as long homecare leaves – that provide time to care. Both Germany and the UK have created about 600,000 childcare places since 1996/7 (Evers et al., 2005). The desire to increase women’s labour market participation (especially of lone mothers in the UK), as well as, to a somewhat lesser extent, to improve early learning, has proved a powerful spur to laggard member states, but one that does not necessarily have much to do with the promotion of gender equality *per se* (Stratigaki, 2004).

Arguments for the need to reform ‘work organisation’ by increasing flexibility, in

which the provision of childcare was recognised to play a part, were made without any reference to equal opportunities (e.g. Commission, 1997; Webster, 2001). This is significant because work/family reconciliation became increasingly tied to the new desire to prioritise flexibility and security, and an important component of the commitment to 'social quality' at work (Commission, 2001). By increasing 'quality in work' it was hoped to increase productivity, and by increasing the attractiveness of work, to raise the employment rate of women (ibid, p.8). In 2003, work/family reconciliation was included under the 'quality and productivity' objective in the EES Guidelines (Council, 2003), the equal opportunities pillar, under which it had appeared from 1998 (Council, 1998), having been abolished as gender equality became a 'horizontal principle' to be 'mainstreamed' across all policy fields. There is therefore a danger that gender equality in the sense of 'equal sharing' between men and women will be given reduced priority (Rubery, 2002).

During the late 1990s, the Commission argued that 'the new gender balance in working life is at odds with traditional family policies' and reform was viewed as part of the modernisation of social protection (Commission, 1997a). Esping Andersen, who co-authored an influential policy document for the Belgian presidency in 2001 went further in his indictment of the 'familialism' of the old welfare settlement, arguing that policies based on assumptions regarding the traditional roles of men and women in families are now the 'Achilles' heel' of welfare states, running counter to both family formation and labour supply and, with their low levels of female employment, reducing the tax base necessary to sustain the continental European social welfare system (Esping Andersen, 1999, p.70). The setting of targets for women's employment by the Lisbon Council was followed by the 2002 Barcelona Council setting targets for the provision of childcare services to reach 90 per cent of children between three and school age and 33 per cent of under three's.

These targets were notable first, for the explicit narrowing of the rationale for childcare to women's employment levels and of the policy focus on childcare services. Second, they specified the means by which member states should reach the Lisbon target for female employment, which represented a substantial restriction of the understanding of childcare (to formal, institutional provision) compared to the 1992 Recommendation. Jill Rubery (the chair of the Commission's Gender and Employment Expert Group) concluded that the areas of greatest impact on the EES in respect of gender equality were those that were most consistent with the main aims and objectives of the Strategy, particularly childcare (Rubery, 2002). At the end of 1990s and beginning of the 2000s, employment became the dominant (economic and social) policy frame and Rubery's conclusion echoes the importance that other commentators on EU level policy have attached to it. The priority accorded childcare services, which provide unequivocal incentives to women's employment, rather than leave, which, if it is long (more than twelve months) and poorly compensated, acts to encourage female labour market exit, is significant in this regard.

Work/family reconciliation policies have long been a part of the EU's mainstream concern about economic policy and access to labour markets. But in the early and mid-

1990s they were clearly nested within equal opportunities policies as well as employment policies. Ostner (2000) argued that the 1992 Recommendation on childcare was mainly about employment, but this was much less so than was the case with the 2002 Barcelona targets. One of the main issues regarding the mainstreaming of equality concerned the tension between gender equality and the (male) mainstream, and the danger of weakening the commitment to gender equality. This seems to have been substantially realised in respect of the EES Guidelines, which dropped their specific equal opportunities pillar in 2003. A similar issue arises in respect of work/family reconciliation as it is increasingly absorbed into employment policy. The Swedish Presidency documents of 2001 represented this problem in terms of the long-established Swedish approach: that women and men should be treated the same (as citizen workers), but that women should be compensated until such time as equality in the labour market was actually achieved (EU, 2001a,b). However, the more instrumental treatment of work/family reconciliation as part of the dominant employment agenda has proved threatening to the goal of gender equality. Women's labour market participation rates have indeed risen. As a result, the Report from the Commission to the Spring European Council in 2004 focused much more strongly on securing a rise in employment for older workers (Commission, 2004), while the High Level Group on the Future of Social Policy in an enlarged European Union continued to promote reconciliation, but mainly as a means of allowing couples 'to have the number of children they desire' (Commission, 2004a; see also Commission, 2005). It is not clear that hitching reconciliation to the challenge of falling fertility will do any more for the pursuit of gender equality than the strong link to employment has done.

Thus, policy developments in this field have appeared to be instrumental: they seemed to serve first and foremost the agendas of competition, growth and the budgetary implications of the worsening dependency ratio - more than family welfare, child wellbeing, parental choice or gender equality *per se*. Furthermore, instrumentalism seemed to intensify after the mid-term report on the Lisbon Strategy (High Level Group, 2004). As a recent Commission consultation document on extending EU legislation on leaves, care services and working time states: 'In March 2006 the European Council stressed the need for a better work-private life balance in order to achieve economic growth, prosperity and competitiveness and [to this end] approved the European Pact for Gender Equality' (EC, 2006: Introduction; see also Fagan et al., 2006).

Conclusion: The Need for a More Care-Centred Approach

Work/family reconciliation policies have moved away from their clear association with equal opportunities policies in the early and mid-1990s, to a much more unequivocal, instrumental link to employment policies. Does this matter?

In large measure what we have is evidence of gender equality defined primarily in terms of labour market participation, with diminishing attention to promoting the equal sharing of unpaid care work between men and women and to changing the behaviour of men. It is an irony that just as gender equality established itself institutio-

nally within EU policy making in terms of positive discrimination and most recently a major extension of anti-discrimination law, its meaning shifted such that it became an instrument of the wider agenda on employment and economic growth. The development of policies to address care is important pragmatically, given assumptions that there will be more self-provisioning on the part of all adults (for example, in respect of pensions), male and female, and given the challenges posed by ageing and low fertility. It is also important ethically, in terms of human needs and gender justice. The danger of addressing care issues solely as pragmatic considerations is that care policies tend to be treated as secondary and in relation to *other* policy issues. We need to put the analysis of care in the centre of the stage in order to see what kinds of policies in terms of cash transfers, services and time are necessary, and to understand the direction in which specific policies, such as parental leave should be fine-tuned (e.g., in relation to compensation rates, the amount of leave offered, and the nature of male and female entitlements). The content of specific policies together with the nature of the 'policy package', have major implications in terms of the nature of the 'real' choices that men and women are able to make.

References

- Bonoli, G. (2005) 'The Politics of the New Social Policies: Providing Coverage against New Social Risks in Mature Welfare States'. *Policy and Politics* 33 (3): 431-49.
- Bruning, G. and Plantenga, J. (1999) 'Parental Leave and Equal Opportunities: Experiences in Eight European Countries', *Journal of European Social Policy* 9 (3): 195-209.
- Commission of the European Communities (1994). *European Social Policy – a Way Forward for the Union*, COM (94) 333 of 27/7/94.
- Commission of the European Communities (1997) Green Paper – *Partnership for a New Organisation of Work*, COM (97) 128 final, 16/04/97.
- Commission of the European Communities (1997a) *Modernising and Improving Social Protection*, COM (97) 102 of 12/03/97.
- Commission of the European Communities (1998) *Reconciliation between work and family life in Europe*, Luxembourg: OOPEC.
- Commission of the European Communities (2000) Communication. *Towards a Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)*, COM (2000) 335 final of 7/6/00.
- Commission of the European Communities (2001) Communication on Employment and Social Policies: a framework for investing in quality, COM (2001) 313 final of 20/6/01.
- Commission of the European Communities (2004) *Delivering Lisbon. Reforms for the Enlarged Union*, COM (2004) 29 final/2 of 20/2/04.
- Commission of the European Communities (2004a) *Report of the High Level Group on the Future of Social Policy in an Enlarged European Union*, Luxembourg: Office of Official Publications.

- Commission of the European Communities (2005) *Communication on confronting demographic change: a new solidarity between the generations*, COM (2005) 94 final of 16/3/2005.
- Commission of the European Communities (2006) *First Stage Consultation of European Social Partners on Reconciliation of Professional, Private and Family Life*, SEC(2006)1245, Brussels: European Commission.
- Council of the European Union (1992) *Recommendation 92/241/EEC* of 31 March 1992 on 'Childcare', OJ L 123, 8.5.1992.
- Council of the European Union (1996) *Directive 96/34/EC* of 3 June 1996 on 'The Framework Agreement on Parental Leave concluded by UNICE, CEEP, and the ETUC'. OJ L 145, 19.6.1996.
- Council of the European Union (1998) *Resolution* of 15/12/97 on the 1998 Employment Guidelines, OJ C 30 of 28.1.1998.
- Council of the European Union (2003) Decision 2003/578/EC on guidelines for the employment policies of the Member States, OJ L197/13 of 5/8/03.
- Ellingsaeter, A-L. and Leira (eds.) (2006) *Politicising Parenthood in Scandinavia*. Bristol: Policy Press.
- Esping Andersen (1999) *Social Foundations of Post-industrial Economies*, Oxford: Oxford University Press.
- Esping Andersen, G., Gallie, D.; Hermerijck, A. and Myles, J. (2001) *A New Welfare Architecture for Europe?* Report submitted to the Belgian Presidency of the EU. Final version, September.
- EU2001 (a).SE. *Social Security, Gender Equality and Economic Growth*. Paper presented to the Swedish Presidency, December, 2000.
- EU2001 (b).SE. Presidency Discussion Paper. *Gender Equality and Social Security – an engine for economic growth*.
- Evers, A., Lewis, J. and Reidel, B. (2005) 'Developing Childcare Provision in England and Germany: Dilemmas of Governance', *Journal of European Social Policy* 15 (3): 195-209.
- Fagan, c., Grimshaw, D. and Rubery, J. (2006) 'The subordination of the gender equality objective: the National Reform Programmes and "making work pay" policies'. *Industrial Relations Journal* 37 (6): 571-592.
- Gilbert, N. (2002) *The Transformation of the Welfare State. The Silent Surrender of Public Responsibility*. Oxford University Press, Oxford.
- High Level Group chaired by Wim Kok (2004) *Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment*, Luxembourg: Office of Official Publications.
- Lewis, J. (2001) 'The Decline of the Male Breadwinner Model: the implications for work and care'. *Social Politics* 8 (2): 152-70.
- Lewis, J. (2002) 'Gender and Welfare State Change', *European Societies* 4 (4): 331-57.
- Lewis, J. (2006) 'Work/family Reconciliation, Equal Opportunities and Social Policies: the interpretation of policy trajectories at the EU level and the meaning of gender equality'. *Journal of European Public Policy* 13 (3): 420-437.

- Lewis, J. and Giullari, S. (2005) 'The Adult Worker Model Family, Gender Equality and Care: the search for new policy principles and the possibilities and problems of a capabilities approach', *Economy and Society* 34 (1): 76-104.
- O'Connor, J. (2005) 'Employment-Anchored Social Policy, Gender Mainstreaming and the Open Method of Policy Coordination in the European Union', *European Societies* 7 (1): 27-52.
- Ostner, I. (2000) 'From Equal Pay to Equal Employability: Four Decades of European Gender Policies'. In Rossilli, M. (ed.), *Gender Policies in the European Union*, New York: Peter Lang, pp. 25-42.
- Rubery, J. (2002) 'Gender Mainstreaming and Gender Equality in the EU Employment Strategy', *Industrial Relations Journal* 33 (5): 30-56.
- Stratigaki, M. (2004) 'The Co-Optation of Gender Concepts in EU Policies: the case of reconciliation of work and family'. *Social Politics* 11 (1): 30-56.
- Supiot, A. (1999) *Au Delà de L'Emploi*, Paris: Flammarion.
- Szyszczak, E. (2000) *EC Labour Law*. London: Longman.
- Webster, J. (2001) *Reconciling Adaptability and Equal Opportunities*
- Wincott, D. (2003) 'Beyond Social Regulation? New Instruments and/or a New Agenda for Social Policy at Lisbon?', *Public Administration* 81 (3): 533-53.

Sociologförbundets årsmöteskonferens 2007

Sociologförbundets årsmöteskonferens avhölls den 8-9 januari i Lund. Det övergripande temat för sammankomsten var "Sociologi i Sverige i Samtiden". Cirka 200 sociologer och andra samhällsvetare från hela landet deltog i ett rikt utbud av plenarföreläsningar, paneldebatter och olika arbets- och nätverksgrupper.

Sociologin är i olika avseenden intimt sammanbunden med sociala, politiska och ekonomiska processer. Denna närhet gjordes i år till konferensens centrala fråga. Sverige genomgår såväl genomgripande som hastiga förändringar på olika plan, och därmed återspeglar det svenska samhället en allt mer globaliserad, komplex värld där transformationen kanske är den mest betydande och förenande faktorn. Hur kan (bör, skall) sociologin ta sig an detta? Hur kan (bör, skall) disciplinen förhålla sig till myndigheter, till näringsliv, till organisationer?

Professor Edward Tiryakian uppehöll sig i sin plenarföreläsning kring Sverige och Öst-Asien som den samtida modernitetens främsta uttryck. Modernitet innebär ständigt förändring, sade Tiryakian, ja, inte bara det, utan moderniteten – som anda, som institutioner – är revolutionär genom att inget lämnas oberört utan är föremål för omgestaltningar. I begreppet modernitet ligger också, att modernisering sker på olika sätt i olika sammanhang. Syd-Korea, menade Tiryakian, är intressant genom att uttrycka massiva sociala och ekonomiska omvandlingar men också genom att bevara starka kulturella traditioner. Också Japan känner vi som exempel på en sådan dubbelhet, och Kina ter sig liknande. På den andra sidan av den euro-asiatiska kontinenten finner vi Sverige som ett annat exempel som förenar långa traditioner, exempelvis inom politiken, med en samtida genomgripande förändring och anpassning till exempelvis Europeiska Unionen. En av poängerna i Tiryakians föreläsning bestod i att lyfta fram modernitetsbegreppets aktualitet och tillämpbarhet. Därmed framhävde han också sociologins aktualitet: sociologin som vetenskapen om det moderna samhället och dess samtida, globala variant.

I konferensens andra plenarföreläsning talade professor Jane Lewis om politiska strategier inom EU kring sociala frågor, arbetsmarknad och jämlikhet. Här föreligger stora skillnader mellan olika länder, liksom olika nationella och ideologiska strävanden; samtidigt söker man inom EU att harmonisera villkoren för människor och olika former av organisationer. Lewis påpekade hur viktig tillämpningen av samhällsvetenskaplig kunskap kan vara i komplexa processer av detta slag, och därmed betydelsen av att sociologer och andra tar del i förändringen.

Årsmöteskonferensens stora paneldiskussion hade inga sociologer som deltagare, men väl personer som har att fatta beslut i spörsmål av hög sociologisk dignitet. Temat för diskussionen var således "Det samtida samhällets behov av sociologi". Riksdagsmannen (s) och före folkhälsoministern Morgan Johansson beskrev Sverige efter

den borgerliga valsegern som ett ”nyliberalt fullskaleexperiment” i politiskt och socialt avseende, och som sådant ett extraordinärt tillfälle för sociologisk analys. Länspolis-mästaren i Skåne, Anders Danielsson, ställde en fråga till det sociologiska auditoriet. Polisen ägnar sig åt att beivra och delvis förhindra brott, man rycker ut i nödfall då institutionaliserade och informella sociala band, värderingar och annat inte räcker till för att upprätthålla ordning och respekt. Men hur skall man organisera ett samhälle där människor inte längre träder över lagen? Hur skall normer se ut som både skänker frihet åt individer men också förhindrar dem att utöva frihet på andras bekostnad? Hur skall ett samhälle förmå ingjuta förtroende hos människor som inte vågar ge sig ut på kvällen trots att kvällspromenader mycket sällan innebär några risker? Henrik Dieden från marknadsundersökningsföretaget GfK efterlyste fler kommersiella tillämpningar av sociologiska kunskaper. Det finns en stor efterfrågan hos företag och myndigheter av sociologiska analyser, men sociologerna själva förefaller inte så benägna att erbjuda sina tjänster. Här finns stora möjligheter att sammanjämka efterfrågan och utbud, trodde Dieden. Produktundersökningar fallerar ofta, sade Dieden, samtidigt som olika analystekniker utvecklats i rasande takt. Varför? Den frågan skulle sociologer kunna besvara. Debattpanelens fjärde deltagare, Stig Orustfjord från Försäkringskassan, talade om vikten av sociologisk analys då myndigheten kartlägger och prognostiserar exempelvis sjukdomsmönster i befolkningen, arbetsvillkor, boende, könsrelaterade frågor och annat.

Samtliga deltagare i panelen var överens om att sociologer har avsevärt att tillföra såväl myndigheter som företag och därmed i slutändan samhälle och enskilda individer. Samarbete kan sedan förverkligas genom att sociologer arbetar inom ramen för respektive organisation men också genom att man kvarblir inom vetenskapliga institutioner. Såväl praktik som vetenskap har mycket att vinna på en dialog mellan två självständiga parter.

Den samtida sociologins gränser ter sig tämligen öppna i olika avseenden. Det gäller mot andra vetenskapliga discipliner och det gäller mot kunskaper som inte är primärt vetenskapliga. Det gäller emellertid inte minst förhållandet till olika institutioner i samhället som i hög grad bygger sin verksamhet på kunskaper som är i vid mening sociologiska.

En viktig erfarenhet från 2007 års sociologkonferens blir sålunda: Ju mer komplext det samtida, moderna samhället blir, desto mer sociologisk analys blir möjlig – och nödvändig.

Bo Isenberg

Anett Schenk

Expertis – källa eller fälla för legitimitet?

Det finns i princip inget svenskt bibliotek i vilket det inte finns hyllmeter med SOU:s publikationer. Dessa utredningar läggs fram av tillfälligt tillsatta kommittéer som på regeringens uppdrag ska utreda en specifik frågeställning av samhälleligt intresse och lägga fram förslag till politiska reformer. Enligt Nationalencyklopedin, ”har Sverige genom kommittéerna ett förnämligt offentligt underlag för statsmakternas beslut.” (Nationalencyklopedin 2007) SOU utgör en viktig beståndsdel av den svenska politiska kulturen och vägen till beslutsfattandet. Däremot är kommittéutredningar som fenomen inte unika för Sverige. Andra länders regeringar tillsätter också utrednings- eller expertgrupper för att kunna stödja sina politiska beslut på expertutlåtanden. Idén bakom denna strategi är slående enkel: Regeringen tillsätter kommittéerna som består av experter i området. Experter garanterar kunskap, vilken i sin tur säkerställer legitimitet för processen av *policy making* och beslutsfattarnas handlingar. I min framställning vill jag problematisera denna tills synes enkla ekvation genom att diskutera huruvida expertgruppernas arbete och användningen av expertis kan säkerställa eller försvaga legitimiteten för regeringars handlande.

Legitimitet och expertis

Legitimiteten i statens och regeringars handlande har en given plats inom samhällsvetenskaplig teori. Enligt Jürgen Habermas karakteriseras senkapitalismen av ett allt starkare och mera omfattande agerande från statens sida, vilket „creates an increasing need for legitimation“ (Habermas 1976: 36). I detta sammanhang diskuterades bl.a. de övermåttliga krav som ställs på den moderna statens agerande (Rose 1980) och statens bristande styrningskapacitet (*directive capacity*, Mayntz 1975).

Med detta är däremot inte sagt att legitimitetsproblem också måste orsaka problem i den politiska beslutsprocessen. Renate Mayntz påpekar att de flesta ignorerar skillnaden ”between the political system’s need for consensus (support, mass loyalty) and its need for legitimacy“ (Mayntz 1975: 264). Enligt henne är skillnaden mellan dessa begrepp viktig och inte bara på semantisk nivå. Hon argumenterar: „If legitimacy is but one factor of support, and if not legitimacy in particular but support in general, no matter what its motive, is the decisive limit for policy making, other factors producing mass loyalty could make up for weakening of the legitimating belief“ (Mayntz 1975: 264).

Mayntz invänder att „there is the general advantage of legitimacy over other motives for compliance, that is, its stabilizing effect; this was observed already by Max Weber and later emphasised indirectly by Talcott Parsons in the argument about the

system stabilizing effect of normative consensus“ (Mayntz 1975: 265). Hon argumenterar att legitimitet kan ha en starkare inverkan än andra medel som genererar samtycke (*compliance*). Icke desto mindre understryker hon möjligheten att kunna ersätta legitimitet med något annat. Den avgörande frågan lyder således inte huruvida det finns legitimitetsproblem, utan om en stat eller regering är kapabel att ersätta legitimitet med något annat och i vilken mån detta kan skapa samma omfång av samtycke.

Renate Mayntz idéer har fått en pregnantare utformning i Hans N. Weilers begrepp kompensatorisk legitimitet (*compensatory legitimation*, Weiler 1990, 1983). Syftet med detta begrepp är att kunna „describe and understand policy as one of the state's responses to it's ,legitimation crisis“ (Weiler 1990: 17). Enligt honom stöter stora politiska reformprojekt på samma dilemma som identifierats för den kapitalistiska staten som helhet: „reform policies with their associated rhetoric tend to generate expectations which, given the highly limited capacity of the capitalist state for accomplishing genuine change, they prove unable to meet“ (Weiler 1990: 17). Enligt Weiler kan reformer som sådana redan innehålla legitimerande potential (Weiler 1990: 20), men det finns tre specifika policystrategier som kan vara värda närmare betraktelse:

- 1) Åkallande av lagstiftning. Strategin riktar sig mot en mera omfattande lagstiftning och får som resultat en ökade användning av lagar och regler. På längre sikt inkluderar detta också en större inblandning av juridiska instanser i politiken.
- 2) Användning av expertis. Strategin siktar på en större referens till kunskap och forskning samt inblandningen av sakkunniga i processen att utveckla *policies* och reformkoncept.
- 3) Direkt deltagande. Strategin innebär att staten tolererar eller t.o.m. bjuder in till ökat deltagande i former av direkt demokrati. (Weiler 1983: 37ff., 1990: 20ff.)

Jag vill lyfta fram strategin om användning av expertis i min framställning genom att diskutera dess potential till kompensatorisk legitimitet samt risken att politiska reformer och strategier utvecklas i experternas slutna rum.

Var finns expertis?

Innan expertisens potential för kompensatorisk legitimitet kan diskuteras bör det klargöras vilka organisationer kan fungera som möjliga källor för expertis. Jag argumenterar att expertisens legitimerande effekt härrör från faktumet att den genererades utanför det politiska systemet eller åtminstone utanför den nivån av politiskt beslutsfattande där expertisen efterfrågas. Med andra ord så ligger expertisens legitimerande potential i faktumet att den antas inneha ett annorlunda perspektiv vilket baseras på kunskap och värderingar som är förankrade utanför det politiska systemet.

Som möjliga källor för expertis finns alltså organisationer som möjliggör kommunikationen mellan olika politiska nivåer å ena sidan – i det federala Tyskland finns t.ex. samarbetsorgan mellan regeringarna på delstats- och på nationell nivå – och organisationer som förmedlar mellan ett givet delsystem i samhället och det politiska systemet å andra sidan. I den senare gruppen kan man i sin tur skilja mellan perma-

ment arbetande organisationer, som t.ex. Högskoleverket, och speciell tillsatta utredningsgrupper.

Min uppmärksamhet riktas mot expertutredningar som arbetar temporärt och förmedlar mellan det politiska systemet och ett annat subsystem. För själva diskussionen och för exemplifiering jämför jag två reformutredningar som tillsattes under 1990-talet för att reformera högskolesystemet i Sverige i tyska delstaten Nordrhein-Westfalen. Det handlar om 1995 års utredning inför Tham-reformen i Sverige och om 1999 års expertgrupp i Nordrhein-Westfalen som tillsattes inför reformen av delstatens högskolesystem.

Utredning och expertis

Varje utredning börjar med *tillsättningen* av själva utredningsgruppen – en process som i princip definierar vad som är giltig kunskap samt vem som räknas som expert. Att det först och främst var akademiker som satt i expertgrupperna för båda ovan nämnda utredningar är kanske inte överraskande, eftersom en reform av högskolesystemet påverkar ju akademikernas arbetssituation. Men studenter, doktorander, bibliotekarier eller teknisk personal kan vara lika berörda av reformerna, ändå är de inte inkluderade. Förklaringen ligger i faktumet att begreppet ”expertis” omfattar bara vissa former av kunskap och kompetens. I det här fallet är det speciella former av kompetens som intygas och ackrediteras av högskolesystemet själv.

Till en utredning hör ett *direktiv* om utredningens syfte och ramen för arbetet. En jämförelse mellan båda ovan nämnda utredningar visar att det svenska direktivet är konkretare i sin problemformulering. Utredningen ska föreslå ”åtgärder som främjar kvinno- och jämställdhetsforskningen” och ”ge förslag angående stöd till forskare av underrepresenterat kön” (SOU 1995: 389). Direktiven hänvisar till gällande lagstiftning, tidigare tillsatta arbetsgrupper samt till den då kommande propositionen om jämställdhet mellan könen i utbildningsområdet. Den senare påpekade både horisontal som vertikal könssegrering som problematiska bl.a. med hänvisningar till demokratiska rättigheter och tillvaratagandet av olika erfarenheter och kunskap (Sveriges Riksdag 1994/95). Reformen i Nordrhein-Westfalen syftade på en omfattande reform av hela högskolesystemets struktur, vilket innebär en mer omfattande och komplexare frågeställning. Men just målet med reformen förblir vagt i direktiven. ”Globala ekonomiska och sociala förändringar” (Landtag Nordrhein-Westfalen 1999: 8913A) framförs som faktorer för utbildningssystemets utveckling. Dessa kräver högskolor med egen ”profil” och mera autonomi i finansiella frågor och i styrningen (Landtag Nordrhein-Westfalen 1999: 8910ff.). Innehållet i dessa stora begrepp konkretiseras däremot aldrig, varken i själva direktivet eller genom hänvisning till andra dokument. De enda tydliga riktlinjerna var att delstatens högskolor ska kunna fortbestå i framtiden och att 1.000 arbetsplatser skulle avvecklas (Landtag Nordrhein-Westfalen 1999: 8911, 8912B).

Direktivens otydlighet definierar expertgruppernas tolkningsutrymme, förslagens rimlighet och på så sätt också expertisens potential för kompensatorisk legitimitet.

När det saknas tydliga mål från politikens sida kommer experterna definiera syfte och mål utifrån deras värderingar och föreställningar om rimlighet. Här ligger det möjliga problemet: Politikens uppgift är att understödja människors samlevnad samt att organisera fördelning och omfördelning av materiella tillgångar och livschanser. Att rekrytera experter från andra subsystem än det politiska och inte definiera deras arbetsuppgifter med tanke på vilka struktur- och fördelningsprinciper som ska vara vägledande innebär att just dessa aspekter faller bort under utredningskeendet. Därmed växer bl.a. bristen i statens styrningskapacitet.

Tydligheten i direktiven är ingen tillfällighet utan hänger ihop med institutionella strukturer. SOU har en lång tradition inom svensk politik, däremot är utredningar i form av expertgrupper ett förhållandevis nytt och oreglerat företeelse inom tysk politik. Frågan om *kompetensen* vid utredningstillställningen besvaras således olika. I Sverige är det odiskutabelt att det är ansvarige departementschefen som tillsätter utredningen. I brist på motsvarande rutiner i Tyskland tillsatte t.ex. förbundskanslern Gerhard Schröder 2002 en utredning om arbetsmarknadspolitikerna utan inblandning av arbetsdepartementet.¹

Förutom kompetensfrågan vill jag dessutom framhäva *transparens* och *kontinuitet* som avgörande element för expertisstrategins potential att kompensera för legitimitetsproblem. Transparens säkerställs inte bara genom direktiven som definierar vem som ska utreda vad och med vilket syfte. Publiceringen av själva utredningen är en minst lika viktig faktor. Det är just tillgängligheten och den enskilde medborgarens möjlighet att följa processen som genererar samtycke. Den svenska utredningen publicerades inom SOU serien (SOU 1995), sedan dess ingår den i det svenska biblioteksbeståndet. Slutrapporten av expertgruppen i Nordrhein-Westfalen publicerades 2001 (Expertgruppen 2001) och var tillgänglig på nätet, men togs definitivt bort från delstatsregeringens hemsida efter regeringsskiftet år 2005. Den svenska publikationsrutinen säkerställer inte bara att medborgarna kan följa utredningsprocessen från direktiv till slutresultat utan säkerställer också kontinuitet i både experternas arbete och inom politikutvecklingen. Den kontinuerliga publikationen gör det möjligt att referera till tidigare utredningar, vilket även breddar kunskapsunderlaget för experterna men påminner också de politiska beslutsfattarna om tidigare uppsatta mål och argumentation.

Under förutsättningen att transparens och kontinuitet i publiceringen säkerställs blir användningen av expertis mera än en strategi som lämpligen används vid enstaka tillfällen. Användningen av expertis inom ett specifikt område, blir då istället till en process av kontinuerlig kunskapsutveckling som är oberoende av den aktuella expertgruppens eller regeringens konkreta sammansättning. Enligt min uppfattning krävs

¹ Gerhard Schröder missade inte att tillsätta sin gamle vän Peter Hartz som huvudutredare. Hartz själv hade uttryckt ambitionen att utredningen skulle åstadkomma "arbetsmarkandens bibel". Reformerna som baserades på utredningens förslag blev sedan uppkallade efter honom som "Hartz-reformerna". Numera letas det däremot efter ett nytt namn för reformerna, efter det har kommit fram att Hartz under sin tid som manager på Volkswagen mutade fackliga representanter, verkar det gamla namnet bara "skamligt".

dessa förutsättningar för att expertisen överhuvudtaget ska kunna utgöra en kompensation för legitimitet.

Slutkommentar

I ett jämförande perspektiv blir det tydligt att SOU är mera än ett svensk särdrag. Den är också del av en process i vilken politiska aktörer i högre grad använder sig av olika strategier för att kunna handskas med statens legitimitetskris. Användningen av expertis kan vara en strategi för staten att kompensera för legitimitetsproblem. I min diskussion har jag visat att strategins kompensationspotential är beroende av hur väl den är inbäddad i rutiner och institutionella strukturer. Båda är viktiga för att kunna säkerställa transparens och kontinuitet av expertisen och i politiken. Centralt i diskussionen är begreppet kompensatorisk legitimitet som i mina ögon är värd större samhällsvetenskaplig uppmärksamhet samt vidare empiriska studier. På det teoretiska planet bidrar konceptet till diskussionen om legitimitetskrisen, men också om expertsystemens betydelse (Giddens 1990) i samhället. På det politiska planet kan diskussionen bilda en motvikt till en process i vilken politiska beslut och samhällets utveckling allt mer avgörs i experternas slutna rum.

Referenser

- Habermas, J. (1976) *Legitimation Crisis*, London: Heinemann.
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Expertenrat im Rahmen des Qualitätspakts (2001) *Abschlußbericht*. Münster.
- Landtag Nordrhein-Westfalen (1999) *Plenarprotokoll der 108. Sitzung am 28. Januar 1999. 12 Wahlperiode*. Düsseldorf.
- Mayntz, R. (1975) "Legitimacy and the Directive Capacity of the Political System", s 261-274 i Lindberg, L. N., Alford, R., Crouch, C., Offe, C. (red.) *Stress and Contradiction in Modern Capitalism*, Lexington: Lexington Books.
- Nationalencyklopedin (2007) "kommitté", Nationalencyklopedins nätdatas, (http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=228199).
- Rose, R. (red.) (1980) *Challenge to Governance: studies in overloaded politics*, Beverly Hills: Sage.
- SOU (1995) *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*, SOU 1995: 110, Stockholm: Fritzes.
- Sveriges Riksdag (1994/95) *Regeringens proposition. Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet. Riksdagen 1994/95. 1 samlingsen Nr 164*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Weiler, H. N. (1990) "Curriculum reform and the legitimation of educational objectives: The case of the Federal Republic of Germany", *Oxford Review of Education*, 16 (1): 15-27.
- Weiler, H. N. (1983) "West Germany: Educational Policy as Compensatory Legitimation", s 33-54 i Thomas, R. M. (red.) *Politics and Education. Cases from eleven nations*. Oxford: Pergamon Press.

Sverre Wide

Sociologi som erotik

Max Weber visste som bekant att förstå det andliga livet som en kamp mellan oförenliga värdesystem; på detta plan – men kanske också bara här – ”kämpar”, som Weber säger, ”olika gudar mot varandra, och det för all framtid.”¹ En gång var det förvisso verkligen fråga om gudar: de gamla grekerna ”offrade än till Afrodite, än till Apollon”,² men vi moderna människor har, menar han, en något annorlunda syn på saken; istället för Afrodite säger vi kärlek, i stället för Apollon vetenskap.³ Dock: kampen består. Ty vetenskapen låter sig inte förenas med och har heller inget självklart företräde framför ”det mystiska livets transcendentala rike” eller ”det brödraskap som utgörs av direkta relationer mellan de enskilda individerna.”⁴ Weber talar här om den moderna religionen och om intimitet, dessa de ”yttersta och mest sublimes” värdenas sista utposter.⁵ I det följande vill jag försöka visa att oförsonligheten i detta fall, alltså mellan vetenskapen, eller närmare bestämt sociologin, och erotiken, förstådd som en ”mystisk intimitet” om Ni så vill, som enheten av det yttersta och det innersta, är blott skenbar. Ja än mer: att sociologin och erotiken är förbundna med varandra. Jag skall alltså inte tala om sociologi *om* erotik. Inte heller, naturligtvis, om sociologi *som om* den vore erotik. Jag skall tala om sociologi *som* erotik, om sociologins erotiska karaktär.

Till att börja med skall jag ge en preliminär definition av erotiken. Därefter försöker jag mig på att teckna några drag av socialitetens väsen och det visar sig då att erotiken och det sociala uppvisar samma formella struktur. Slutligen undersöks sociologins förhållande till sitt studieobjekt och frågan väcks om inte detta förhållande också är erotiskt till sin natur. I samband med detta besvaras några frågor av metodologisk art.

Erotik

Det finns naturligtvis mycket att säga om erotik, men jag avser ta fasta på en enda sak, nämligen dess förhållande till kategorierna mål och medel, till det som på tyska kallas *Zweckrationalität*. Till att börja med skulle jag vilja fråga om det överhuvudtaget är möjligt att betrakta sin kropp som ett rent medel för, eller i, erotiken: Kan till exempel den egna kroppen vara ett verktyg med vars hjälp man förmår hetsa sitt begär?

¹ Weber (1977), s. 30.

² Ibid.

³ Om grekiska gudar som överindividuella (sociala?) krafter, se Guthrie (1989), s. 10 f.

⁴ Weber (1977), s. 38.

⁵ Ibid.

Det förefaller mig som om svaret på den frågan är nej och det av det skälet att begäret inte fullt ut tycks kunna skiljas från den kropp som begär. Att fyllas av begär, är inte det detsamma som att bli ett med sin kropp – inte som instrument utan som kött?⁶ Är inte det att sluta (förutsatt att man nu någonsin intagit det förhållningssättet) betrakta sin kropp som ett verktyg för mål som ligger bortom kroppen själv? Man kan kanske försöka bestämma sig för att söka uppnå njutning. Men kan man bestämma sig för att känna begär? Eller än tydligare: Kan man väcka det begär som slumrar, eller rent av uppväcka ett begär som dött, med hjälp av en eller annan *teknik*? Frågorna låter sig omformuleras, och då gäller det inte längre hurvida man kan betrakta sin kropp som ett medel för att uppnå ett tillstånd av begär, utan om begäret alls är ett mål att uppnå? Är det inte i själva verket så att den som ser saken på så vis, den alltså som inte begär men *vill* begära är dömd att misslyckas? Var och en får väl rådfråga sin egen erfarenhet, men nog förefaller det troligt att en allt för stor ansträngning i dessa fall bara blir konstlad och faller platt till marken – *so fühlt man Absicht, und man ist verstümmt*.⁷ Det handlar naturligtvis inte om att begäret inte kan vara starkt, men den häftighet man i sådana fall tillskriver begäret skall kanske inte förstås som att vi inte längre kan kontrollera det, utan att vi faktiskt *är* detta begär. Häftigheten ligger i sådana fall inte i att en främmande makt styr oss, i att vi mer eller mindre förtjust, förskräckt eller vördnadsfullt ger vika för krafter som skulle kunna kontrolleras om vi bara vore litet starkare, utan i att vi lämnar den klara och distanserade position från vilken vi tydligt förmår överblicka våra mål och de medel med vilka vi kan försöka uppnå dem, att vi så att säga försätter oss i en situation där vi lämnat idén om kontroll och det för vars skull en kontroll behövs (eller behöver avsågas) bakom oss. Att begära är inte detsamma som att vilja, eller ens att vilja mot sin vilja. Och begäret riktar sig heller inte mot ett mål, det riktar sig mot *den andre*.

Vilken position intar den andre inom erotiken? Om vi inte kan använda oss av oss själva, om vi alltså inte kan betrakta oss själva (vår kropp, t.ex.) som något yttre, så ligger väl åtminstone den erotiska vägen öppen för ett användande av den andre? I markis de Sades böcker är ett försök till ett sådant användande draget till sin spets. Man har ofta påpekat att detta användande, att sadismen som sådan, måste förstås mot bakgrund av 1700-talets materialism och kapitalism: Så adelsman han var fulländade de Sade den borgerliga moralen, fullföljde dess logik och visade upp den i all dess förskräcklighet. Men inte ens han kunde piska fram upphetsning ur livlösa ting. Han var indragen i en olöslig motsättning (en motsättning vi ju för övrigt känner under be-

⁶ Jämför Sartre (1983), s. 257-84 och Merleau-Ponty (1997), kap. 5. Vad gäller de begrepp som här och i det följande analyseras (erotik, vänskap, samtal osv.), vet jag mycket väl att de har en historisk karaktär. Trygg i förvisningen om att detta faktum inte i grunden ändrar den eventuella giltigheten av min argumentation, ber jag er bortse från denna komplikation här.

⁷ Antagligen är erotiken ett bra exempel på den "okonstlade konst" som beskrivs i Herrigel (1995). Herrigel återger Zen- och bågskyttemästarens ord: "Den rette kunst har intet mål, ingen hensikt! Så lenge det er for å treffe målet De vil lære Dem å skyte, vil resultatet bli dårligere jo mer De anstrenger Dem. Det som hindrer Dem er Deres vilje" (s. 42). Jämför också Østerberg (1989), kap. 3.

teckningen herrens och trälens dialektik)⁸ som kommer sig av det faktum att den torterande är beroende av den torterade. Och sadisten vill faktiskt att det skall finnas en frihet kvar hos den andre; att den andre till slut ber om nåd fast han inte måste skänker honom (sadisten) njutning.⁹ Man kan invända att det finns fall då upphetsningen riktar sig mot rena objekt, mot en sko eller vad det vara månne. Men härtill kan man nog enkelt svara att sådana objekt inte alls är rena, att de har en symbolisk betydelse eller åtminstone hänvisar till den andres (förbjudna?) frånvaro. Problemet med att betrakta den andre som ett rent medel för vårt handlande ligger heller inte bara på den objektiva sidan, utan också i att ett sådant förhållningssätt förutsätter rena subjekt. Men erotiken är aldrig ren, den är, som Sartre säger, grumlig (*trouble*).¹⁰

Jag har försökt bestämma erotiken som den värld som breder ut sig bortom, eller kanske snarare hitom, kategorierna mål och medel, hitom både den rena viljan och det rena användandet och därmed också hitom det rent subjektiva och det rent objektiva.¹¹ Det är min tes att denna värld också är sociologins värld.

Det sociala

Låt oss anta att sociologin är läran om det sociala. För att denna sats skall bli meningsfull måste man naturligtvis veta vad det sociala är och jag vill därför försöka mig på en (mycket preliminär) definition. Denna definition tar inte för givet att allt vi människor gör är socialt, eller socialt i lika hög utsträckning. Den rymmer till och med möjligheten att mycket av det vi gör och gör med varandra kanske inte alls är socialt.¹² Därmed blir också socialiteten ett problem, något som inte kan tas för givet. Men, och häri ligger förstås det besvärliga, om det sociala är erotiskt, om det alltså har en sådan struktur att man inte kan vilja det (låt oss bli vänner!), och om det samtidigt kan vara ett *problem*, hur skall det då kunna lösas? Men åter till definitionen. Den lyder: Vi är sociala i den utsträckning som vi varken är subjekt eller objekt för varandra, i den mån vi möter den andre utan att vare sig använda eller underkasta oss honom. Sociologin vore då läran om vad vi är när vi inte är oss själva, när vi är del av en gemenskap. Låt oss för tillfället lämna det man vanligen förstår som erotik och helt kort titta på ett konkret exempel på en sådan gemenskap, låt oss undersöka dialogen.

Det finns många sätt att samtala och det finns många sätt att analysera samtal. I detta fall tänker jag dock på vad man en smula pretentiöst skulle kunna kalla den äkta dialogen. En sådan dialog präglas av en ömsesidig öppenhet, av ett genuint intresse

⁸ Hegels framställning analyseras i t.ex. Heidegren (1995).

⁹ För en kort men intressant tolkning av de Sade, med särskild tonvikt på intersubjektivitetsproblematiken, se Fauskevåg (1993). Om de Sade mellan feodalism och kapitalism, jämför Sartre (1971).

¹⁰ Sartre (1983), s. 264.

¹¹ Jämför Beauvoir (2002), s. 519.

¹² Den skiljer sig därmed avgjort från t.ex. den berömda definition som återfinns på de första sidorna i Weber (1983) och från olika teorier om socialitet som växelverkan (se t.ex. Collins (1992), kap. 6).

för själva saken. Avgörande i detta sammanhang är att den som samtalar inte kan tro sig sitta inne med hela sanningen utan är beredd att överlämna sig åt samtalet.¹³ Vidare: Ett sådant samtal låter sig inte planläggas i förväg; jag kan inte på förhand bestämma mig för vart det skall leda (eller vad jag skall säga), men heller inte underlåta att vara med och styra det. Samtalet står på så vis över de samtalande samtidigt som det är helt och hållet beroende av dem; det känner strängt taget varken subjekt eller objekt. En förutsättning för samtalet, och för det sociala livet i stort skulle jag våga påstå, är att deltagarna vågar sätta sig själva på spel, att de vågar riskera inte bara det ena eller det andra (tillgångar, teorier etc.) utan sig själva. Då skall de också finna att vinsten kan bli så mycket större. Inte för den ene eller den andre, men väl för dem tillsammans. Men så snart den ene eller den andre drar sig tillbaka till sig själv, börjar planera och kalkylera, försöker påverka den andre upplöses samtalet och den gemenskap som rått. Kvar blir två ensamma människor.

Ett annat exempel är vänskapsförhållanden. Vänskapen kan ha många sidor, men vi vet åtminstone två saker som är oförenliga med den: Den som enbart använder sig av sina vänner har i själva verket inga vänner alls. Och ingen vill vara vän med den som bara vill vara till lags. Återigen finner vi alltså hur underkastelse och användande tycks stänga dörren till det sociala. Men för att vår beskrivning inte skall tyckas alltför idyllisk måste vi påminna oss om att det sociala, liksom erotiken, också har sina mörka sidor.¹⁴

Sociologi

Än så länge har jag talat om sociologins studieobjekt och det förefaller kanske överdrivet att enbart på den grundvalen vilja betrakta sociologin som besläktad med erotiken. Men det sagda medför också vissa konsekvenser för sociologin själv, konsekvenser som vi nu skall ägna en stunds uppmärksamhet.

Om sociologin handlar om det som inte låter sig förstås i termer av mål och medel, kommer det att få betydelse för hur den praktiskt går till väga. Runt omkring oss har vi en värld av faktiska och potentiella medel. Att utforska denna värld förefaller vara en uppgift för naturvetenskapen och i synnerhet för den kausala analysen. Det går nämligen att visa att en orsak är ett medel med hjälp av vilket man kan uppnå ett visst mål.¹⁵ Vilka medel som leder till vilka mål är en rent empirisk fråga; för att besvara den krävs experiment. Men om man lyckas ge en sådan orsaksförklaring, då förefaller man kunna vara säker på att fenomenet i fråga inte är socialt. Lika ogörligt som det vore att i denna mening kontrollera (orsaksförklara) erotiken, lika orimligt vore

¹³ Jämför Gadamer (1997) och Löwith (1981).

¹⁴ Man kan som bekant mycket väl leka med underkastelse och användande i erotiken. Jag sade ovan att erotiken var oren och detsamma gäller antagligen för allt socialt. Det sociala skulle då rymma det icke-sociala, vilket skulle öppna för analyser av t.ex. maktens, ekonomins och byråkratins erotik (socialitet).

¹⁵ Se Collingwood (1940). Jämför också Wide (2005).

det att föreställa sig att man skulle kunna kontrollera samtalet, vänskapen eller något av allt det vi kallar socialt. Å andra sidan, och sammanhörande med denna värld av medel, finns en värld av mål. Dessa rena mål, som alltså inte låter sig utvecklas i dialog med det världsliga, hör måhända till ekonomins eller den politiska vetenskapens studieobjekt. Och kanske är *inlevelse* en metod att komma åt dem. Men varken erotiken, samtalet eller vänskapen kommer att kunna förstås utifrån sådana mål. Där på förhand klart definierade mål är för handen, där vet vi att den sociala verkligheten inte kommer att visa sig. Härav drar vi slutsatsen att varken orsaksanalyser eller inlevelse är oproblematiske metoder för den sociologiska verksamheten, en slutsats som förövrigt på sätt och vis tycks stödjas av vissa historiska fakta: Uppstod inte sociologin som ett försök att förstå den värld som framträdde mellan naturen och staten, mellan det i en mening helt oförnuftiga (dvs. det som saknade inre förnuft) och det rent förnuftiga?¹⁶

Men kan man också dra några positiva slutsatser av vår analys? Kan vi säga något om hur vi skall gå till väga för att förstå världen i dess socialitet? Här blir vi delvis svaret skyldiga, åtminstone till dess vi utarbetat den sociologik vi tror är både möjlig och önskvärd.¹⁷ Men så mycket tror vi oss kunna säga redan nu, att om den sociala världen innehåller något att förstå, och om detta något inte låter sig fattas i termer av orsaker eller inlevelse, alltså inte på avstånd, förefaller det som om vad som krävs är ett slags närkamp med studieobjektet. Konkret betyder det antagligen att själv pröva och ta ställning till vad man studerar (något som förövrigt Jürgen Habermas anser vara en förutsättning för att förstå varje form av social handling)¹⁸. Om erotikens mäts efter den lust (eller begär, eller spänning – en spänning som är en risk) den rymmer kanske samma sak gäller för alla sociala fenomen: Att beskriva och tolka sociala fenomen är i sådana fall att ta ställning till hur lustfulla de är, i vilken utsträckning vi i dem förlorar oss själva för att finna varandra. Det grekiska ordet för att befinna sig utanför sig själv är extas. Nu skall vi väl inte hoppas för mycket av vårt ämne, men kanske kan sociologin hjälpa oss i vår strävan och längtan att bli en del av det vi inte är, den längtan som Platon beskrev som Eros, här förstådd som gemenskap.

Litteratur

- Beauvoir, S. de. (2002). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts.
 Collingwood, R. G. (1940). *An Essay on Metaphysics*. Oxford: Clarendon Press.
 Collins, R. (1992). *Sociological Insight*. New York - Oxford: Oxford University Press.
 Fauskevåg, S. E. (1993). «Marquis de Sade.» I *Vestens Tenkere*, red. T. B. Eriksen. Oslo: Auschehoug.
 Gadamer, H.-G. (1997). *Sanning och metod (i urval)*. Göteborg: Daidalos.

¹⁶ Jämför Jonas (1968–1969).

¹⁷ Ett preliminärt försök görs i Wide (2005).

¹⁸ Se Habermas (1987).

- Guthrie, W. K. C. (1989). *The Greek Philosophers*. London - New York: Routledge.
- Habermas, J. (1987). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Heidegren, C.-G. (1995). *Hegels fenomenologi. En analys och kommentar*. Stockholm - Stehag: Symposion.
- Herrigel, E. (1995). *Zen i bueskytingens kunst*. Oslo: Hilt & Hansteen.
- Jonas, F. (1968-1969). *Geschichte der Soziologie*. Hamburg: Rowohlt.
- Löwith, K. (1981). *Das Individuum in der Rolle des Mitmenschen*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Merleau-Ponty, M. (1997). *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Sartre, J.-P. (1971). *Existentialism och marxism*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Sartre, J.-P. (1983). *Varat och intet (i urval)*. Göteborg: Korpen.
- Weber, M. (1977). *Vetenskap och politik*. Göteborg: Korpen.
- Weber, M. (1983). *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder*. Vol. 1. Lund: Argos.
- Wide, S. (2005). *Människans mått. Om statistik, sociologi och världen som socialt vara*. Stockholm - Stehag: Symposion.
- Østerberg, D. (1989). *Tolkande sociologi*. Göteborg: Korpen.

Sanja Magdaleni

Några iakttagelser om sociologins historia – och samtid

Medan jag var på väg till AF-borgen i Lund och Sociologförbundets Årskonferens 2007, kände jag helt plötsligt historiens vingslag. Som illustration till en paperpresentation om två svenska sociologipionjärer (Fritz Croner och Joachim Israel) tog jag med mig en bild av (enligt bildtexten) Einar Tegen, Torgny Segerstedt och fru Croner. Vid närmare eftertanke slog det mig att bilden var tagen (troligen av Fritz Croner) den första maj 1935 precis på samma plats där vår konferens pågick, nämligen utanför AF-borgen. Fritz Croner hade då anlänt till Lund för att påbörja sitt forskningsprojekt om tjänstemannaklassen i Sverige och tog en promenad med sina värdar för att bekanta sig med staden. Av personerna på bilden associeras oftast enbart Torgny Segerstedt som sociologins pionjär. Som den första professorn i vad som definierades som "den moderna sociologin" hade han stor inflytande över både sociologins inriktning och historieskrivningar. Einar Tegens bidrag till sociologins tillblivelse liksom hans pionjärstatus började utforskas först på senare tid. Fritz Croner har hamnat i bakgrunden såväl på bilden som i historieskrivningar. Hade Croner inte dokumenterat sina insatser i en självbiografi (Croner, 1966) hade vi kanske inte vetat mycket om dem. Kan det finnas fler dolda aspekter av sociologins historia?

Den andra konferensdagen begav jag mig i en paus mellan två programpunkter till Erik Dahlbergsgatan, en gata där Fritz Croner enligt hans uppgift bodde under sina år i Lund. På vägen dit passerade jag förbi minnesskyltar uppsatta på några hus för att bevara minnet av personer som anses viktiga för Lunds (stadens och universitetets) historia. På en av skyltarna stod det exempelvis att Hedda Andersson (1861–1950, Skånes första kvinnliga student och Sveriges andra kvinnliga läkare) bodde i ett hus på en parallellgata. Jag såg ingen liknande skylt som skulle informera vandraren om att Fritz Croner bodde på Erik Dahlbergsgatan och exakt var. På tillbakavägen till konferenslokalerna i AF-borgen kom jag att tänka på Croners självbiografi och försökte föreställa mig hur det kändes för honom att gå till sitt arbete på Statistiska institutionen, där han å ena sidan fick möjlighet att genomföra en av Sveriges första empiriska sociologiska studier och å andra sidan av sina arbetskollegor blev bemött som en främling som man inte riktigt räknade med. Croner skriver i sin självbiografi att han mot slutet av Lundatiden blev tilldelad ett arbetsrum med egen ingång och inte behövde träffa sina arbetskamrater, vilket ytterligare förstärkte hans känsla av att vara exkluderad ur institutionsgemenskapen (Croner, 1966:247-248).

Vad är det som gör att vissa personer har blivit ihågkomna och andra osynliga/bortglömda i den svenska sociologins historia? Hur har minnesskyltar i historieskriv-

ningar rests – och för vem? Har det någon betydelse att männen har dominerat historieskrivandet (Ekerwald, 2007)? Vilka aspekter av vårt ämnes historiska arv återstår att belysa? Dessa frågor bör betraktas i förhållande till diskussionen som har pågått ett tag internationellt om att sociologernas Hall of Fame är en selektiv konstruktion (Connell, 1997). Bland annat har uppmärksammats att en rad personer som aktivt medverkat i sociologins utveckling har blivit utelämnade från eller marginaliserade i ämnets historik. Detta har i sin tur lett till en diskussion kring hur man bör handskas med *lost-and-found* historier.

Historieskrivningen är alltid selektiv i någon mening. Det som utelämnas från den kan dock vara minst lika intressant som det som berättas. För att spana efter dolda aspekter av den svenska sociologins utveckling kommer jag i denna korta uppsats göra en historisk-sociologisk analys av sociologins historieskrivning. Utgångspunkten tas i en ny läsning av befintligt biografiskt material om svensk sociologi. Med biografiskt material menar jag här självbiografier och hågkomster av och intervjuer med sociologer. Generellt, både internationellt och i Sverige, handlar detta material om män och manliga minnen (Magdalen, 2004). Detta mönster finns även i materialet som jag kommer att använda. Till exempel presenterar antologin *Om svensk sociologi* (Fridjónsdóttir, 1987) hågkomster skrivna av enbart manliga professorer. Antologin *Den svenska sociologins födelse* (Bengtsson & Mollander, 1998) innehåller intervjuer med fyra sociologiprofessorer, samtliga män.

En förklaring till ovanstående mönster är att befintliga studier om den svenska sociologins historia huvudsakligen har fokuserat på grundandet av sociologiska institutioner och på deras företrädare (professorer). Ett sådant perspektiv, medvetet eller omedvetet, har resulterat i att sociologer som inte hade tjänster högre upp i den akademiska hierarkin i regel lyser med sin frånvaro från historieskrivningen. Jag vill påpeka att befintliga personliga minnen innehåller spår av en annan, hittills oberättad, historia. Uppsatsen ställer därför fokus på två historier som ”inte finns” i generella skildringar av den svenska sociologins tillkomst och utveckling. Det ena gäller kvinnliga pionjärer inom sociologin och det andra Fritz Croners medverkan till sociologins tillkomst. Med utgångspunkt i dessa fall diskuteras sedan betydelsen av selektiva historieskrivningar för fältets nutida utveckling.

Varför vet vi så lite om kvinnliga pionjärer inom sociologin?

Den mest oväntade upptäckten i mitt avhandlingsarbete om sociologins historiska framväxt var att det hade funnits kvinnliga pionjärer inom sociologin (Magdalen, 2004). Med kvinnliga pionjärer menade jag kvinnor födda i slutet av 1800-talet (då sociologin började växa fram) som tänkte sociologiskt, försökte utveckla sociologisk teori och metod, medverkade i sociologiska undersökningar, skrev sociologiska texter och aktivt bidrog till sociologins uppkomst som akademisk disciplin och profession. Trots att dessa kvinnliga pionjärer var erkända av sina samtida, hamnade de sedan i glömska men började återupptäckas i samband med kvinnorörelsen inom sociologin som växte fram i slutet av 1960- och början av 1970-talen. Ett utkast om kvinnliga

pionjärer inom sociologin som jag presenterade på en tidigare årskonferens bemöttes med en stor dos skepticism. Det är glädjande att se att kvinnliga pionjärer idag, ungefär tio år senare, omnämns i kontexter där de annars troligen inte hade fått plats – även om det vore ännu bättre om man, istället för oftast symbolisk omnämning, började diskutera deras bidrag till sociologins utveckling på allvar.

I avhandlingen fokuserar jag på kvinnliga pionjärer som var samtida med trojkan Marx/Weber/Durkheim: Harriet Martineau, Beatrice Potter Webb, Marianne Weber, Charlotte Perkins Gilman, Jane Adams, Anna Julia Cooper och det kvinnliga nätverket vid universitetet i Chicago. Som potentiella kvinnliga pionjärer som var verksamma vid samma tid i Sverige nämner jag Fredrika Bremer och Ellen Key, vars liv och arbete uppvisar många likheter med kvinnliga pionjärer internationellt. Både Bremer och Key företog utlandsresor och publicerade sina iakttagelser om olika aspekter av den sociala frågan i form av reseskildringar. Dessutom hade de kontakter med några internationella kvinnliga sociologipionjärer och kände till deras idéer. Uppgiften att närmare undersöka förekomsten av sociologiskt tänkande i deras verk lämnar jag dock åt framtida forskning – då det för närvarande förs ringa diskussion kring deras relevans för sociologins tidiga utveckling i Sverige.

Om man i stället väljer att utgå från sociologins institutionalisering och den första professuren i Uppsala år 1947, såsom historien om ”den moderna sociologin” är konstruerad, borde mellankrigstiden vara en period av intresse för sociologins tillblivelse. Det är påfallande att historieskrivningar som täcker denna period innehåller få kvinnliga namn. Att selektionen av förgrundsgestalter kan styras av olika logiker kan illustreras med exemplet Alva Myrdal (1902–1986) som var verksam vid den tiden. Det intressanta är att Alva Myrdal har fått erkännande som kvinnlig sociologipionjär internationellt. Som den enda svenska kvinnliga representant omnämns hon i den kollektiva bio-bibliografin över professionens förmödrar *Women in Sociology*, där hennes vetenskapliga och organisatoriska bidrag till sociologins (och samhällsvetenskapernas) utveckling samt hennes engagemang för fred, som bland annat resulterade i att hon blev tilldelad Nobels fredspris år 1982, skildras (Ollenburger, 1991).¹ I svenska historieskrivningar, i synnerhet de som fokuserar på sociologins akademisering, är dock Alva Myrdal så gott som osynlig. En möjlig förklaring till detta är att hon aldrig hade någon akademisk position eller karriär i Sverige. De senaste årens forskning om Myrdal har dock lyft fram hur hon aktivt medverkade i sociologins tillkomst i Sverige genom att dels introducera internationell sociologisk forskning för svensk publik, dels genomföra egna studier främst inom ämnena familjesociologi, utbildning, pedagogik och fredsforskning (Ekerwald, 2000; Lyon, 2004). Dessutom var hon aktiv som föreläsare i olika studiecirklar och vid Socialpedagogiska seminariet, som hon startade och var rektor för under perioden 1936–48. Myrdals utnämningar i internationella organ – som chef för FN:s socialdepartement och ledare för UNESCO:s socialveten-

¹ Som kuriosas kan nämnas att Alva Myrdal därmed hamnar i sällskap med två andra kvinnliga sociologipionjärer som även de blev Nobels fredspristagare: Jane Adams (1931) och Emily Green Balch (1946).

skapliga avdelning i Paris – talar också om hennes anseende inom dåtidens internationella samhällsvetenskapliga kretsar. Varför har man då valt att förbise henne i historieskrivningar?

Framställs några kvinnor, och hur, som delaktiga i sociologins utveckling? En studie av kommunikationsmönster och kommunikationsbarriärer i de svenska sociologinstitutionerna på 1960-talet (Boalt m.fl, 1976), som konstaterade att kvinnliga sociologer var få och betraktades åtminstone av den äldre generationen sociologer (läs: män) som något ”udda”, kan användas för att illustrera hur pass genusbaserade strukturerna var i vilka sociologin utvecklades. Författarna går så långt som att hävda att för att avancera i karriären var det viktigt att inte vara kvinna, att inte lämna institutionen, att inte ha stark ego samt att inte välja avhandlingsämne självständigt. Inte särskilt överraskande pekar studien på ett samband mellan att vara kvinna och att uppvisa tendensen att lämna institutionen. Förklaringen till detta, enligt författarna, var att kvinnorna varken fick anställning eller status där. Denna studie belyser – utan att författarna resonerar kring det – att kvinnliga sociologer fick förhålla sig till manliga praktiker i dåtidens sociologiska gemenskap.

Vi vet ytterst litet om sociologins utveckling ur de kvinnliga pionjärerens synpunkter. Detta av den enkla anledningen att det finns få erinringar skrivna av kvinnliga pionjärer. I en av dem som finns tillgängliga, skildrar Carin Boalt (1995) hur hon som en av två kvinnor i slutet av 1930-talet arbetade som tjänsteman i Kooperativa Förbundet, där hon bland annat utformade studiehandledningar i olika ämnen och medverkade i undersökningen *27 000 måltider*, som lyfte fram förekomsten av könsskillnader i kostvanor. Boalt ger oss en inblick i att sociologiska undersökningar vid den tiden kunde göras även i olika arenor utanför akademien. Hon medverkade även i uppbyggnaden av Hemmens forskningsinstitut, där studier av olika hemrelaterade frågor bedrevs, däribland utifrån ett sociologiskt perspektiv. Boalt började läsa sociologi relativt sent i livet och tog licentiatexamen 1963. Anställd som assistent vid Sociologen i Stockholm mellan åren 1962 och 1964, undervisade hon i familje- och bostadsfrågor, information och metodkurser samt medverkade i ett flertal sociologiska studier. Dessutom var hon ordförande i Stockholms sociologförening 1963. I samband med att hon fick professuren i byggnadsfunktionslära vid Kungliga Tekniska Högskolan i Lund, kom hennes anknytning till sociologifältet med tiden att försvagas.

Finns det några spår av kvinnliga pionjärer i befintligt biografiskt material av män? Ett enkelt sätt att ta reda på det är att undersöka vilka sociologins manliga pionjärer nämner i sina hågkomster som sina inspirationskällor, kollegor eller bekanta. Materialet som används här som underlag har samlats in från slutet av 1970-talet till slutet av 1980-talet.

Ulla Bergryd intervjuade i slutet av 1970-talet några av första och andra generationens sociologiprofessorer (Torgny Segerstedt, Gösta Carlsson, Gösta Karlsson, Gunnar Boalt, Edmund Dahlström, Carl-Gunnar Janson, Ulf Himmelstrand) för att samla in deras minnesbilder av sociologins tillkomst. Professorerna nämner vilka de inspirerades av samt vilka deras kollegor och lärjungar var. I intervjumaterialet hittar man ytterst få kvinnliga namn. Torgny Segerstedt minns exempelvis Alva Myrdal (”ja

just det, Alva, just det”) först när Bergryd ställer en följdfråga om *Kris i befolkningsfrågan*. I ett annat svar antyder han att det hade funnits kvinnor som deltog i sociologiska undersökningar men osynliggör dem för kommande generationer: ”...och vad dom nu hette, jag har glömt bort alla dom där flickorna”. Att man inte alltid räknade med kvinnliga sociologer inser man även av Gunnar Boalts kommentar: ”det är bara det att Christina tog jag aldrig på allvar”. Undantaget är Edmund Dahlström som berättar om sitt samarbete med några kvinnliga kollegor i projekt om kvinnofrågan och jämställdhet.

Antologin *Om svensk sociologi* (Fridjónsdóttir, 1987), som publicerades tio år senare, bygger även den på hågkomster av sexton sociologiprofessorer. Även här har fokus på just professorer medfört att biografiskt material har skrivits av män. Rita Liljeström, som även hon var sociologiprofessor vid den tiden, kunde dock ha varit med (Ekerwald, 2007). Minnesförlusten vad gäller kvinnliga pionjärer och kollegor genomsyrar de flesta bidrag om sociologins historia som publicerats här.

Samma mönster återkommer även i antologin *Den svenska sociologins födelse* (Bengtsson & Mollander, 1998). Möjligtvis på grund av att sociologins pionjärer vid den tidpunkten fått reflektera över sin bild av sociologins tillkomst vid ett flertal tillfällen tidigare, innehåller hågkomster i denna antologi mer detaljerade redogörelser för intervjupersonernas kollegiala nätverk och deras betydelsefulla andra. Man kan se en liten skillnad mellan den äldre och den yngre generationen sociologiprofessorer som medverkar i boken. Representanter för den äldre generationen (Segerstedt och Pfannenstil) nämner varken att de influerats av någon kvinnlig sociolog eller samarbetat med någon kvinnlig kollega i något projekt. Av drygt åttio namn som Segerstedt minns är fyra kvinnor. Bland över 120 namn som Pfannenstil redovisar hittar man enbart en kvinna (Eva Lindblad som var hans student). De yngre, Dahlström och Israel –som även de huvudsakligen refererar till andra män – berättar att de även inspirerats av kvinnliga akademiker, diskuterat verk skrivna av kvinnor och samarbetat med kvinnliga kollegor. Dahlström nämner dessutom feminismens framväxt och sin medverkan i forskningen om kön och familj sedan 1960-talet, där han samarbetat med ett flertal kvinnliga sociologer.

I de manliga pionjärerens hågkomster framstår sociologin generellt som en manlig värld. Detta behöver inte med nödvändighet betyda att de individuella sociologerna i praktiken varken hade eller umgicks med några kvinnor. Faktum är dock att de har valt att minnas sina manliga kollegor och sina manliga nätverk. Genom att huvudsakligen referera till andra män osynliggjorde de – medvetet eller omedvetet – kunskapen om kvinnliga kollegor för kommande generationer.

Hur svensk är den svenska sociologins historia?

Att sociologins utveckling i Sverige under efterkrigstiden har påverkats av internationella influenser, särskilt från amerikansk sociologi, är välkänt (Fridjónsdóttir, 1987). Den första generationen sociologiprofessorer åkte på studievistelser till USA medan amerikanska sociologer kom till Sverige och bidrog till det ”internationella korsdra-

get”. Jag vill påpeka att det internationella utbyte av idéer inleddes redan tidigare, under perioden som för nuvarande vanligtvis betecknas som sociologins förhistoria. Sveriges geografiska läge i Europas periferi har sanneligen bidragit till detta. Även ”tidiga” svenska sociologer tillbringade vanligtvis kortare eller längre perioder utomlands. Gustaf Steffen, innehavare av Sveriges första professur i nationalekonomi och sociologi, sökte sig till England och Tyskland och påverkades av dåtidens samhällsvetenskaplig forskning. Att verk av ett flertal internationella sociologipionjärer översattes till svenska vid förra sekelskiftet tyder också på att det då fanns en publik med ett intresse för den sociala frågan och sociologiska idéer. Internationella influenser fortsatte även under mellankrigstiden, då bl a ett antal tyska sociologer med judisk bakgrund flydde till Sverige.

Att alla som har medverkat i sociologins etablering som ett akademiskt ämne inte med automatik får en plats i historieskrivningar kan illustreras med hänvisning till fallet Fritz Croner. Till viss del kan Croners livsöde även belysa betydelsen av utländsk bakgrund för sociologins praxis och historieskrivning. Som Croner beskriver i sin självbiografi (Croner, 1966), var han docent i sociologi med en påbörjad karriär i Tyskland när han i mitten av 1930-talet blev tvungen att emigrera till Sverige. Med hjälp av sina tidigare kontakter med socialdemokratiska kretsar, bland andra Gunnar Myrdal, försökte han skaffa sig fotfäste i sitt nya hemland. På grund av att han inte var svensk medborgare och inte heller hade någon svensk examen fick Croner dock inte ha någon anställning vid svenska universitet. Detta strukturella hinder hade konkreta följder för hans möjligheter att skapa sig en plats inom akademien (och även i historieskrivningar). När Croner flyttade till Lund för att påbörja sin forskning om tjänstemännen fick han stöd av en annan sociologipionjär, Einar Tegen. Croner (1966) beskriver hur han i mitten av 1930-talet uppmuntrades av Tegen att hålla kurser i sociologi vid Lunds universitet. Avsaknaden av en formell anknytning till universitetet gjorde att hans seminarier inte kunde införas i föreläsningkatalogen utan informationen meddelades på filosofiska fakultetens anslagstavla. Denna för svensk sociologi viktiga seminarier – med tanke på att flera av deltagarna senare blev sociologiprofessorer – förde i praktiken en ganska anonym tillvaro bland andra meddelanden på anslagstavlan. Dessutom var resurser för undervisningen väldigt begränsade. Croner medger att han med tiden tröttnade att hålla i seminarierna, bland annat för att man från termin till termin behövde ”tigga ihop” medlen för dess finansiering. Han beskriver sina insatser för att grunda sociologin i Sverige i sin självbiografi enligt nedan:

”Det för trettio år sedan djärva försöket att etablera sociologin som en självständig vetenskap bredvid de traditionella vetenskaperna i Lund hade utan tvivel lyckats. I dag då vi har fem professorer i sociologi med lika många institutioner är det kanske inte så lätt att sätta sig in i en universitetsatmosfär, so inte visade sig särskilt uppmuntrande gentemot dessa nymodiga idéer, i synnerhet som de härrörde från en vetenskapsman som inte var född i Sverige och inte ens hade någon svensk examen” (1966:242).

Förutom att hålla kurser i sociologi tog Croner tillsammans med Tegen initiativet till

att bilda Sociologiska föreningen i Lund. Under sin kortvariga existens var Föreningen en viktig arena för diskussion av sociologiska idéer och teorier. Flera av den första generationens sociologiprofessorer deltog i föreningens verksamhet, däribland Torgny Segerstedt och Bertil Pfannenstil.

I historieskrivningar nämns dock Croners bidrag till sociologins tillkomst i förbigående eller inte alls. På grund av att Croner aldrig fick någon akademisk position blir hans insatser för att grunda sociologin osynliggjorda i historieskrivningar som utgår från formella akademiska positioner. Befintlig biografiskt material innehåller ett fåtal spår som talar om Croners deltagande i ämnets framväxt. Några seminariedeltagare och medlemmar i Sociologiska föreningen i Lund som sedan blev sociologiprofessorer nämner Croner i sina hågkomster om sociologins tidiga utveckling. I antologin *Om svensk sociologi* nämner Torgny Segerstedt kortfattat att Croner var tysk, flykting, intresserade sig för tjänstemannaklassen och faktainsamlingsmetoder. I den senare antologin *Den svenska sociologins födelse* tilldelar Segerstedt Croner något större utrymme och säger bland annat att "seminarierna spelade en roll även de för framväxten av ett intresse för sociologi" (Bengtsson & Mollander, 1998:32). Detta kan tolkas som ett erkännande av seminariernas betydelse, även om Segerstedt tillägger att han gick på dem både av intresse och av plikt känsla mot de landsflyktiga. Segerstedt berör inte Sociologiska föreningen i Lund i sina erinringar. Bertil Pfannenstil refererar till Croner som "en landsflyktig från Tyskland/Berlin". Han noterar att Croner, tillsammans med Tegen, grundade Sociologiska föreningen i Lund (Fridjónsdóttir, 1987; Bengtsson & Mollander, 1998:68).

Återkommande i materialet är att Croner beskrivs med hänvisning till antingen hans utländska bakgrund ("tysk") eller hans status vid ankomsten till Sverige (landsflyktig intellektuell, flykting). Croner reduceras vanligtvis till sin flyktingstatus och hans tidigare akademiska meriter som docent i sociologi osynliggörs helt. Detta mönster reproduceras sedan i andra texter som behandlar sociologins historia. I antologin *Den svenska sociologins födelse* beskrivs Croner i en fotnot som "tysk sociolog, verksam i Sverige sedan 1930-talet" (Bengtsson & Mollander, 1998:32). Det var först på senare tid som Croners insatser för sociologins utveckling började omvärderas (Nil-sén, 1997).

Skriv historia!

Den vanliga skildringen av den svenska sociologins historia daterar sociologins tillkomst till inrättandet av den första sociologiprofessuren i Uppsala år 1947. Denna bild konstruerades och användes i mitten av 1940-talet för att framgångsrikt skapa plats åt sociologin i akademien. Idag vet vi att sociologin även har en annan, tidigare historia (se t ex Hansen et al, 1997). Denna uppsats har också belyst att sociologifältet har skapats av flera pionjärer än de som vanligtvis förekommer i historieskrivningar, vars insatser bör närmare utforskas.

Vilken betydelse har kunskapen om våra sociologipionjärer för samtida sociologi? Inblickar i deras liv och arbete fördjupar vår förståelse av den sociala kontext i vilken

sociologin växte fram. Genom att analysera deras specifika villkor i förhållande till fördelningen av positioner inom sociologifältet kan vi skaffa oss en bättre kunskap om hur olika typer av stängningsmekanismer genomsyrade sociologiprofessionens organisation och struktur – och huruvida dessa förändrades över tid. Detta är relevant och kan dels ge en mera inklusiv syn på sociologins historia, dels belysa hur olika arbetsvillkor påverkade chansen att bli upptagen som en del av historien.

Det har blivit dags att öppna upp historieskrivandet och inrikta det såväl bakåt i tiden som på infallsvinklar som hittills är obelysta. Hur skulle exempelvis sociologins historia se ut om den var skriven ur lektorernas perspektiv? Vad vet vi om möjligheterna och svårigheterna med att bedriva sociologiska undersökningar utanför akademien? Hur utvecklades olika delfält inom sociologin och av vem? Detta är exempel på fragment i historieskrivningen som vi vet lite om. För att skapa en mera inkluderande historiskrivning behöver vi bland annat nya källor för historieskrivandet. Här vill jag ansluta mig till Ekerwald (2007), som uppmanar svenska sociologer att skriva sociologins historia ur sin specifika vinkel. Dessutom behöver vi starta en diskussion om arkivfrågan ännu en gång. Vilken typ av material finns bevarat och vad behöver kompletteras för att möjliggöra framtida forskning om sociologins historia?

Bäst vore nog om man gick ifrån synen på historieskrivandet som en bisyssla, något som nedtecknas vid sidan av ordinarie (viktigare) forskning och i mån av tid. Forskningen om sociologins historia, i synnerhet om den bedrivs ur ett sociologiskt perspektiv, kan belysa hur vårt gemensamma historiska arv fortsätter att påverka vår samtid.

Referenser

- Bengtsson, Jan & Anders Molander (1998) *Den svenska sociologins födelse*. Daidalos. Göteborg.
- Boalt, Carin (1995) *Återblick – Studier av samspelet människa-miljö. Ett liv med forskning och familj*. Forskningsrapport nr. 23. Sociologiska institutionen. Stockholms universitet. Stockholm.
- Boalt, Gunnar m fl (1976) *Communication and Communication Barriers in Sociology*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Connell, Robert W. (1997) "Why Is Classical Theory Classical?". *American Journal of Sociology*. Vol 102, nr 6:1511-1557.
- Croner, Fritz (1966) *Ett liv i vår tid*. P.A. Norstedt & Söners Förlag. Stockholm.
- Ekerwald, Hedvig (2007) "Modernitetens hjältar eller...? Frågor kring sociologins beskrivning av sin historia". Paper presenterat vid Sociologförbundets årskonferens i Lund.
- Fridjónsdóttir, Katrín (red)(1987) *Om svensk sociologi: historia, problem och perspektiv*. Carlssons.
- Hansen, Lars et al. (1997) *Sociologi i tiden. Bakgrund, utveckling, framtid*. Daidalos. Göteborg.
- Lyon, Stina E. (2004) "The use of biographical material in intellectual history: writing about Alva and Gunnar Myrdal's contribution to sociology". *International*

Journal of Social Research Methodology. Vol. 7. No. 4: 323-343.

Magdaleni, Sanja (2004) *Gendering the Sociology Profession: Sweden, Britain and the US*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.

Nilsén, Åke (1997) "Sociologiska föreningen i Lund 1936-1949". I: Hansen, Lars et al. *Sociologi i tiden. Bakgrund, utveckling, framtid*. Daidalos. Göteborg.

Ollenburger, Jane C. (1991) „Alva Myrdal“. I: Deegan, Mary Jo (red) *Women in Sociology. A Bio-bibliographical Sourcebook*. Greenwood Press. New York, Westport, Connecticut London.

Sociologförbundet har ordet

Vid sociologförbundets årsmöteskonferens anordnades en paneldebatt med temat *Det samtida samhällets behov av sociologi*. I denna diskussion deltog representanter både från akademien och från det offentliga livet. Då jag besökte den brittiska motsvarigheten till vår årsmöteskonferens i London lyssnade jag på en liknande debatt. Där den ansvariga för statens samhällsvetenskapliga forskningscenter Sue Duncan, professor Michael Rustin och den nyligen adlade professorn Anthony Giddens deltog. De konstaterade att en av de viktigaste uppgifterna för en sociolog är att delta i det samtida samhälle som en "public intellectual". "Put some work to it" menade Lord Giddens, sociologer måste anstränga sig för att göra lite skillnad och vara betydelsefulla.

I förra numret av sociologisk forskning skrev Erik Wesser att inom akademien fyller sociologin en viktig roll. Trots att många avhandlingar samt tre eller fyra betygssuppsatser inte avläggs på en sociologisk institution innehåller de väl utvecklade sociologiska begrepp, perspektiv och teorier. Vilken statsvetare har inte någon gång skrivit ett paper med referenser till Max Weber? Doktorander i marknadsföring ramlar ofta över och utvecklar någon av Jean Baudrillards tankar. Hur många etnologer har inte använt sig av Pierre Bourdieu ute på fältet? Inom värdforskning nickar många samstämmigt till Erving Goffmans texter om stigma och totala institutioner eller använder Barney Glaser och Anselm Strauss metodologiska innovation *Grounded Theory*. Bortsett från att jag nu endast kunde påminna mig om framlidna sociologer av manligt kön, undantaget Barney Glaser som fortfarande är i livet, måste detta ändå vara ganska glädjande. Sociologi gör skillnad!

Men detta är nu inom akademien och bakom universitetets väggar. I London avslutade Michael Rustin sitt anförande med att högläsa ur en skrift av Karl Marx. Sedan bad han oss att kika ut genom fönstret, förbi universitetet till de globala ekonomierna och frågade retoriskt om Karl Marx ändå inte hade rätt. Där, utanför akademien, menade han, är det inte mycket till sociologisk analys verkar det som, trots att det är där analysen behövs som mest. Han fick den största applåden. Men, då jag ibland ögnar igenom dagspressen på morgonen finns det ofta texter i tidningens samtliga delar där en sociologisk analys gör sig påmind. Sue Duncan vidhöll att så länge det finns en debatt om samhället, så har sociologer en uppgift att fylla; något som sociologförbundets ordförande Antoinette Hetzler också skrev på denna sida i förra årets andra nummer. Problemet, om det nu är ett problem, är att debatten i så fall skulle vara sociologfri. Men den är knappas *sociologifri*. Sociologer kanske inte alltid gör skillnad - men sociologi gör det ofta.

Jag kan inte låta bli att spekulera i vart sociologerna då tar vägen, diskussionen om vår marginaliserade position finns trots allt, något som jag själv här förstärker. Spontant lyckades jag endast komma på manliga sociologer från väst som varit inflytelserika utanför sociologins skrå, flertalet också döda till råga på allt. Men jag är nog inte ensam. Michael Rustin läste ur Marx (som dog 1883 efter ett liv i Europa). Är det då

inte självklart att jag och Michael Rustin inte hittar många sociologer utanför universitetet, när vi letar efter döda herrar från en relativt liten del av världen. Nu är detta påstående ganska vulgärt. Trots att de kroppsligen är döda har Karl Marx, Max Weber, Pierre Bourdieu eller Erving Goffman självklart betydelsefulla saker att säga oss. Deras texter lever. Men jag tycker ändå att de associationer, till något gammalt eller dött, som sociologi ibland ger upphov till kanske hindrar sociologer från att göra någon skillnad utanför akademien.

Det är tråkigt, för det finns ett behov av sociologer med en gedigen sociologisk kunskap även i det samtida samhället, där framtida policydokument skrivs och politiska beslut sker. Det är bara att anstränga sig och associera till den levande sociologin som finns och inte sociologerna som fanns.

Henrik Loodin

En förutsättning för publicering i Sociologisk forskning är att din artikel är en forskningsartikel och inte tidigare publicerad eller under bedömning för publicering av annan tidskrift eller annat förlag. Undantag kan göras för samtidig publicering på flera språk. Artikelförfattare erhåller tre exemplar av numret.

Artiklar

1. Sänd ett exemplar av ditt manuskript som word-dokument till tidskriftens redaktör e-post; sociologiskforskning@soc.lu.se
2. Texten skall utifrån författarens synvinkel betraktas som en färdig artikel.
3. Tidskriften har ett upplägg som består av korta artiklar, mellan 4 000 och 7 000 ord, samt långa artiklar mellan 8 000 och 10 000 ord. Manuset ska vara skrivet med dubbelt radavstånd, försett med goda marginaler. Om inte annat avtalats med redaktionen ska artikeln vara författad på skandinaviskt språk.
4. Redaktionen sänder normalt varje artikel till två anonyma lektörer för bedömning. Av det skälet anges endast titel på artikelns första sida och författaridentitet ska ej heller framgå i texten. På separat blad anges artikelns titel och antalet ord, författarnamn, akademisk titel, institution samt adress till vilken redaktionen ska sända sin korrespondens.
5. Manuskriptet ska innehålla engelskt abstrakt med engelsk titel samt ca fem key words.
6. En kort författarpresentation (två rader) ska bifogas arbetet.
7. Fotnoter ska läggas på sidan där noten förekommer, d.v.s. ej slutnoter.
8. Tabeller och figurer skall vara infogade i den löpande texten.
9. Litteraturhänvisningar i texten görs enligt följande: (Sontag 1977:35) eller Sontag (1977:35).

Referenser

Referenser utformas enligt följande:

Bok:

Pilgrim, D. & Rogers, A. (1993) *A Sociology of Mental Health and Illness*. Buckingham: Open University Press.

Artikel:

Haavio-Mannila, E., Roos, J.P., Kontula, O. (1996) "Repression, Revolution and Ambivalence: The Sexual Life of Three Generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430.

Kapitel i bok:

Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor – ett medel för minskad snedrekrytering?", s 285–308 i Erikson, R. & Jonsson, J.O. (red) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.

Recensioner

Recensioner omfattar såväl sociologiska avhandlingar som annan litteratur och kurslitteratur på ämnet. Omfånget för dessa är 1 000 ord. Ange bokförfattarens namn, bokens titel, utgivningsår, ISBN-nummer och förlag.

Repliker

I syfte att skapa en levande debatt finns möjlighet att kommentera texter publicerade i tidskriften. Omfånget är cirka 1 000 ord. Kommentarer ska skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras kommer – under förutsättning att kommentaren publiceras – lämnas utrymme för att svara på kommentaren.

Forskningsnotiser

Dessa kan behandla konferenser, forsknings-, politiska, eller andra nyheter i det sociologiska fältet. Omfånget är ca 1 000 ord.

POSTTIDNING B

Avs.

Sociologisk forskning

c/o Sociologiska institutionen

Lunds universitet

Box 114

221 00 Lund

Etnicitet och Gender samt återblickar på sociologförbundets
årsmöteskonferens 2007

Projekt Norrliden

Homosocialitetens kraft

Recensioner

Work, Care, Gender Equality and the Problem of
'Instrumental' Social Policies

Sociologförbundets årsmöteskonferens 2007

Expertis – källa eller fälla för legitimitet?

Sociologi som erotik

Några iakttagelser om sociologins historia – och samtid

Sociologförbundet har ordet